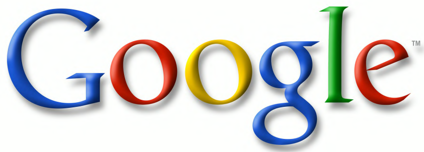

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

ZAVJERA

PETRA ŠUBIĆA-ZRINSKOGA

BANA HRVATSKOGA.

(1664—1671.)

NAPISAO

JOSIP BÖSENDORFER.

U ZAGREBU
TISAK DIONIČKE TISKARE
1898.

Ferdinand III. osjećaše, da mu se približuju dani, kadno morati pred pravednim sucem dati račun svoga djelovanja zemlji. I sazove granice stališe ugarske i hrvatske u sabor god. 55., da mu izaberu i okrune sina Leopolda. Prvorođenik rdinand IV., već okrunjeni kralj češki, ugarski i hrvatski, aše umro. Ugarski stališi izabraše Leopolda, pošto se je prije kleo na ustav. I Hrvati dodjoše na izbor, donijevši svoja avamina, koja već punih 50 godina neprestano donašaju. rajina ima se oteti ispod vojničke, njemačke vlasti i podvrći mu: u zavjernici kraljevoj ima se uz Ugarsku spomenuti i rvatska, jer ova kraljevina ima istu slobodu kao i Ugarska. eopold bude okrunjen pod uvjetima, koje mu staviše stališi garski i hrvatski; on naslijedi oca svoga 2. travnja 1657. u ojoj 17. godini.

Kao dječak bio je slabašan i boležljiv, pa ga ture med ećenike. Isusovci dali mu moralnu podlogu, ali ga tim i juljaše u neodlučnost. Pri nijednom važnijem činu ne će on m odlučivati, tä pobožni čovječac boji se svoje savjesti; zda je uz većinu. Godine 1658. biraju ga knezovi njemački rem njemačkim, ali on ujedno potpisuje smrtnu osudu svim avima carskim — potpisuje frankfurtsku kapitulaciju. Osobito anci XIII. i XIV. ni malo nisu u prilog kući Habsburg. ar njemački ne smije podupirati neprijatelja francuskih u izozemskoj i Italiji; za uzdarje ne će kralj francuski šurovati s neprijateljima cara njemačkoga. Bez dozvole knezova ne će ar voditi rata sa susjednim državama.[1] Kogod napao knezove

[1] **Wolf Adam: Fürst Wentzel Lobkovitz, erster geheimer Rath Kaiser eopold's I. 1609.—1677. Sein Leben u. Wirken. Wien 1869. p. 68., 7—98.**

njemačke, braniti će ih kralj francuski, a bez dozvole knezova ne smije car nikoga prognati. Od sada su knezovi gospodari, a car tek uz njih puka sjena. Ta kapitulacija dala je Ljudevitu XIV. neku indirektnu dozvolu, da radi u Nizozemskoj, što ga volja, a car Leopold je to morao mirno gledati, samo da ne ozlovolji njemačke knezove. Inicijativom francuskoga kralja sklopljen bi i rajnski savez (Rheinbund), komu bijaše glava knez — izbornik u Mogunću (Mainzu). Da je taj savez pogodovao interesima francuskima, ne treba napominjati.[1]

Leopold bio je obično mrk i mučaljiv, ali i naprasit, kada bi se rasrdio. Omiljela zabava bijaše mu lov, glasba i kuglana (das erhabene Spiel des Kegelschiebens). Uz to bijaše vrlo pobožan: svaki se tjedan ispovjedio, savjesno postio i prečesto molio. Kako su o njem sudili i vlastiti ministri, kazuje nam izjava Lobkovićeva pred francuskim poslanikom, vitezom de Gremonville-om: „Naš car nije kao vaš kralj, koji sve sam vidi i čuje, on je kao kip, koji nosiš, kamo hoćeš i postavljaš, kamo god te volja".[2]

Po savjetu ministara imala je kraljeva volja biti sveta njegovim narodima; ta volja imala je pogaziti vjekovitom borbom i prolivenom krvi posvećena prava narodna. Ne sabori, već kraljevski kabinet imao je odlučiti smjerom politike i sudbinom naroda. Kraljevi ministri bili sve; oni ravnali upravom zemalja, a namještali u njima ljude sebi pouzdane; preli niti, u kojima bi zahvatali najpoštenije ljude i najčestitije domoljube, da im onda na stratištu sišu krv. Vrijedno će s toga biti, da malo ogledamo te junake, koji se odlikovali ne mačem na polju bojnom, već himbom u srcu i pameti, ne iskrenošću i poštenjem, već spletkarenjem i prevrtljivošću, ne pravim domoljubljem, već podlošću najniže vrsti.

U prve dane Leopoldove vladavine sjede u kraljevskomu kabinetu stupovi države u osobama: **Auersperga, Lobkovica,**

---

[1] Wolf: Fürst Lobkovitz p. 104—184.

[2] L'empereur n'est pas comme votre roi, qui voit et fait tout de lui même; car il est comme une statue, que l'on porte où l'on veut et que l'on redresse à son plaisir.

Sinzendorfa, Schwarzenberga, Porcia, Montecuculi-a; ovima stoje i po časti i po karakteru vrlo blizu Hocher i Abele. Potonjih godina promijeniti će se neke osobe, ali smjer politike ostaje isti.

Ivan Weikhard knez Auersperg rodjeni je Kranjac, a predsjednik je ministarstva. Muž je to radin, ali do skrajnosti sebičan i ambiciozan. Slava Richelieu-ova i Mazarinova ne dade mu mirno spavati, a kardinalski klobuk najveći mu je idejal. Od nikoga nije ljubljen, već od svih mržen.[1] Manija mu je, da svoje rodjake diže na visoka mjesta (zeta grofa Lamberga nastojao učiniti komornikom). Gdjegod je mogao, sticao si je imetka, ma i na nedozvoljeni način. Brat mu, general karlovački, u ničim za njim ne zaostaje: njega će srušiti Lobkovic, pa će jadan doći i u tamnicu.

Vaclav knez Lobkovic, vojvoda saganski, drugi je tajni savjetnik, a g. 1668. postati će prvim ministrom poslije pada Auerspergova.

Ljudevit grof Sinzendorf, predsjednik je dvorske komore. Taština, lakomost i rasipnost njegove su krijeposti. Nije diplomata, nije politik već sgoljni dvorski čovjek, što je bilo dosta, možda i previše za čedne zahtjeve kralja Leopolda.[2]

Adolf grof Schwarzenberg posvećuje svoje duševne sposobnosti Austriji već tamo od 1648. Za malo postao ugledan i bogat velikaš, što imade zahvaliti svojoj marljivosti i radinosti. Jedino mu se može prigovoriti, da je previše natrušen jezuitštinom, kojoj je slijepo odan. G. 1670. postati će i državnim knezom.

Najvidjeniji za onda vojskovodja u Austriji bio je *Rajmundo grof Montecuculi*. Slavnu austrijsku vojsku ni malo ne smeta, da je taj isti Montecuculi svojom nespretnosti skrivio pad Erdelja, pad Novih Zamaka i pad Novoga Zrina. Naduven kako je bio, vazda je znao odbaciti dobrih savjeta prokušanih

[1] Pauler Gyula: Wesselényi Ferencz Nádor társainak összee küvése. 1664.—1671. Budapest. 1876. I. kötet p. 42.

[2] Ibidem p. 41.

boraca i hrvatskih i ugarskih, a da se vrhovno ratno vijeće nije ni najmanje uznemirivalo.[1]

Još nam dolazi jedna osoba, koju kao mezimče kralja Leopolda ne smijemo mimoići, a to je ministar *grof Porcia*, koji je koli neodlučan i nesposoban, toli i prilično skromnih duševnih sposobnosti.

To je elita umnika i sposobnih državnika u Austriji. Nema med njima sloge u nijednoj stvari, do li u mržnji na pravo Ugrâ i Hrvata. Med Lobkovicem i Auerspergom vječno je trvenje i takmenje o prvenstvo, med Schwarzenbergom i Porciom zavist i huškanje.[2] To je vlada bez pravoga reda, vlada konfuzije i zapletaja, jer osobni interesi zanimali te ljude više no dobrobit države i naroda.[3] Svima je omiljela ideja apsolutizma, koju su vazda nijetili i potpirivali Isusovci, jer će laglje u jedinstvenoj državi moći paziti na heretike i krivovjernike. Stup apsolutizma je „tajna dvorska kancelarija“; njezin pročelnik je po tom najmoćniji faktor u državi.

Izim spomenutih ministara miješale se u državne poslove i druge osobe. Pustimo nadvojvodu Leopolda Vilima, koji će se već 1662. oprostiti s ovim svijetom, pa promotrimo neke žene. U prvom je redu moćna diplomatkinja carica *Eleonora*, udova Ferdinanda III. Rodjena je Mantuanka, a živi temperamenat sjeća, da je odrasla pod žarkim nebom italskim. Žena je to romantična, vrlo zabavna, tašta i rado dopadna, a uz to prilično slobodoumna. U njezinom budoaru govori se mnogo o politici; upućena je u sve tajne, koje će u povjerljivom razgovoru priopćivati miljeniku svome, elegantnomu Francuzu vitezu de Gremonville-u. Više od samoga cara miješati će se u politiku carica *Margareta*, supruga Leopoldova. Ništa manje zanimaju se politikom i žene ministara; one sačinjavaju drugo ministarstvo, koje će ili potvrditi ili zabaciti zaključke prvoga ministarstva, ministarstva svojih supruga.

---

[1] Ibidem p. 41.
[2] Wolf: Fürst Lobk. p. 70., 71., 72., 73., 75., 76., 77.
[3] Wolf p. 172.

Da bude smutnja još veća, dijelili se ovi članovi na dvoru u dvije stranke: u francusku i španjolsku. Prvoj stranci pripadali carica Eleonora i njeni pristaše, kojima je vladao umni general Gremonville; drugoj pak stranci pripadali Isusovci i kralj Lepold. Ministri svi bez iznimke prianjali sad uz španjolsku, sad uz francusku stranku, kako im je to već išlo u prilog.

U takovom je položaju bečka vlada, kada je u Hrvatskoj, a osobito u Ugarskoj svakim danom već više godina raslo nezadovoljstvo.

Kada je Leopold stupio na prijestolje, bile su nutarnje i vanjske prilike očajne: neki već mislili, da će se Austrija raspasti. Ministri kopali jedan pod drugim, a svaki se gledao ma kako obogatiti. Ministar Sinzendorf je dapače krivotvorio novce. Državne blagajne zjale su od praznine, a sav državni prihod iznašao tek do 6,000.000 forinti. Vojna snaga čitave monarkije brojila je 80.000 vojnika, a popis čitavoga žiteljstva nešto preko 12,000.000 duša. Materijalna snaga monarkije ne bijaše dakle velika. Njemačko carstvo dalo je Austriji velevlasni položaj. Sva monarkija prikazuje nam se u osobi kraljevoj i moćnom plemstvu; prosti narod nije za sada ništa vrijedio.

U tadanjoj Austriji razlikovale se tri vrsti zemalja: ugarske nasljedne zemlje, kojoj je pripadala i Hrvatska, češke nasljedne zemlje i austrijske nasljedne zemlje, kojima pripadahu Austrija pod i nad Anižom (tad. dolnjom Austrijom zvana), Štajerska Koruška i Kranjska (tada nutarnja Austrija zvana) i Tirol s Vorlandom (gornja Austrija zvana). Akoprem su sve ove zemlje bile radi zajedničkih interesa vezane jedna uz drugu, ne bijaše im okrom dinastije ništa zajedničkoga.

Veći dio Hrvatske bio je što pod kopitom turskim, što pod pandžama mletačkoga lava. Granice domovine tekle su od mora jednu milju od sela Vranjaka prema istoku iznad turskoga Pazarišta do mjesta Čanka. Odatle išla linija prema sjeveru, prelazeći Koranu iznad turskoga Klokoča, pa uhvatila Kupu. koju ostavlja kod Brkiševine, a do dva sata ispod Petrinje

skreće na Savu, koju presjeca Lonja, te onda nešto krivudajući udara na Dravu.[1] Ako se od toga još oduzme primorska Krajina do Velike Kapele, karlovačka izmed Kupe i Kapele i varaždinska, onda nam se prikazuje Hrvatska u najužem opsegu.

Velikim dijelom Ugarske zapovijeda padišah budimski, a u Erdelju već nema vojvode domaćega; zadnji je bio Juraj II. Rakoczy, koji pade u boju za neodvisnost Erdelja. Ostavio iza sebe udovu Sofiju, rodjenu Báthory (posljednja te porodice) i sina Frana, kasnijega zeta Petra Zrinskoga. Ovaj Rakoczy već nema svoje kneževine.

Slavna nekoć kraljevina Češka sniva duboki san: ona nam se prikazuje kao ogromna razvalina sa tišinom groba. Krvoločni tridesetgodišnji rat ne osveti se na nijednoj zemlji tako, kao na Češkoj. Cvijet plemstva, sakupljen oko „zimskoga kralja" bude ubijen, podavljen, uništen. Češka više ne živi, bjelogorski poraz prereže joj nit života.

* * *

Dan je 1. kolovoza, a godine 1664. Ogromne se dvije vojske snašle jedna protiv druge: kršćanska i turska. Dva za onda viđena generala kušati će bojnu svoju vještinu. Ahmet-paša Ćuprilić i Rajmundo grof Montecuculi sraziti će se na obalama Rabe, a kod sv. Gotharda. Grozničave su priprave i s desna (turske) i s lijeve (carske) obale. I započe boj. Turski spahije (konjanici) otvaraju redove svoje i nastoje prijeći Rabu, svaki noseći na konju po jednog janjičara (pješaka). Sa obližnjih brežuljaka grme topovi turski, da omoguće svojim prelaz. Središte kršćanske vojske cilj je turskim čoporima. Kao klin zabiju se oni u redove kršćanske, nasta komešanje, a nakon ne duge, ali krvave borbe raspršе se carske čete. Na molbu Montecuculovu odašalje francuski maršal Coligny 1000 pješaka i 4 švadrone konjanika i oni obnoviše kršćanske redove. Nasta drugi zdvojni i bijesni nasrtaj. Poput klupka zamatali se i razmatali redovi vojnika: sad uzmače čalma, sad austrijska

[1] Smičiklas: Povjest hrvatska. II. p. 234.

perjanica, a gusti dim obavio i jedne i druge. Za čas posta borba kršćanskih vojnika žešća, pedalj po pedalj uzmiče čalma, redovi se turski razklimaju i sva vojska nagne u bijeg, ostavivši do 15 topova, a 10.000 palih Turaka nadje grob u hladnoj Rabi.

Sjajnije pobjede ne viđe kršćanski svijet već više od sto godina. Da je kršćanska vojska stala progoniti neprijatelja, ne bi se za dugo porta odlučila na ratovanje. Osobito su Francuzi pod Colignyem zaklinjali Montecuccula, da im dozvoli progoniti Turke. Da ne potamni sjajnu lovoriku teško stečene pobjede eventualnim porazom, ispričavao se vrhovni maršal, da mu vojska nije dovoljno obskrbljena, a prelaz preko Rabe otešćan je usljed nabujale kiše. Ćuprilić sabra raspršene svoje vojnike i utabori se na očigled kršćanske vojske, koja je sjela na desnu obalu Dunava povrh Požuna, kod mjesta Galgocza u blizini Vasvára.

10. kolovoza iste godine stupi pred Ahmet pašu Ćuprilića carski poslanik Renninger, da mu predloži mir, što mu ga car nuđa. Uvjeti mira bijahu isti, što no su ih Turci prije poraza onako oholo odbijali. Evo ih: Iz gradova erdeljskih izaći će vojske i carske i turske; iza izumrća Apaffyjeve kuće birati će narod erdeljski kralja po svojoj volji. 2) Szatmárska, szabólska a i druge županije ne plaćaju od sada nikomu danka. 3) Car može utvrditi neka mjesta kao Szatmár, Károly, Kalló, Ecsed i dr., ali ne smije u njima držati posada: isto će učiniti i Erdeljci i Turci. Utvrde Szeklara biti će porušene. 4) Da se Erdeljci ne pobune, ne smije nijedna strana pomoći ni Rakoczyja ni Kémenya. 5) Zajedničkim neprijateljima ne samo da ne će pomoći, već im ne će dati ni zaklona. 6) Nijedna stranka (bolje austrijska) ne smije sagraditi novih utvrda (Turci su imali jednu uz Kanižu). 7) Svim učesnicima u erdeljskom pokretu daje se potpuna amnestija. 8) Caru dozvoljava se gradnja jedne tvrđe kod Vaga. 9. Provale s jedne i druge strane zabranjuju se — dosljedno tome odmaknuti će se vojska s međa. Taj će mir bit potvrđen na 27. kolovoza, a sklopljen je na 20 godina.

Eto mira u bitnosti, kako ga predloži austrijski poslanik Ahmet paši. Vijest o tom miru osopnu svakoga. Njemački izborni knezovi bjesne, što je car tajno i bez njihova znanja učinio

mir, izručivši neprijatelju i Novi Zamek, za čiju obranu su oni toliko žrtvovali. Ogorčenost Ugra bijaše tim veća, što su vidjeli, da se strane vlasti brinu, šaljući im pomoći proti kletom dušmaninu i što su se mnogo nadali od novostečene slavne pobjede Gothardske. I sami oni ugarski sinovi, koji su do sada bili uz dvor, uvidješe, da ih je dvor prosto izdao i okrenuše mu leđa. Razni buntovni glasovi letili od usta do usta, a bijedni ih je narod primao za istinu. „Mir je učinjen s Nijemcima, a ne s Turcima," glasalo se na sve strane. Pojedine točke mira uzvitlaše silnu prašinu; jurišalo se na nj brošurama, u kojima ga se analiziralo i oštro kudilo, braneći uz to pravo Ugarske. Kraljevstvo ugarsko imade svojih posebnih ugovora, a ne veže ga mir, što ga Austrija s Turcima sklapa. Bune se velikaši, jer su načuli, da ima u miru mnogo točaka, koje nisu poznate a među njima upravo strašnih: sve ove da su naperene proti Ugarskoj i Hrvatskoj. Svom Hrvatskom šaptali se glasovi, da je Turcima slobodan prolaz kroz Hrvatsku u Friul.

Mir taj sklopljen je samo za to, da samovolja dvorska i apsolutizam imade slobodne pute i nevezane ruke. Petar Zrinski ne smaže dosta ogorčenih riječi, izjavljujući se o miru pred mletačkim poslanikom. Turci su jedino radi toga dobili Veliki Varadin i Nove Zamke, samo da Ugri budu slabiji, izgubivši dvije toli znamenite tvrđe.

Silnim agitacijama uzvitlale se strasti u Ugarskoj i Hrvatskoj. Brošura nikla za brošurom, a autori bili ugledni patrioti. Jednu takovu napisao je i mladi hrvatski knez Fran Krsto Frankopan. Smjer pisanja u tim brošurama vidjeti ćemo najbolje iz spisa umnoga muža, vrhovnoga suca Frana Nadasdyja.

„Protektor Nijemac tvoj, narode, odsijeva u svjetlom sjaju, a ti si priličan svijeći, koja će doskora ugasnuti. Većina našega naroda nije se htjela podati turskomu jarmu, već se podasmo tudjemu narodu drugoga srca i imena. Kaži, narode, gdje je vjera, zadana od tvojih protektora? Gdje su povelje, gdje li prava, gdje su bezbrojna obećanja? Evo imaš volju protektorovu u mjesto prava, prevaru na mjesto povelja i lomljenje vjere u svim poslovima. Vjerniji su Turcima nego li kršćanima, vole

Turke nego li nas za prijatelje, premda to biva na skrajnu propast i zemlje i naroda.

Kada je veliki vezir goloruk stajao u Ugarskoj, sklopio je naš protektor s njim sramotan mir. Kada je carska vojska sretna bila, propao je Novi Zamek. Bog nam je pomogao uništiti naše neprijatelje kod Gotharda, a naši su protektori odmagali, oni su bježali, a spasili su nas Francuzi.

Kada je želio veliki i veleslavni ban Zrinski, da osvoji Kanižu i već zatrubile trublje na osvojenje, nisu mu dali. Da dobije, što mu za to treba, slali su ga od Graca u Beč, od Beča u Regensburg.

Naše tvrđe daju u ruke njemačkih častnika i soldateske, a nas odstranjuju. Vojske ne plate, već im dopuste plijeniti zemlju i narod. Gladna vojska našega protektora gore je opustošila zemlju nego Turci.

U slobodnoj zemlji ne naviješta se rat, niti se ne sklapa mir bez znanja zemlje. Komu od nas objavili su oni štogod o miru s Turcima?

Časti u zemlji daju nesposobnima, našega prava ne razumiju, a nama hoće da sude; obranu Krajine predali su pod Hofkriegsrath, a prihode zemlje nadzire njemačka komora. Ne puštaju samo da Turci naše krajine pritišću, već ih Nijemci muzu; za to su napravili carinu u našoj zemlji.

Gledajte Hrvatsku, kako su joj slobodu oštipali sa svih strana. Jedan vitez sjedi u Varaždinu, a drugi u Karlovcu, dva njemačka generala, a na krajini sve njemački časnici, pak jedan dio zemlje otimlje za sebe Štajerska, a drugi Kranjska.

Spomenite se sloboda njenih od god. 1649. Tužna i žalosna pjesma poput lamentacija Jeremije proroka dolazila u sabor, da takove jošte nije bilo, a pomoći jošte do danas ne ima. Kako se gazi sloboda trgovine s Italijom i kako se time pogazila zemlja? Što je od Turaka ostalo Dalmaciji, to se prepušta Talijanima, kao da je njihovo. Smiluj se, bože, u gorkoj nesreći svomu kršćanskomu puku!"[1]

---

[1] Smičiklas: Povjest hrvatska II. p. 236.

Ovako se pisalo poslije vašvarskoga mira u Ugarskoj i Hrvatskoj. Može li se naći primjer veće ogorčenosti i tužnijega jadanja nad nesretnom domovinom? Mislimo, da ne. Oštroumni državnik mogao je iz svega toga jasno predviđati, kakove će se sve stvari izleći. „Velika je napetost — piše Gremonville kralju — u Ugarskoj, Hrvatskoj i Austriji tako, da samo strah od Turčina čini, da prvi podnose gospodstvo drugih".[1] Svim ovim zalima pridruže se stvari vjerske. Protestanti u gornjoj Ugarskoj silno su ozlojeđeni, što im car ne gradi porušenih crkava.

K tomu nadošlo još i treće. Jadni oni krajevi, koji su bili na krajini carstva turskoga i austrijskoga, plaćali porez u blagajne turske i austrijske. Već i onako izcrpljenomu narodu bilo, da zdvoji, a ne videći od nikale spasa, odluči, da od glada iznemoglom rukom trgne mač, jer mu je bolje da pogine, no da se dalje još muči.

Dobar poznavalac mogao je sada izustiti sgoljnu istinu „Ils (Les Hongrois) ont le venin dans le coeur contre lui (l'empereur)." U sve mahe snovalo se, da se car Leopold svrgne s prijestolja ugarsko-hrvatskoga; krunu ponudiše hrvatskomu banu Nikoli Zrinskomu, ali je on odbi.[3]

U to burno doba oglasi se nezadovoljnicima veliki vladar, otac diplomacije, Ljudevit XIV. Kako je živo žudio, da si raširi državnu vlast, bijaše mu glavnim sredstvom miešanje. Ne bijaše u Evropi ni male ni velike države, gdje se ne bi trsio, da si novcem pribavi stranku. Češće darivao bi i same vladare, većinom pak podkupio bi ministre. Ako je u kojoj državi bilo nezadovoljnika, namah bi stao s njima šurovati. Kako je u Ugarskoj i Hrvatskoj sve vrelo i kipilo, a Ljudevit uz to stari neprijatelj kuće Habsburg, morao je, da se ne iznevjeri tradiciji francuskih kraljeva već samo od westfalskoga mira, buntovnike pomagati. Francuski kralj uživaše je za onda veliki ugled u Evropi. [illegible] viest, koja veli, da bi jedini Francuzi

Bogišić p. 224.

- Ils lui offert leur couronne au comte Esdrin, gouverneur de Car-lstadt ou Karlovac, qui l'a refusée . . . Bogišić p. 224.

bili kadri slomiti tursko carstvo.[1] Ne ćemo pogriješiti, tvrdimo li, da je ugarskim i hrvatskim velikašima ne malo imponovala hrabrost Francuza u bitci kod sv. Gotharda.

Kralj francuski imao je izvrsnih poslanika i u Veneciji i u Beču. Ovi opet imali svoje političke uhode razasute po svoj austrijskoj carevini. Jedan je od ovih La Petitière, gouverneur pour l'empereur dans Samivár, drugi je Dasquier, qui est interprète de la langue turque auprès de l'empereur, treći je Heruart, koji izvrstno govori latinski i njemački; u Beču misle, da je Nijemac.[2]

Već u travnju 1663. piše P. de Bonsy, biskup bezièrski, francuski poslanik u Veneciji, svome kralju, da su Hrvati, Erdeljci i Ugri do skrajnosti ogorčeni, jer im car satire sva prava, dok im Turci harače zemlju, pa dodaje: „V. Veličanstvo moglo bi se tim nezadovolstvom okoristiti, samo da Vas Austrija ne smeta u poslovima španjolskima. Trebalo bi ljudi, koji bi znali točno vršiti naputke francuske i unaprijediti njezine interese."[3]

Najslavniji politički muž u Austriji bijaše za onda hrvatski ban Nikola. On se bio sprijateljio sa častnicima pomoćne francuske vojske, pa ih je k sebi i pozivao u Čakovac. Bez sumnje je tu govorio malo slobodnije o svim nepodobštinama, što ih čine carski ministri. Ovo ne izbjegne oštromu oku francuskih poslanika, koji to odma javiše u Paris.

Kada je ban Nikola opsjedao Kanižu, dobi najednom od svoga pouzdanika trgovca Mora iz Venecije list, kojemu je bila priložena velika svota novaca. Novac taj poslao mu je francuski kralj preko svoga poslanika u Veneciji. Ban odgovara Moru, pa se čudi, kako li se je kralj baš na njega obratio.[4] Da Francusku još bolje izazove, čini se nevješt, kano da ne zna

---

[1] Bogišić p. 235—238.

[2] P. de Bonsy. — Kralju 21. travnja 1663. Bogišić p. 225.

[3] P. de Bonsy, biskup bezièrski, poslanik francuski u Veneciji, kralju 21. travnja 1663. Bogišić p. 223—225.

[4] Grof Nikola Zrinski trgovcu Moru 30. ožujka 1664. Bogišić p. 227—228.

pravoga razloga toj nagradi i veli o sebi šaljivo; „vasi vuoti fanno maggiore risuonanza e strepito.[1] Kasnije, kad je pro-niknuo u namjere Francuske, obećaje, da će se trsiti u istinu zaslužiti naslov „paira“, kojim ga je kralj odlikovao“. Njemu ne treba novca, već samo hrabrih mišica. „Neka bog dade, da brzo prispiju te hrabre francuske čete“ (voglia dio che quaesto brave truppe francesi arrivino presto).[2]

25. srpnja upravlja sam Ljudevit XIV. pismo na junačku braću Nikolu i Petra Zrinskoga. „Ovim listom — veli kralj — htio sam dokazati, da sam vam vrlo zahvalan i da nitko više od mene ne cijeni zasluga i junačtva braće Zrinskih, koji su tako hrabri i slavni vitezovi, jer se svakim danom odlikuju najvećom ljubavi i požrtvovnosti na obranu kršćanstva svojimi slavnimi djeli“.[3]

27. rujna 1664. javlja P. de Bonsy svomu kralju, da je u Veneciju došla Katarina, žena Petra Zrinjskoga, s još jednim kapucinom, koji će joj biti tumačem, jer ona govori samo hrvatski (par ce quelle n'a autre langue que la croate).[4] Izjavila mu, kako Beč progoni njenoga muža Petra i dobroga mu brata Nikolu, čega radi oni hoće pod svaki način sklopiti s kraljem francuskim tajni savez.[5] Poslanik ujedno javlja o ogromnim imanjima, koja posjeduju braća Zrinjski i Frankopan. Imadu mnogo gradova, lukâ, a med njima i Bakar, qui est capable de contenir une armée, čemu ne treba ničije dozvole, jer su

---

[1] Nikola Zrinski poslaniku P. de Bonsy-u 21. travnja 1664. Bogišić p. 228—229.

[2] Nikola Zrinski P. de Bonsy-u 19. svibnja 1664. Bogišić p. 229.

[3] J'ay bien voulu vous tesmoigner par celle cy que je vous en scay beaucup de gré et que comme personne n'estime plus que moy le mérite et la valeur de deux si braves et si illustres cavaliers qui signalent tous les jours leur piété et leur zèle pour la desfence de la crestienté par des actions mémorables .... Kralj franc. grofu Petru i Nikoli Zrinskomu 25. srpnja 1664. Bogišić p. 238.

[4] Bogišić p. 244.

[5] Poslanik-biskup kralju 27. rujna 1664. Bogišić pag. 239—240. „L'Empereur et ses généraux avoient si mal traité le comte Pière, son mari et le comte Nicola son beau-frère, qu'ils estoient resolus de se mettre su la protection de V. Majesté, si Elle agreoit leurs services“.

Zrinski u svojim zemljama suvereni (l' un et l'autre sont souverains). Braća Zrinski pripravni su poslati svoje sinove Ivana Antuna i Adama u Paris, a izlika će biti študij. Još veli poslanik, da joj nije mogao ponude odbiti niti što obećati, ne znajući za namjere kraljeve. To bi medjutim dobro došlo, jer su s Hrvatima i Ugri, koji su u svako vrijeme pripravni lišiti Leopolda krune.

Kršćanska ćud one dobe umišljala si je Turke kao sinove pakla. Ma se kako med sobom dva evropska vladara krvarila i zatirala, drugi će se vladari držati sasma ravnodušno. Rat med dva kršćanska vladara sasma je druge naravi no rat kojega kršćanskoga vladara s Turcima. Toga radi uživa svaki vladar, koji je u boju s Turcima, sveopću simpatiju kršćanske Evrope. Ne smije se niti pomisliti, da bi se ko vezao s Turcima. Odatle ona ogavnost u svijetu sbog vladanja Ivana Zapolje, odatle ono proklinjanje, kada se je čalma viđevala u lukama francuskima, a na pomoć Franji I. Dakle ako i imade ovdje ondje primjer ovakoga nenaravnoga saveza, ipak je to kršćaninu horribile dictu et auditu. Za to je Ljudevit XIV. i mučao na zahtjeve braće prije vašvarskoga mira, ne htijući pravo svojom osnovom na javu, akoprem ju je već u glavi svojoj otkrojio bio. Tek sada odgovara po svome ministru Lionne-u, poslaniku biskupu i kazuje jasno razloge, zašto to prije nije činio. Sada je prisiljen. Leopold I. sklopio je na najveću njegovu žalost vašvarski mir pod sramotnim pogodbama (à des conditions honteuses), jedino s toga, da može Francuskoj naškoditi. Pod njegovim djelovanjem ne krije se ni zere zle namjere, ali opet zahtijeva opreznost, dobra politika, da bude pripravan odbiti svaku navalu na francuske interese. Kralj je pripravan, da pristane na ponude grofova Zrinskih i da ih primi pod svoje pokroviteljstvo. Braća će se Zrinski obvezati, da će kralja u svako vrijeme pomagati svojim ugledom i svojim srestvima. Dogovor mora ostati tajan. Opreznosti radi ne trebaju knezovi doći na dogovore, već neka pošalju svoga pouzdanika, koji će sve razložiti, što braća od njega ištu. Poslanik pako francuski ne smije sklopiti nikakova ugovora, dok ne dobije specijalnu dozvolu od njegovoga Veličanstva.

Kada ugovor bude gotov. Zrinski će poslati svoje sinove u Paris. Glavna je zadaća poslanikova. Zrinske poticati na bunu, što će biti samo na korist kršćanstva, jer Ugri i Hrvati slobodni od Beča lakše će moći iztjerati Turke iz svojih gradova. Zahtjev je i želja francuskoga kralja. da Zrinski ne zovu u pomoć Turke.[1]

Kralj francuski ne će umah stupiti u akciju, on će čekati. dok joj Leopold dade povoda. To bi bile temeljne maksime. kojih se misli Ljudevit držati. hoće li da mu Francuska zadrži dosadanji ugled. položaj i moć.[2] Ove maksime jasno nam tumače postupak Ljudevitov. pak i onaj konačni odgovor Petru. Kralj francuski dakle ulazi u ugovaranje, jer prognoza dogodjaja očito pokazuje, da će se Leopold njemu opirati u španjolskim poslovima. To će nam tumačiti i čestitanje francuskoga kralja Leopoldu nakon užasne tragike. Iz svega se jasno vidi. da je kralj uz Zrinske samo dotle, dok to njegovim državnim interesima ide u prilog.

Venecija ili Bakar biti će po predlogu grofice Katarine zgodno mjesto za dogovore. Francuska taktika odabere ono prvo. jer se boji bečkih špijuna. kojih ima sva sila. Katarina će biti glavnim posrednikom med francuskim poslanikom i nezadovoljnicima. Od sada češće ćemo je viđeti u pratnji jednoga plemića u Veneciji. Na tim sastancima zahtijeva Katarina. da kralj potpomaže Zrinske novcem. da mogu uzdržavati i opskrbiti vojsku; da im u kraljevini dopita dostojna mjesta. Brodovlje neka direktno šalje u luku bakarsku, jer je ova za to najsgodnija.

Zrinski staviti će krunu Ugarske i Hrvatske na glavu Ljudevitovu. Da su to u stanju, potvrđuje i P. de Bonsy, koji javlja, da Zrinski ne uživaju samo veliki glas u Ugarskoj i Hrvatskoj, već i u Veneciji. Isto će potvrditi i francuski časnici. koji se s njima poznadu. Kolikom su mržnjom braća nadahnuti proti Turcima. vidi se po tom, što mole pomoć upravo proti

---

[1] Ministar Lionne biskupu-poslaniku 17. listopada 1664. Bogišić p. 241—244.

[2] Bogišić p. 274. To se vidi iz naputka biskupu Bezièru od 17. lipnja 1664.

njima, akoprem su već započeli svojim makinacijama raditi proti Beču.

Oštroumna diplomatkinja Katarina ističe uma s početka, da se ženitbom spoji kuća Rakoczy sa kućom Zrinski. Franjo Rakoczy oženiti će Jelenu, najstariju kćerku Petrovu, a Ivan Antun oženiti će se kneginjom Rakoczy. Zahtijeva li ugovor Ivana kao taoca, ženitba se njegova odgađa.[1] Sve ovo odobri umni i duhoviti poslanik francuski. Ovakovom izmjenom nazora bili su utrti puti dalnjemu radu.

Venecija je dakle prvo ročište, u dalnjem vremenu mijenja se mjesto sastanka — centrum će biti Beč, kamo 15. kolovoza 1664. polazi Jaques Brethel chevalier de Gremonville, kao francuski poslanik. Pri njegovom odlasku daje mu sam kralj upute. Bečkomu dvoru neka pokaže prijateljstvo i naklonost, a s nezadovoljnicima neka potiho pregovara. Osobito neka mu je na brizi onaj sbor francuske vojske, koji je car tako zapustio, ne plaćajući ga redovito ili nikako.[2] Svoj dolazak na dvor obznanjuje francuski diplomata i najmoćnijemu velikašu austrijske carevine, banu hrvatskomu, Nikoli Zrinskomu.[3] Očito je, da mu se je nekim indirektnim načinom nuđao, možda i po samoj instrukciji, koju mu je kralj dao.

U Ugarskoj ogorčeni su velikaši, što im car ne će raspisati sabor, pa se u oštrim adresama obaraju na dvor i ministre. Dvor o saboru ni čuti: on će tako dugo oklijevati, dok se samo dade izrabiti strpljivost velikaša. Sami se ministri izjavljuju, da će sabor otvoriti samo u „skrajnoj nuždi“ (à toute extremité)[4]. Osobito se buni niže plemstvo, nu ne zaostaje ni više. Najviđenija ličnost u Ugarskoj je Lippay, nadbiskup ostrogonski i primas Ugarske. On je proti miru, dakle i proti dvoru. Dvor ga bečki nastoji na svaki način predobiti, obećavajući mu kardinalski klobuk, ali se ne dade zavesti. On se nasuprot preko Gremon-

---

[1] Bogišić p. 46. Gremonville kralju 20. kolovoza 1665.

[2] Bogišić p. 1—3. Ministar de Lionne piše poslaniku Gremonville-u 15. kolovoza 1664.

[3] Bogušić p. 7. Gremonville kralju 13. studeni 1664.

[4] To javlja Gremonville kralju 11. prosinca 1664. Bogišić p. 14.

ville-a nuđa francuskomu kralju i ište novčane pomoći od republike mletačke za skoru revoluciju.[1] Niti sama glava Ugarske, palatin, nije uz dvor. U to doba on malo radi, jer ga ljuta boljetica prikovala uz postelj. Državni kancelar Ugarske protestuje proti miru, ali je ipak uz Beč, jer želi postati zamjenikom bolesnoga palatina. Ni sam vrhovni sudac nije se raskrstio s Bečom i on miruje barem do sada! Najžešći protivnik dvoru i dvorskoj stranci svakako je Vitnyédy, plemić iz sjeverne Ugarske. I ovoga žele premamiti slatkom mekom unosne biskupije požunske. Uz malo iznimaka većina je velikaša i plemića proti dvoru.

Uz Ugarsku stoji donekle samostalna kneževina Erdelj. Tamo vlada u to doba Mihajlo Apaffy, knez erdeljski. Ni on nije mirom zadovoljan; danak je sve veći, a sad je poskočio od 30.000 na 180.000 dukata. Turske su provale sve češće, čega radi ne trpi samo on, već i cijela zemlja. „Kamo sreće za Erdelj, da je barem stanje stvari, kako no je bilo prije 1658.," piše Gavro Bethlen u svojim memoarima.

Vodja nezadovoljnika je ban hrvatski, Nikola Zrinski. On je najbogatiji i najuvaženiji velikaš u Ugarskoj i Hrvatskoj (le plus riche et le plus accredité). On bi bio jedini — misli francuski poslanik — koji bi se s uspjehom mogao podići na kralja Leopolda. Ugri ga doduše kao rođenoga Hrvata ne vole, ali sbog njegovih duševnih sposobnosti i hrabre desnice štuju. Osobito je kod protestanata u velikoj časti, jer se je ne jednom prigodom za njih zauzeo bio, ne davši se zaslijepiti vjerskim fanatizmom one dobe. U koaliciji sa nadbiskupom Lippayom mogao bi učiniti veliki preokret. Mletački poslanik u Beču rado bi vidio na njegovoj glavi krunu Ugarske i Hrvatske.[2] Bečki dvor kanda znade o vezama Nikolinim sa stranim vlastima, za to ga kuša nekako oslabiti. A kako je u to burno doba najveći faktor vojska, oslabiti će ga tako, da mu nju umanji. Doskora izidje na-

---

[1] Bogišić p. 7., 8., 17. Gremonville kralju 13. 23. studenoga i 18. prosinca 1664.

[2] Bogišić p. 5., 7., 8. Gremonville kralju 6., 13. i 23. studeni 1664.

redba, da se Nadasdy svojim sborom vojnika ne smije pokoravati Zrinskomu.[1]

A što je u Hrvatskoj? Nisu ni tu duhovi sbog mira sasma ravnodušni — i ovdje se buni plemstvo i niže i više. Turci haraju i plijene sve uzprkos mira. Petar Zrinski, da ih malo prestraši, provali sa 1000 vojnika u turske zemlje. Radi toga opravdanoga pohoda uzvrpoljili se ministri i predbacivali Petru, da on krši mir.

Oko 25. studenoga sazvana bi skupština velikaša u Beč. Kasnije se opet odgodi do 26. studenoga. Pozvani su amo svi velikaši ugarski i hrvatski. Očekivalo se i braću Zrinske, dapače poslalo se po njih više glasnika, samo da ne izostanu. Velikaši baš se nisu onamo žurili. „A što ću tamo" — piše nadbiskup Lippay palatinu Vessalényu — „gdje svakim korakom susrećem prezir ministara i nedostojni postupak s mojom osobom, znajući unaprijed, da ne ću ništa moći izraditi". Ban Nikola odluči tamo poći i odbrusiti ministrima, što ih ide, akoprem je bio uvjeren, da ga ne će osobito primiti, jer je nedavno bio odlikovan od francuskoga kralja Ljudevita XIV., dobivši naslov „paira od Francuske". U oči odlaska u Beč dne 18. studenoga g. 1664. zabavljao se je sa više prijatelja u lovu kod Čakovca. Junak, koji je iz toliko bitaka sretno iznio glavu, namjeri se u lovu na ranjena vepra, koji ga na smrt izmrcvari. Prije nego li pomoć prispije, ispusti svoju veliku i plemenitu dušu. Mrtva bana odvezu u Čakovac i sahrane u porodičnoj raki.[3] „Voilà

[1] Bogišić 4—5. Gremonville kralju 6. studeni 1664.

[2] Pauler Gyula: Vesselényi Ferencz Nádor és társeinak össreesküvése. 1664.—1671. I. kötet. Budapest 1876. p. 35.

[3] 24. studenog javi brzoteča u Beč caru, da Nikole Zrinskoga, bana hrvatskoga, više nema na životu. Jedan divlji vepar bio bi usmrtio nekoliko seljaka, a Nikola, doznavši to, odluči ga potražiti i ubiti. S njime tek bio jedan paž. Istom on k jednomu grmu, kad ono izleti vepar, nasrne na nj, svali ga i izmrcvari. Ban je krvario od kojih 7 rana, a najveća bijaše ona na vratu. Nešto okasno doletili na zapomaganje paževo u pomoć ljudi. Ban se još jednom pridigne, veleći, da mu ne će ništa biti, ali oslabljen silnim gubitkom krvi padne i izdahnu dušu. Tako izvješćuje Gremonville svoga kralja 27. studena 1664. Bogišić s. 9—11. To je prva vijest.

la fin de ce grande personnage, qui s'estoit acquis tant de reputation" — završuje Gremonville.

Za banom Nikolom tugovao je sav kršćanski svijet, a najviše pak Hrvatska, Ugarska i Poljska, jer mu je i ona ponudila svoju krunu. Grof Bethlen, suvremenik Nikolin, piše: „Ugarski velikaši jako za njim tuguju, bol je sveopća, ona se čita na svakom licu tako, da se to ne može izreći, jer je ban Nikola bio obožavan od velikih i malenih". (étant adoré universellement des grands et des petits). Na zapovijed Ljudevita XIV. čitale se u Parizu svečane zadušnice; isto tako u Rimu, Madridu i mnogim drugim gradovima. Pjesnici raznih naroda natjecali se, opjevajući mu slavna djela. Za primjer navodimo stihove soneta Petra Guadagnia:

„Ecco estinto il Serino, ecco che giace
L'intrepido campion, l'eroe guerriero
Cadde sotto una fiera un cor si fiero . . ."

Druga je vijest od 3. travnja 1670. Gremonville piše: „J'ay appris depuis deux jours d'une personne *assez bien informe*, que ce n'avoit pas esté un sanglier, qui avoit tué l'autre comte de Zrini, mais un chasseur qui l'empereur avoit gaigné sur ce qu'on avoit decouvert qu'il traitoit avec les Turcs de se faire roy de Hongrie souz leur protection". (Dva su tome dana i ja saznadoh od osobe *vrlo dobro upućene*, da ono ne usmrti vepar drugoga grofa Zrinskoga već lovac, koga je najmio car, jer se otkrilo pregovaranje njegovo s Turcima, da se pod njihovom zaštitom proglasi kraljem ugarskim.)

Ovu vijest možemo rastaviti na dvoje: 1. na savez Zrinskov s Turcima (uzrok) i 2. na njegovu smrt (posljedica). Da je ta vijest datirana neposredno iza smrti Nikoline, mogla bi izgubiti nešto vjerodostojnosti, jer je onda sve vrelo i kipilo na Beč. Ali kada ta vijest niče u doba, kada se je skoro već zaboravilo na Nikolu, moramo joj podati više važnosti. Gremonville, čim je začuo za ovu vijest, zaputi se kraljici udovi Eleonori. I ona mu potvrdi, da je u istinu šurovao s Turcima, ali da ga je dvor ubio, to svečano zaniječe. Ona kao član carske obitelji morala je to i učiniti. Nu Gremonville veli, da je tu vijest doznao od osobe vrlo uvažene i dobro upućene (assez bien informé). Gremonville bi dakle mogao onda tu vijest izmisliti. Znajući mi, da on tu vijest javlja svomu kralju točno, kako ju je čuo, što čini za svega vremena svoga poslanikovanja, moramo ovo zabaciti. Još više vojuje za potvrdu ove vijesti i samo ponašanje dvora iza smrti Nikoline, pa postupak dvora u opće sa porodicom Zrinski. Svi znakovi skoro jasno dokazuju, da je Nikola od lovca ubijen, a ne od vepra raztrgan.

Smrću bana Nikole zadobi urota najveći udarac, a gorljivomu Petru odsječena je time desna ruka. Brat Petar i prijatelji pokojnoga bana imali su razloga žalovati. Beč ga nije oplakivao,[1] akoprem je to zaslužio: Turci od veselja klikovali, jer ne štade „željezna kolca", koji im je toli okrutno glave razbijao.

Ponovnom pozivu odazvaše se velikaši u potpunom broju. Lobkovic kušao je opravdati mir. Ugarska da je sasma iscrpljena, a sada, kada je mir sklopljen, cvasti će joj ruže. Ovim mirom nisu Turci gospodari Erdelja, kako bi mogli biti, da se mir nije sklopio. Njemačke posade od sada će se točno plaćati, a osobito će se nastojati, da svagdje zavlada sigurnost. I porta će imati u Erdelju svoga poslanika, koji će miriti narod. Gubitak tolikih hiljada duša nije se mogao preprij̈ečiti, jer je neprijatelj bio mnogo pretežniji konjaništvom. Grad pred Kanižom porušiti sasma je korisno, tä Turci bi ga preoteli, u njemu se ustalili, pa eto im opet još tvrđe pozicije. Položaj Ugarske i Erdelja je jadan, a od nikuda pomoći. Istina, sada su kršćanski vladari nešto pomagali, ali teško da će to i u buduće činiti; jednom riječi dvor i dvorska stranka preporuča mir, koji je častno i bez ikakva gubitka sklopljen. „Iz svega ovoga jasno se vidi očinska ljubav i neumorna briga, kojom je radilo njegovo Veličanstvo, da si spasi rečene kraljevine" — zaključne su riječi ministra Lobkovica.[2]

Od svega zrnja, što ga prospe hitra ruka Lobkovićeva, ne pade nijedno na plodno tlo. Velikaši vrate se kući još zlovoljniji, no što onamo pođoše.

Bogastvo bana Nikole zapasti će brata njegova Petra, ali ugled i veće državničko nastojanje pada u grob.[3] Petar kano da je s početka shrvan bratovim gubitkom; on kano da osjeća, da je za uvijek nestalo onoga oštroga diplomatskoga duha, kojim

[1] Biskup Bezière ministru Lionne-u 6. prosinca 1664. Bogišić p. 20. Isto i Gremonville kralju 27. studena 1664. Bogišić p. 16.

[2] Car priopćuje ugarskim stalešima uvjete mira. 10. kolovoza 1664. Bogišić p. 231—235.

[3] Biskup bezièrski ministru Lionne-u 6. prosinca 1664. Bogišić p. 250.

*

mu je brat obilovao. Boli ga taj gubitak jako, al ni on ne sustaje, već snažnim korakom stupa utrtom stazom napred,[1] da se napokon uspne na podij stratišta i gubi glavu.

Zrinski su stavljali sve svoje nade u Francusku, kako to svjedoči i sama udovica Nikolina Sofija, javljajući smrt svoga muža kralju francuskomu.[2] Samo kralj nije išao braći istom iskrenosti u susret. Koncem studena 1664. imenovan je dosadanji poslanik francuski u Veneciji poslanikom u Varšavi. Svrha toj misiji jeste zapriječiti, da ne dodje na poljski prijestol štićenik austrijski, već francuski. Već se po tom vidi, da je Francuska previše k sebi natezala.

U Ugarskoj leži teško bolestan palatin, a kandidati javljaju se već na njegovo mjesto. Kano takav izviruje prvi grof Nadasdy, kancelar Palfy, a čini se, da ni Petru ne bi bilo krivo, da se te časti domogne.[3] Dok dakle palatin ništa ne radi, razvijaju protivnici mira silnu agitaciju proti dvoru: osobito se ističu vodje protestanstki i zastupnici 13 sjevero-ugarskih županija (Abany, Zemplén, Sáros, Ung, Zips, Gömör, Bereg, Szatmár, Borsod, Torna, Szabolcs, Ugocsa, Heves). Beč se nalazi u groznoj stisci, koja je povećana i spletkarenjem francuskim u Poljskoj.

Iza grozne smrti bratove ode Petar u Beč, gdje se je sastajao sa francuskim poslanikom Gremonville-om. Uz to je tražio i saveza sa rajnskim savezom, kojemu je bio na čelu knez — izbornik mogućski. Nisu ni njemački knezovi bili oduševljeni za vladu Leopolda I. Već je sada umovao Petar, ne naiđe li na vanjsku kakvu pomoć „bolje je, neka se Hrvatska i Ugarska same s Turcima pogode, nego da se car za nje pogadja".[4]

---

[1] P. de Bonsy ministru Lionne-u 6. prosinca i kralju 27. prosinca 1664. Bogišić p. 250. „Il persistera sans doute dans ses desseins".

[2] Grofica Sofija Zrinska biskupu bezièrskomu 8. pros. 1664. Bogišić p. 249—250. „. . . nella quale (reale protettione) haveva in vita tutte le sue speranze".

[3] Gremonville kralju 27. stud. 1664. Bogišić p. 10.

[4] Smičiklas: Povjest hrvatska II. p. 232

Boraveći Petar u Beču, nastojao polučiti banstvo i sve časti pokojnoga brata; dobije li to, imati će više prilike raditi za svoje osnove.[1] Auersperg, general karlovački, bolan je na smrt, a Petar želi, da mu bude nasljednikom, čemu se dvor svojski opire. Već je i konac siječnja 1665., a Petar ne polučio ništa. Obuzimlje ga gnjev, a Gremonville mu preporuča strpljivost. Zlosretni vašvarski mir ne da mu mirno spavati; zlovoljan je, što ne krije ni pred samim ministrima. „Neka samo dodju kupiti danak Turci, kako to običaju, ja ću im ga pripraviti", tako se izjavljuje pred ministrom Porcijom. Prije no što će otići Petar iz Beča, zavjeriti će se on Gremonville-u, da će mir srušiti;[2] samo ako mu kralj dadne novaca za uzdržavanje vojske. Francuska će to i učiniti, ali o osbiljnoj pomoći ne misli.

Dok Francuska udara putom, da kuću Habsburg što više oslabi, sličnim koracima korači i druga jedna država na glasu sbog svoga diplomatskoga umijeća, a to je Venecija. Dalmacija, udo tijela Hrvatske, skoro je dvijesto godina pod šapama njezina lava. Veliki vezir skupljao čete u Biogradu. Šest hiljada Turaka sprema se prema Senju, pa će valjda kroz Hrvatsku u Italiju. Sada ili su Turci sbilja nakanili navaliti na republiku ili su želili, da svrate pozornost sa sebe, spremajući se kamo drugud. Bilo od toga dvoga što mu drago, republiku mletačku mori strah, samo da ne navale na nju i na Dalmaciju. Od bližih susjeda jedini je tu Petar Zrinski, koji bi joj mogao od koristi biti. Pri svakom prolomu u Hrvatsku morala je republika strepiti kao najbliža susjeda. Republika uvidja, da je po nju vrlo zlo, počiva li u miru onaj ogromni monarhični sglob Leopolda I. Treba ga staviti u življe gibanje, treba mu pripravljati neprilika, da je tim ona sigurnija. A sad, kad se sklopio vašvarski mir, veliko je vijeće vrlo zabrinuto, ono radi i nogama i rukama, da se mir ne potvrdi.[3] Jedini Petar stalan je uzbuditi svu Ugarsku i Hrvatsku proti Beču. Petru bi tre-

[1] Na to ga potiče i Gremonville. V. Bogišić p. 23.
[2] Gremonville kralju 15. siječ. i 5. veljače 1665. Bogišić p. 23. i 25.
[3] Gremonville kralju 1. siječnja i 19. veljače 1665. Bogišić p. 20. i p. 26.

balo samo novaca, ali ga ni Venecija nema. Sjajna njena zvijezda počinje već tamniti, a nepobjediva i bezbrojna armada pretrpljuje strašne poraze u kretskim vodama. Iz državne sfere mletačke odlijeće Kandija. Petar Zrinski mogao bi i Turke zaplesti, da se s njime malo dulje pozabave, pa eto onda koristi republici.[1] Petar sastao se je u Beču vrlo često sa mletačkim poslanikom Giorgiom Cornarom i pokazivao mu se vrlo sklonim, želeći ujedno dopisivanje sa mletačkim upraviteljem Dalmacije. I nagnan tako diplomatskom taktikom francuskom i mletačkom, razljućen sramotno sklopljenim mirom vašvarskim, ozlojeđen uskraćenim mu po Beču generalatom karlovačkim i ražalošćen jadnim stanjem tužne Hrvatske, odluči narušiti mir, na koji mu je duh i srce junačko toli kivno bilo.

Godine 1665. jurile čete prama Plaškom, gradu, što ga sagradi Petar na obranu Krajine. Goruće vituljače javljale, da je neprijatelj blizu. U istinu ne daleko Rakovice bilo se sabralo do 18.000 Turaka, većim dijelom ostanci od poraza sv. Gothardskoga i što je jošte ostalo od posljednjega rata u zimskim stanovima u turskoj Slavoniji. Najprije provalile čete martoloza, zapalili do desetak sela, a narod bježi u tvrde gradove i visoke planine. Petar bio malo ne dva mjeseca u Beču, a jedva ga ministri imenovali banom,[2] kad su sigurni glasi došli, da su Turci provalili. Silnom brzinom odleti novi ban iz Beča u Hrvatsku, a još brže sabra oko sebe vojsku hrvatsku (con mirabile prontezza dato subito gli ordini per l' unione della gente). Ban je scijenio, da treba pokazati smjelosti i srčanosti, s toga je javio Turcima, da je on u onim stranama — u Plaškom — pripravan da ih dočeka i potuče (stimo il bano che convenisse monstrar ardire e corragio perciò fece sapere ai Turchi ritrovarsi egli in questi parti pronto attendarli —

[1] Rački p. 11.

[2] Originalna listina, kojom car Leopold imenuje Petra Zrinskoga banom, sjajno je opremljena. Na crvenoj pergameni zlatnimi je slovi ispisan — dekret. U uvodu listine govori se, da Petar sjeda na prijestolje Selimira, Zvonimira i Krešimira. Listina ta postala je od nedavna svojinom našega državnoga arkiva u Zagrebu.

e combatterli). Turci nenadanom brzinom banovom preplašeni uzmaknu u Bosnu i razglase, da će udariti na Dalmaciju.

„Da nije bilo Zrinskoga, Turci pripravni uvijek na prevaru, bili bi provali u carske zemlje, prekršili mir i novi bi se rat izlijegao“ — tako javlja mletački poslanik svojoj signoriji. Na vesele te glase uzruja se carski dvor. Ministri nisu mogli pojmiti, kako je Petar mogao tako brzo doći u Hrvatsku i tako brzo sakupiti vojsku. Ta brzina i okretnost banova uljevala im je nemalo straha.

Kada su Turci tako naglo pred Petrom uzmakli, zaiska on neke časti i vojvodstvo na Krajini, a ministri mu odgovaraju, da se to, što on ište, s banskom časti ne da složiti. Odma iza toga javlja poslanik mletački: „il conte di Serino è stimato diffidente“.[1]

Ni u Ugarskoj ne prodje mir nepovrijedjen. Krnje ga i Turci i Ugri. Ugri na čelu im grof Balassa provaljuju u turske pokrajine, zarobljuju turske vozare vojničkih stvari i drugo. Paša od Novih Zamaka prijeti se novim dankom, a Ali-paša velikovaradinski raspisuje novi danak i osvaja nove gradove sve uz potvrđeni mir. Rottal, carski komesar, koji bi imao braniti Ugre od navale Turaka, uzmiče pred njima i premještava posade njemačke u Szatmár, Kállo, Ecsed, Tokai, Onod i Léon, a ugarsku narodnu vojsku raspušta i ruši Szekelyhid. Uzalud i molbe Mihajla Telekija, da priečka rušenjem. Ove turske provale dadoše ministrima bečkima dobru izliku, da još više njemačke vojske razporede po Ugarskoj. Trinajst sjevero-ugarskih županija sabrane u Košicama svečano prosvjeduju proti toj novoj povredi ustava i viču, da se vojske njemačke odazovu, da op-

[1] Izvještaj mletačkog poslanika u Beču od 22. ožujka 1665. Rački p. 11. i 12. Gremonville kralju 20. kolovoza 1665. Bogišić p. 46 Pauler Gyula: Vesselény Ferencz I. kötet. p. 53–56.

Angelini Bontempi: Historia della ribellione d'Ungheria. Dresda 1682. p. 72–74.

Histoire des revolutiones de Hongrie. A La Haye. 1739. vol. I. p. 223–227.

Histoire de Troubles en Hongrie Paris 1683. p. 62.

stojeći mir treba porušiti i stvoriti novi na spas Ugarske. Knez erdeljski neka vrati neke gradove prevarom oduzete, a u poslanstvu kod porte mora biti i jedan Ugrin:[1] napokon da se urede odnošaji med mladim Rakocijem i narodom itd.[2] Med nezadovoljnicima ističe se u diplomatskim spletkama osobito Vitnyédy, muž vrlo naobražen, sposoban i smion do skrajnosti. On se brine za rezultate poljskoga izbora. Jedan poslanik francuski, drugi austrijski pletu mrežu u Varšavi, svaki za svoga gospodara. I jedan i drugi želi proturati svoga kandidata na poljski prijestol. Orudje austrijsko je veliki knez Juraj Ljubomirski. Sasma je naravno, da finale tih zapletaja ne može biti ni za Zrinskoga ravnodušan, što pokazuje i svojim zanimanjem.[3] Ugri, a naravski i Zrinski htjeli bi, da na poljskom prijestolju sjedi jedan francuski princ, da Poljsku svedu u savez s Francuskom, obe u rat s Turcima. Ma kakim god načinom treba se riješiti Ljubomirskoga, koji najviše smeta. Ugri bi bili spremni i oružjem u ruci pomoći francuskoj stvari u Poljskoj, ali ih Gremonville od toga odvraća. Francuska je za sad još u prijateljstvu s Austrijom, koja je dobro oboružana i spremna; nezadovoljnici neka ne nagle, jer će do skora rat buknuti.[4]

Na poruku nezadovoljnih Ugra dvor mramorkom šuti: on čeka, dok se situacija promijeni njemu u prilog t. j. dok definitivno sklopi mir, da je bar s turske strane siguran.[5] Iz Erdelja vodi pregovore s francuskim poslanikom grof Mihajlo Bethlen, čovjek usijane glave i slabi diplomata. Lukavi Francuz

---

[1] U mjesecu svibnju 1665. pošao je Walther Leslie, rodom Škot, sa darom od 200.000 for. u Carigrad, da primi potvrđeni mir. U njegovoj pratnji nije bilo nijednoga Ugrina, akoprem to zakon izrično nalaže. Pauler: Vesselény I. p. 56 - 61.

[2] Gremonville kralju 30. travnja 1665. Bogišić p. 35. Pauler Gyula: Vesselény I. p. 68—69.

[3] Gremonville kralju 9. travnja 1665. Bogišić p. 33—34.; isti od 7. svibnja Bogišić p. 36.; Gremonville biskupu Bezièrskomu 30. lipnja. Bog. 41—43. Gremonville kralju 27. kolovoza. Bog. p. 48—49.

[4] Ibidem p. 36., 39., 40.

[5] Gremonville kralju 28. svibnja 1665. Bogišić p. 38. Isti kralju 30. lipnja 1665. Bog. p. 40.

u njega se mnogo ne pouzdaje.[1] Bethlen bi na neki način zastupao koaliciju Erdelja s Ugarskom.[2]

Dok je u Ugarskoj politička konstelacija tako mutna, odrazuje se djelovanje Petra Zrinskoga jasno. O njemu sudi Gremonville drugačije nego o Ugrima. „Il en est capable comme d'embrasser toute sorte de sentiments raisonables".[3] Od Francuske mu novci redovito teku,[4] od njega se i Venecija pomoći nada.[5] Mletačkog poslanika znao Petar voditi po karti i dokazivati mu, kako će Turcima biti lagan prolaz u Italiju, ako padnu neki hrvatski gradovi. Mletački je poslanik ushićen nad mudrim i veledušnim osnovama banovima pa kliče: . . .„e li concetti suoi sono generosi e prudenti: suo desiderio è di render alcun segnalato vantagio alla christianità". Petar bi rado trgnuo cara iz letargije i sklonuo dvor na rat. Nijedanput nije Petar došao u Beč, a da nije pohodio i mletačkoga poslanika i da ga nije nagovarao na savez Venecije s Hrvatskom. Ovaj srdačni odnošaj Venecije s Hrvatskom utvrđivao se time, što je bila javna tajna, da imade dva tajna članka u vašvarskom miru: po jednom ne bi smjela porta pomagati Ugarsku proti caru, a po drugom bi bio Turcima slobodan prolaz kroz Hrvatsku u Italiju. Zajednička dakle pogibelj vezala je Veneciju i Hrvatsku.

Osim saveza s Venecijom tražio je Petar saveza i sa rajnskim savezom i izbornicima njemačkim. Živo se je dopisivao s izbornikom mogućskim, kojemu je i Fran Krsto Frankopan priposlao onu svoju oštru spomenicu proti kralju.[6] Supruga Petrova Ana Katarina, kći Vuka Frankopana, žena bogata i ponosna, krasna i umna, odvažna i slavohlepna, vjerna je pratilica svih političkih osnova i djela svoga druga. I ona hrli u Beč, dogovara se s Gremonville-om, samo da Francusku što bolje privuče.

[1] Gremonville kralju 9. travnja 1665. Bogiš. p. 33—34.

[2] Gremonville kralju 28. svibnja 1665. Bogišić p. 38.

[3] Gremonville kralju 9. travnja 1665. Bogišić p. 34.

[4] Bogišić p. 35. 40. Gremonville ministru Lionne-u 12. studenoga 1665. Bog. p. 52.

[5] Izvještaj mlet. poslanika 17. svibnja 1665. Rački p 14.

[6] Izvještaj mlet. poslanika 17. svib. 1665. Rački p. 13—14.

Do sada nije Zrinski ništa učinio, da Ugre sebi št priveže. Protestanti bili su doduše za njegove osnove živa brata Nikole, ali ostalo plemstvo ugarsko držalo se hladno. God. 1665. radi i s te strane. Mladi knez Fra koczy zaljubio se je u Petrovu kćerku Jelenu, djevojku ljepote, da je i kasnije kao žena svjetski glas uživala. računao, da će krvnom ovom svezom steći prijateljstvo ugarskoga plemstva, koje je u rodu sa porodicom Ra Do sada mu je najvjerniji prijatelj ostrogonski nadbiskup koji mu točno javlja sve, što se u Ugarskoj zbiva.[2] Dok i erdeljski nezadovoljnici misle na savez, eto med njima murica. Apaffy prisvaja si neke gradove, a majka Fra koczya udara u tužbe pred carem. Da tih razmirica j nestane, imenovati će Leopold Petra Zrinskoga povjer svojim. Petru će to dobro doći, jer će svoje privrženik briti i još druge k sebi privući, koji su ne rado slušali, Rakoczy uzeti njegovu kćerku. Uz to će dobro proučiti A prozrijeti njegove namjere u slučaju obćega ustanka. K Ljudevit XIV. doznao, da Petar polazi u Ugarsku, svjetov da sobom uzme i vrstnoga Vitnyédya.[3]

Negdje polovicom svibnja 1665. stiže Zrinski sa s u Stubničke Toplice kod Trenčina. Kod Franje Rakoczya se vodje nezadovoljnika, da proslave zaruke njegove i Zrinske i da se posavjetuju s banom o političkom p Beč kano da je za to sumnjao, jer njemu zadaju te velikih briga.

Bijahu prisutni palatin Vesselény, vrhovni sudac Na ban Zrinski, nadbiskup Lippay, mladi Rakoczy i dvije diplomatkinje Ana Katarina Zrinska i Ana Marija Ves rodjena Széсsy, slavna madžarska krasotica i patriotkinja. duga dana vijećali, ali ne dodje do uzajamne sloge. Do se, da će se još jednom sastati, a Nadasdy će medjutim s

[1] Gremonville kralju 20. kolov. 1665. Bogišić p. 45—46.
[2] Ibidem p. 46.
[3] Gremonville kralju 27. kolovoza 11. i 18. rujna 1665. p. 47- 50.

spis. u kojem će potanko razjasniti, što bi trebalo učiniti, da se spasi potlačena Ugarska. Na tom sastanku izrekao je Nadasdy onaj svoj glasoviti govor o četirim stalešima kraljevstva ugarskoga, koji će ga poslije stajati života.[1]

S nadbiskupom ostrogonskim dogovarali se i drugi velikaši iz sjeverne i iztočne Ugarske, te neki i iz Erdelja. Palatin Vesseleny bio doduše u duhu protivan miru, ali ga vještina dvorske lukavosti znala uvijek umiriti. Erdeljski knez Apaffy znao je za te tajne dogovore, pa je i on obećao svoju pomoć, jer je i njemu Beč radio o glavi. U prvom redu nezadovoljnika bili su velikaši: Stjepan Tököly, Mihajlo Teleki, Nikola Bethlen, Stjepan Barkoczy, Juraj Perini, Stjepan Bocskay; pak plemići: Stjepan Vitnyédy, Laszlo Fekete, Andrija i Franjo Nagy, Stjepan Szeasy, Mate Szuhay, Stjepan Szobonya, Valentin Szente, Gavro Kénde, Nikola Gesteny, Mihajlo Bori, Szekely, Ispan, Keresztur, Ketzer, Madav, Farkas, Hidvegy, Gyulaffy.[2]

Svi ovi mrzili Beč i Nijemce kao najkrvnije dušmane, ali je bilo med njima i takovih, koji su samo pristali uz urotu, da je odadu, ili da se u općem metežu obogate.

Videći Nadasdy, kako urota sve više maha preotimlje, postade i on radikalniji. I palatin pristaje sad očito uz urotu.

I Vesseléuy i Nadasdy stupili u dogovore sa Gremonville-om, ali svaki za sebe. Umni poslanik brzo je proniknuo u njihove namjere i opazio, da se baš ne vole. Kralju svome piše: „Kada bi se palatinu dala kakova novčana pripomoć, to bi bilo, koliko baciti novce u more, to bi dapače moglo biti pogibeljno, jer bi se time dalo u palatinove ruke srestvo, kojim bi on caru Leopoldu mogao otkriti cijelu osnovu, jer je palatin malo stalan u svojim odlukama“ (comme se palatin est peu stable dans ses resolutions).[3] Niti u Nadasdya ne ima francuski poslanik vjere. On je doduše muž vrlo naobražen, dobar govornik i najbogatiji velikaš u cijeloj Ugarskoj, ali slab i neodlučan, tašt i ohol, te neprijatelj Vesselényu, jer sam teži

[1] Pauler Gyula: Vesselény Ferencz Nádor. . . I. köl. p. 76—81.
[2] Pauler Gyula: Vesselény Ferencz I. köt. p. 48.
[3] Gremonville kralju 15. lip. 1665. Bogišić p. 75.

za palatinatom. Njegovo jadanje nad nesretnom domovinom puka je himba.[1] Zaista vrlo žalostna svjedočba za vrhovnoga suca ugarskoga!

Još nam je spomenuti jednu osobu, koja je predmetom mnogoga dopisivanja Gremonville-ovog sa svojim kraljem, a to je Vitnyédy. I Vitnyédi htio je kao i mnogi drugi Ugri sklopiti posebni ugovor s kraljem. Ljudevit mu mnogo ne vjeruje. Obećao on, da će s puta maknuti poljskoga maršala Jurja Ljubomirskoga, što sve do sada nije učinio. Francuska mu predbacuje, da hoće pod tom izlikom izmamiti samo novaca. (et n'a voulu qu'attraper de l'argeant sous ce pretexte).[2]

Dok se Gremonville i kralj francuski ovim načinom izjavljuju o ugarskim velikašima, ne sumnjaju oni ni jednim časom o poštenim namjerama Petra Zrinskoga, nikada se ne boje, da bi ih ban mogao izdati. „Sire, j'ai observé en cette occasione, comme en toutes les autres que le Ban Serin agit de la meilleure intention du monde".[3] To su riječi francuskoga poslanika o Petru Zrinskomu.

Poslije sastanka u Stubničkim Toplicama pođe Petar u Beč. Iskrenom riječi svjetovao je kralja i ministre, da što god odlučnoga učine proti Turcima, jer oni misle uvijek samo na izdaju. Još je kralju tumačio, kako je u Hrvatskoj sve razklimano, dok vlada ban, koji nije instaliran. Nema niti banskoga suda, niti sabora stališa hrvatskih, nema niti prave banske vojske, kojoj je tek uvedeni ban pravi zakoniti mjesto kralja vojvoda. Kralj ga je uvjeravao, da štuje i ljubi njegov narod, a njega da smatra svojim najvjernijim prijateljem — on da će učiniti sve po njegovoj želji. Kralj sam a i ministri preveć su mu nekako laskali, a Zrinskomu je bilo jasno, da su ministri nešto načuli o dogovorima njegovima s ugarskim velikašima.

Mletački poslanik, koji se boji, da bi Beč navijestio rat Veneciji, hrli Zrinskomu i s njim se dogovara. O tom piše isti poslanik, da mu je Petar rekao, kako bi trebao samo neznatnu

[1] Gremonville kralju 16. lipnja 1665. Bogišić p. 81.
[2] Gremonville kralju 23. lipnja 1665. Bogišić p. 90.
[3] Gremonville kralju 18. srpnja 1665. Bogišić 102.

pomoć za veliku svrhu (deboli assistenze dirette pero a gran fine). Petar hoće na svaki način „trgnuti cara Leopolda iz mrtvila, da ga prisili na razmišljavanje o svojim stvarima“ (svegliare cesare dal letarge, obligarlo all' esame delle cose proprie).[1]

Sastao se i s Gremonville-om moleći ga, da već jednom nešto učini, jer dugo čekati značilo bi pripraviti gotovi fiasko svoj stvari. Ali Gremonville šara, veleći, da mu kralj toplo preporuča čekati na dobru zgodu, da tim bude uspjeh lakši, da se uzmogne prouzročiti velikih neprilika austrijskoj kući i možda zadati posljednji udarac njenoj moći.[2]

Tužan i žalostan ostavi Petar Beč i povrati se u svoj tvrdi Ozalj-grad na Kupi.

Kasno u jesen dogodi se u Hrvatskoj vrlo važan dogodjaj. U savez s Petrom stupa i grof Hanns Erasmo Tattenbach von Reinstein. Sastali se oni na dvoru baruna Locatellia u Lapšćini. S Locatellijem je Zrinski prijateljevao. Razgovarali se tu o smrti Filipa IV., kralja španjolskoga. Pogovaralo se, da će sav austrijski dvor odputovati u Španiju, a vladu će u Austriji preuzeti ministar grof Auersperg sa Eleonorom, caricom-majkom. Zrinski se je na to izjavio: „Ne dam, da mi vlada žena. Dodji k meni u Čakovac, gdje ću ti nešto povjeriti, ako mi kaniš biti vjeran, mučati i ne izdati me: mi ćemo sklopiti ligu, kakvu sam ja već sklopio, koja će ti biti od velike koristi.[3]

Zrinski se je poslije tri dana tužio, da Ugri i Hrvati na dvoru ništa ne vrijede, da se ne mogu uspeti do većih časti. Dan prije odlaska Petrova izjavio je Tattenbach, da je pripravan stupiti s njime u ligu, na što mu Zrinski reče: „Doskora će doći vrijeme, gdje će svaki grabiti, što uzmogne:

[1] Georgio Cornaro svojoj vladi 15. srpnja 1665. Rački p. 27.

[2] ... „pour aisement réusir et causer de grands embarras à la maison d'Autriche et peut être donner le dernier échec à sa puissance“.

[3] „Non vellem regi a femina. Zachaturni tibi volo aliquid monstrare, si vis esse fidelis mihi et tacere et me non prodere, velemus facere ligam, sicuti ego iam habeo et tibi erit pro magno avanzamato“.

čim što izvjesnijega saznadem, reći ću ti".[1] Time pristade Tattenbach očito uz Zrinskoga, samo je još trebao podpisati zavjerni list.

Osvitkom godine 1666. zadesi Petra golemi udarac, umre mu na ime najbolji drug i politički saveznik nadbiskup Lippay. Sgodi se to na 5. siječnja. Plemenita ova duša toplo je ćutila za nesretnu svoju domovinu. Skroman u privatnom životu, a ugledan u javnom bijaše najveći protivnik miru i Beču. Njime pade u grob jedan od najvećih patriota ugarskih onog doba. Na političkom poprištu ostaju još Vesselény i Nadasdy, duhom i umom možda ravni mrtvome nadbiskupu, ali sreem duboko iza njega.

Prošlu zimu od 1665. do 1666. pripravljao se Zrinski, da dostojno opremi svoju kćerku Jelenu. U Ozlju se odlučilo, da će se Jelena vjenčati 1. ožujka 1666. I zbilja koncem veljače zaputi se Petar sa Katarinom i svojom kćeri i s drugim hrvatskim velikašima u Saros-Patak, da obave vjenčanje. Bilo je tu mnogo plemstva iz Ugarske, Poljske, Italije, Francuske i Španije, pa uz to još i zastupnika nekih vladara. Sv. otac papa Aleksandar VII. poslao Jeleni više skupocjenih darova, senat mletačke republike lanac od 800 dukata, Ljudevit XIV. dar od 4000 dukata i raznih drugih nakita. Uzprkos Beču obavi se vjenčanje što se moglo svečanije.[2].

Koji tjedan iza vjenčanja odputova Petar i Katarina u Stubničke Toplice, gdje se sastadoše s palatinom Vessélényem, koji nakon dugoga oklijevanja odluči, da posluša svoju ženu, koja ga je neprestano nagovarala, da se digne na zaštitu Ugarske. I on „dirnut nevoljama ovih naroda i promišljavajući o srestvima, kako bi ih pomogao, baci oko svoje na Zrinskoga,

[1] Videbis, quod mirabilia fient et quilibet rapiet, quid quis poterit; iam Tibi dicam, quam primum proprie aliquid scrivero. Dr. F. Krones: Aktenmässige Beiträge zur Geschichte des Tattenbachschen Processes. (Separatabdruck aus dem XII. Hefte der Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark), p. 1—10.

[2] Pauler Gyula: Vesséleny . . T. p. 84—86.

kao na čovjeka, koji uživa najveći glas u zemlji.[1] I njih se dva proreges sastavši se u Stubničkim Toplicama 5. travnja 1666. zavjere međusobnom vjerom, da će svojim domovinama gledati pomoći, jer su one u najjadnijem položaju, gdje im prijeti nesreća i propast. Samo da ta dva zla odvrate, vežu se njih dvojica i oni će „iuxta leges et constitutiones regni, condicionesque diplomatum regiorum remedium adhibere" (po zakonima i prema ustavu kraljevine i uvjetima zavjernica kraljevskih pomoći pružiti). „*Iza kako smo dugo kojekuda ponude stavljali, napokon se sastajemo i svečano rukom o ruku prisegnuvši jedan drugomu obećajemo, da u ovom nesretnom položaju kraljevina ni u sreći ni u nesreći jedan drugoga ne ostavljamo, već ćemo se uzajamno braniti do posljednje kapi krvi*".[2]

Vijećalo se, da bi se Hrvati i Ugri digli na noge, da pomažu sjeverne Ugre i Erdelj. Pomoći će i Francuska. Ne dobiju li s nikoje strane pomoći, žrtvovati će svoja dobra ban i palatin.[3]

Kad Gremonville saznade za novi taj savez, ne povjerova mu odma. Zrinski — mislio on — mora da tek palatina nagovara na taj savez. Doskora saznade, da je taj savez već gotova činjenica.

Od sada su navale i banove i palatinove na Francusku sve silnije. Iz ustiju bana i palatina čuje poslanik i po koju oštriju. Ako im kralj francuski sada ne priskoči a pomoć, to će se oni dići pomoću svojih moćnih prijatelja ili — što ne dao bog — pomoću Turaka. Francuska neka odmah pošalje 15.000 konjanika i 20.000 pješaka, jer je sve uzbunjeno i upravo grozničavo. Ipak se ban i palatin obvezuju umiriti nezadovoljnike bar na

[1] Gremonville kralju: Touché de misères de ces peuples, ayant medité les moyens de les en soulager, avoit jetté les yeux sur le comte Serin, comme le plus accredité seigneur du pays tant par sa valeur.

. . . tam in prosperis quam in adversis alter alterum non desserremus, sed mutuis nosmet auxiliis, ad ultimam usque sanguinis guttam defendemus.

[2] Dvije su zavjernice. Jednu daje ban palatinu „svome ocu", drugu palatin banu „svomu predragomu sinu". Rački p. 15.—16.

[3] Gremonville kralju 12. travnja i 23. travnja 1666. Bogišić p. 59. 61.

neko vrijeme, a kralj im medjuto može poslati 50—60.000 for. kao tajnu pomoć.[1]

Pregovore vode dijelom oba pismeno, dijelom osobno sam ban, a palatina zastupa gorljivi Vitnyédy, te Gremonville. Mjesto dogovora je Beč.[2] Vitnyédy ili sam nije tvrdo vjerovao palatinu ili to bijaše samo njegova taktika, urgirao Francusku, da već jednom počne: on da je s tom odlukom ušao u stvar, da se pomoću Francuske Ugarska oslobodi, u protivnom slučaju će istupiti.[3] Badava i taj manevar. Vitnyédy prošao zemlju, raspirujući svuda plamen ustanka proti Leopoldu, a Apaffy, koji je nezadovoljnicima imao biti posrednikom med portom, odašalje palatinu u njegov dvor Murany Nikolu Bethlena i Mihajla Teleka: onamo dodje i Franjo Csáky, kapetan sjevero-iztočne Ugarske. Vesseleny predloži, da Apaffy pošalje odaslanstvo porti, što ovaj i učini. U mjesecu kolovozu već je Vladislav Balló na putu u Carigrad.[4]

Petar Zrinski uživa osobito povjerenje Gremonville-ovo. Njegovim zagovorom dobiva redovito novaca, nu on ište i vojske. Ima doduše i on vojske, ali to je premalo, tek ako predobije i ostale hrvatske velikaše za sebe, imati će više. Živo se zanima za Vlahe, od kojih bi se dalo skupiti do 10.000 hrabrih vojnika. Da ih naoruža, trebalo bi mu opet do 10.000 pušaka.[5] Kako se je brinuo za svoju domovinu, dokazuje i to, što je iskao od francuskoga kralja pismenu potvrdu, da će prava, povlastice i ustav kraljevstva ostati netaknuti.[6] Za sebe ište, da može uživati sve posjede, koje je ikad njegova kuća imala, i da vlada Kranjskom on i nasljednici mu (avec le gouvernement de la Carniole).[7] Dodje

[1] Gremonville kralju 23. prosinca 1666. Bogišić p. 79.

[2] Bogišić p. 61. 79. 262. Pauler Gyula: Vesséleny Fer. I. kötet p. 50.

[3] Bogišić p. 63.

[4] Pauler Gyula: Vesséleny . . . I. p. 4. 7. Histoire de Troubles en Hongrie p. 72.

[5] Gremonville kralju 19. kolovoza, 1. listopada i 9. rujna od nepoznata pisca g. 1666. Bogišić p. 74. 77. i 261—262.

[6] [illegible] od 9. rujna 1666. od nepoznata pisca. Bogišić p. 262.

[7] V. Bogišić p. 262.

li potreba, priskočiti će on francuskomu kralju u pomoć i dati mu na razpolaganje sva svoja imanja u primorju hrvatskomu. Da iskreno misli, poslati će mu sina Ivana Antuna u Paris.[1]

Te je uvjete stavio ban Petar prije 9. rujna 1666., kako se to razabire iz izvadaka, što ih je ispisao Gremonville. Ne dugo iza toga stiže i kraljev odgovor, gdje na sve drugo pristaje, samo ne na odaslanje vojske, jer ne zna, u koju bi ju luku izkrcao. Taj je odgovor datiran od 1. listopada iste godine, dakle može biti pun mjesec dana kasnije, no što je ban stavio svoje uvjete. Petar, akoprem zlovoljan na krzmanje francusko, ipak radi dalje za svoju namisao. On se brine i radi, da se grof Balassa ne bi pomirio s carem.[2] Mletačkomu poslaniku razvija dalje svoje nazore. On ne će Turke pustiti na miru, već će im razoriti glavnu njihovu tvrđu, sagradjenu odma iza mira. Kad im bude tako rastepao operacijom podlogu, ne će moći lako provaljivati u Hrvatsku i Italiju. Time će prisiliti cara, da ne zapusti — kako je to dosada bivalo — svojih podanika. (Di non abbandonar li suoi sudditi nel modo si trovano al presente).[3] Ban je ogorčen (e rissente), što mora gledati tolike zemlje bez kulture, osudjene i upropašćene; uvijek se boji (sempre in dubbio) od navala turskih. Tim svojim osnovama ulazi Petar u veliku milost kod republike mletačke, ali mu ona ništa pozitivnoga ne obećavala, već mu samo hvalila vrline i pokazivala iskreno svoje počitanje prama njemu.[4]

Da se je ban imao pravo bojati od navala turskih, dokazuju nam skori dogodjaji; državnici mletački i francuski javljaju doskora njegovu pobjedu pod zidinama Kaniže. U tom boju pade i sam sin paše kaniškoga, vođa turske vojske.[5]

Najviše je Zrinskoga peklo njemačko vladanje u Hrvatskoj. Koliko li je on već podnio od generala karlovačkoga

---

[1] Ibidem p. 262.

[2] Kralj Gremonville-u 15. trav. i 18. lipnja 1666. Bogišić p. 60. 70.

[3] Giorgio Cornaro 2. svibnja 1666. Rački p. 17.

[4] Rački p. 17.

[5] Rački p. 18. Bogišić p. 76. To javljaju Gremonville i Cornaro svojim vladama.

Auersperga? Kad je Petar dobio senjsku kapetaniju, umoli ga Auersperg, da mu je zamijeni za slabiju ogulinsku. Petar mu učini tu ljubav, ali uz neke uvjete, od kojih se Auersperg nije nijednoga držao. Kaku li podlost učini general sa Zrinskim radi zarobljenoga Čengić-paše, brata bosanskoga paše? Za živa Nikola ne ispuni Auersperg uvjete, koje mu Petar dade iza predaje paše, a iza smrti bratovljeve proglasi uvjete ništetnima.[1] Sve to vrlo ogorči Petra.

Dok se ovako ban Petar u Hrvatskoj muči i izjeda, dogadjaju se u Ugarskoj strašne stvari. Nakon dogovora u Stubničkim Toplicama zaputi se vicekapetan Fulnek, Laszlo Fekete u Beč, da vode pregovore sa Gremonville-om. Budući da Fekete nije govorio francuski, pozvan bi Vitnyédy u Beč. Sklopljen bi ugovor, da će kralj francuski uzeti pod svoje okrilje Ugarsku, da će za početak rata poslati novaca. Zahvalna Ugarska staviti će svoju krunu na glavu Ljudevitovu. Kad se poslanstvo vrati kući i palatinu sve predloži, odbi on svečano, da bi Ljudevit XIV. postao kraljem ugarskim i posla dapače jedan list Gremonville-ov u Beč. Gremonville se uzvrpoljio, a Petar plane od gnjeva. Palatin je upotrebljavao Vitnyédy-a za višu misiju, ali se čini, da je on radio na svoju ruku. Da ubije maršala Ljubomirskoga, dobi od Francuske nagradu od 2000 for. Kad Ljubomirski kasnije umre, razglasi Vitnyédy, da ga je on otrovao.

Vitnyédi i Petrozzi odlučiše ubiti cara Leopolda. Kad taj svoj plan povjeriše palatinu, uzklikne ovaj: „Bože sačuvaj, da se ogriješimo o posvećenu osobu kraljevu; kralj je dobar, samo su mu ministri zli.“ Ali Vitnyédy ne otkloni tu svoju misao. On pošalje mjeseca studenoga 1666. jednoga slugu Zrinskomu u Čakovac, moleći ga, da mu dade 40 do 50 hrabrih i neustrašivih haramija, da kralja uhvati. Zrinski pokaže poslaniku vrata. Koji dan zatim javi banu njegov konjušnik, da je došao u Legrad neki Vitnyédy-ev čovjek, koji mami haramije u Beč. Petar zapovjedi, da se toga čovjeka ulovi i u vodu

[1] Lopašić: Novi prilozi za urotu Zrinsko-Frankopansku. Starine XXIV. p. 95-6.

baci. Sreća, što je toga poslanika brzo nestalo. Od sada izgubi Petar svako povjerenje u Vitnyédy-a. Još je neko vrijeme bio sad ovamo sad onamo poslan, dok napokon ne umre g. 1669., preživivši koji mjesec palatina, svoga gospodara.

U studenom sakupe se velikaši iz svih krajeva prostrane carevine u Beč, da uzveličaju svatbu Leopoldovu, koji se oženio sa infantkinjom Margaretom. Bili su prisutni palatin sa svojom dražestnom ženom, biskupi granski i vesprimski, grofovi Nadasdy, Zrinski, Forgacs, Esterházy i mnogi drugi velikaši. Za najvećega slavlja imao se je naći poslanik Gremonville sa svojim znancima iz Ugarske i Hrvatske. Približio se on i palatinu, da ga pita za razlog, za što je izručio njegov list caru Leopoldu i da li ima ugovor, što ga je Vitnyédy predložio. Kad palatin to odbije, ostavi ga poslanik i pregovarao samo sa Zrinskim i Nadasdyem.

Mjesec dana iza svatbe Leopoldove sakupe se velikaši u Požun, gdjeno je palatin tako vatreno i oduševljeno govorio, da se je Zrinski po malo primirio i stao mu vjerovati. Uzrujanost ga malo mine, kad se njemu pridruži i Nadasdy, obećavši mu vjernost i odanost.[1] Sva se trojica zavjere, da će pomoći tražiti od svake kršćanske vlasti, ali najprije od kralja francuskoga. Privezati će i mogućskoga kneza uza se.[2] Mač treba povući iz korica, a u proljeću da je na okupu do 40.000 ljudi. Pripravni su podvrći se i Veneciji, samo ako im pomogne, a na poljsku pomoć računaju sigurno.[3] Tako glasi izvještaj Giorgia Cornara. Oko polovice siječnja 1667. odluči se, da će se na godinu sastati na poziv palatina u Banjskoj Bistrici.

Početkom ožujka osvanuli svi vođe nezadovoljnika u B. Bistrici. Za tu skupštinu izhodio je palatin dozvolu kraljevu. Kralj imenovao je svojim komesarima bana Petra Zrinskoga i grofa Franju Rottala. Prispije plemstvo i niže i više, na čelu mu grof Nadasdy. Pavao grof Eszterházy, Rakoczy. Stjepan

[1] Gremonville kralju 7. siječnja 1667. Bogišić p. 80.
[2] Ibidem p. 81.
[3] Rački p. 17. Bogišić p. 80.

Bocskay, Miško Tököly, Szatmáry i nasljednik nadbiskupa Lippaya Szelepcsény, koji je bio prava opreka svome predšastniku. 13 sjevero-ugarskih županija odaslale također svoje zastupnike, koji su oštro protestovali, da bude Rottal kr. komesarom. Rottalu nije radi toga bilo poznato, što se je raspravljalo u tajnim sjednicama. U tim sjednicama predloži Petar Zrinski, da se Ugarska i Hrvatska pridruži njemačkom carstvu, gdje se stališi laglje mogu braniti proti samovolji carskoj. No to se zabaci. Vesselény predloži, da se na cara upravi oštra adresa, kojom ga se pozivlje, da se drži krunskih zavjernica, da odazove njemačke posade i da raspiše zemaljski sabor. Ne učini li to car, ne jamče sakupljeni stališi za mir i poredak u zemlji. Zaleđe Ugarskoj je Erdelj, a po njemu porta. Oštru ovu adresu ublaže donekle Nadasdy i Szelepcsény. Iza burnih rasprava i sjednica raziđu se skupštinari, a samo glave nezadovoljnika ostadoše kod palatina, da dalje vijećaju. Oni potpišu savezni list i odluče uporabiti onu točku bule Andrije II., koja govori, da se velikaši mogu podići na kralja, ako im gazi slobodu i pravo. Time bi Beču navješten formalni rat. Kanda bog sam nije u svojoj pravednosti dopustio, da se nezadovoljnici dižu na kralja, zadesi urotnike i treći snažni udarac. Ženijalnoga bana Nikolu, plemenitoga nadbiskupa Lippaya, slijedi evo i treći muž palatin Franjo Vesselény. Nahladio se negdje, obolio i umro 23. ožujka 1667. Urotnici imenovali sada svojim vođom Franju Nadasdya i Petra Zrinjskoga.[1]

Od sada su navale Zrinskoga na poslanika sve žešće i žešće tako, da se Gremonville baš boji budućega sastanka. „Još ću gledati — piše poslanik kralju — stvar otegnuti, ali ne jamčim, da li ću ga moći umiriti.“[2] On se prijeti, da će, ne pošalje mu [illegible] kralj francuski pomoći, potražiti si pokroviteljstvo Turaka. To bijaše ultimatum, a Gremonville se uzvrpoljio i molio, da car pričeka još tri mjeseca. Za sebe ne ište Zrinski nikakva posebna naslova kao vladar svoje zemlje, dosta je, da

[1] Pauler Gyula Wesselény Ferencz Nádor. I. p. 95—100.
[2] Gremonville kralju 15. i 16. lipnja 1667. Bogišić p. 92—94.

bude jednak francuskim maršalima. On kao ban ne će se pokoravati nikomu, do li princu iz kraljevske porodice. Uza se neka imade sbor vojske;[1] a mjesečna plaća neka mu bude 100 carskih talira. To je stavio polovicom lipnja, a koncem lipnja navaljuje opet Zrinski na Gremonville-a. Gremonville, videći se pred osbiljnom alternativom: ili pomoći ili uzmaknuti, odgovori mu: ako se nada, da će gdje drugdje naći pripomoći za svoju namisao, neka je potraži: kralj francuski ga ne će ostaviti, dođe li za to zgodno vrijeme. Jedino ga moli, da se kani Turaka.[2] Ban na to odluči pričekati još neko vrijeme.

Mjeseca srpnja šalje Ljudevit Petru obični mjesečni dohodak, a Gremonville savjetuje, da mu se da što više, da ga se na oko bar umiri.[3]

G. 1667. a 9. rujna sklapa ban savez sa Erazmom Tottenbachom, upraviteljem štajerskim.[4] On prisiže, da će banu biti vjeran do posljednji kapi krvi. Osnova njegovih ne će nikome pokazati. Sačuvao nam se jedan nacrt, koji odaje, da se Zrinski nije lakoumno dao na bunu. Taj nacrt sadržaje vrlo oprezne bilješke. Pita se tu koliko je protivnika, a koliko saveznika? Ne bi li dobro bilo, da se Turci nahuškaju iza ledja, samo da

---

[1] On će uzdržavati samo jednu regimentu kavalerije i jednu infanterije, što čine i franc. maršali. Bogišić p. 94—95.

[2] Gremonville kralju 30. svibnja 1667. „Je luy dis que je ne pouvois rien changer de ce que nous avoins concerté, mais que s'ils croyoient trouver d'un autre costé leurs affaires plus seures et mieux establies, je croiois, qu'ils pouvoient embrasser ce parti, puisque V. M. assisteroit tousiours en temps et lieu de sa royal protection pourveu qu'ils ne s'engegeassent point avec les Turcs". Bogišić p. 95.

[3] 18. lipnja ministar Lionne Gremonville-u i 21. lipnja 1667. Gremonville kralju. Bogišić p. 96.

[4] Tattenbach ne bijaše „ein grosses subjectum" kano Zrinski, ali je bio bogat. U okolici Celja mogao je na svoj trošak podići do 5000 ljudi. Naravski da mu je ban obećao zaštitu glede njegovih dobara (Iskaz Laanov na sudu. Rački p. 211.) Uspije li ban, biti će Tattenbach gospodar okružja celjskoga pod pokroviteljstvom Zrinskoga. (Gremonville kralju 3. travnja 1670. p. 142. Ledit comte Tattenbach devoit estre par cet union possesseur de la comté de Cylle, souz le souveraineté et direction pourtant du comte de Serin . . .)

se carske sile razdvoje. Kolike li brige zadaje Petru, kako će se vladati hrvatski narod u banovini, kako li onaj na krajini; hoće li Slovenci dragovoljno pristati uz njega? Otkale će smoći časnika, oružja, municije, živeža i novaca? Koliko li je moguće vojske sakupiti ne na papiru, već doista; da li je moguće tajnu sačuvati, do odlučnoga časa, ako ne, kakovu ispriku naći? Sve su to osbiljni projekti, iz kojih se ne dade zaključiti na lakoumlje Petrovo, kako to neki hoće.[1]

Medjutim odjekuju bečkim dvorom samo glasovi o zabavama, gostbama i častima. Državne poslove zamijenile vesele komedije, igre i plesanke (qui non risuonon voci che di trattanimenti, conviti e bianchieri; frequenti le commedie in palazzo). Ljudevit XIV. bijaše u to med ministre austrijske bacio pitanje o diobi Španjolske. Kralj Filip IV. bijaše 1665. umro, a naslijedio ga je Karlo II., čovjek boležljiv i slab. Imao on i dvije sestre: stariju Mariju Tereziju i mlađu Margaretu Tereziju. Marija Terezija bijaše se udala za Ljudevita XIV., ali se je ujedno odrekla prava na španjolsko prestolje.[2] Ljudevit će ovu abdikaciju proglasiti ništetnom, radi čega će buknuti trinajstgodišnji rat (1711—1713.). Margareta, mladja sestra Karlova, udala se za Leopolda, ali se nije odrekla baštine. Kakve su se sada intrigue razvile na dvoru bečkom, teško je i opisati. Spomenuti ćemo baš ovdje izvrsnu karakteristiku Gremonville-ovu o tim zapletajima. „Ovi dogovori o nasljedstvu čine mi se pravom talijanskom komedijom. Car je potpuni Zanni, koji hoće da sretno zaplete i razplete cijelu komediju, a pri tom krivo savjetuje svoje ministre, Auersperga i Lobkovica. Ministri pak nastoje jedan drugoga nadmudriti, svaki gramzi za prvenstvom, svaki bi htio ugovor privesti kraju. Ministar financija izvrstan

[1] Rački p. 22.

[2] *Mignet:* Negotiations relatives à la succession d'Espagne 1835.—1842. Tu raspravlja pisac o nasljedstvu u Španjolskoj u opće i dolazi do rezultata, da je u njoj vrijedilo takovo nasljednje pravo, da je ravna grana bila vazda preča od pokrajne, dakle n. p. kći vladajućega kralja imala je veće pravo nasljedstva, nego li njegov brat. Ovo nasljedno pravo priznala je i španjolska loza kuće Habsburg, kako se to jasno razabire iz oporuke Karla I (V.) i Filipa II.

je Pantalon; uvijek viče, da treba podignuti silnu vojsku, ali ne daje ni pare. Carica Eleonora divno glumi Columbinu, te gleda, da se spletke još više zapletu. Ja sam normanski Trapolin, koji misli ugoditi samo svome gospodaru, a vi ste, gospodine ministre, dopustite, da dodam — onaj doktor, koji svojim mudrim ravnanjem cijelu stvar privede kraju". Sada kanda će nastati prelom i Ljudevit hrli javiti svomu poslaniku, da sklopi ugovor, ali krnji. Ugovor neka govori najviše o novčanoj pomoći, a glede vojske izreći će svoje sam kralj.[1] Činilo se kao da će vatra provaliti najvećom snagom, ali da; kralj, a po njemu njegov poslanik ušutkali burne kucaje srdaca nezadovoljnika, obećavajući, da će se sigurno započeti u proljeću.[2] Zrinski da sdvoji! Domovinu mu bije sve veće zlo, a on se ne može maknuti radi okljevanja Francuske. U Nizozemskoj već buknuo rat, a Ljudevit XIV. osvaja u njoj neke pokrajine, prisvajajući si ih kao baštinu svoje žene. Španjolci hoće Zrinskoga sa vojskom hrvatskom odvući u Nizozemsku, a Gremonville upeo sav svoj dokazni aparat, da ga od toge odvrati. To je samo zamka, koje neka se čuva, ako mu je stalo do vlastitoga života i spasa domovine.[3] Zrinski se tomu opire, ali španjolski agenti kupe vojsku. Kako mnogoga Hrvata bije ljuta nevolja, mnogi će se upisati u vojnike.[4]

Velika je razlika u postupanju Ugra i Hrvata. Ugri u savezu s Apaffyjem šalju već i drugoga poslanika u Carigrad. Prvi je otišao Balló do velikoga vezira i iskao pomoći. Veliki vezir Ćuprilić odgovori: „Bilo bi vrlo nerazborito nedavno sklopljeni

---

[1] Kralj Gremonville-u 22. rujna 1667.... prenant garde sur ce dernier point de ne m'engager à fournir autre chose que de sommes d'argeant. — Bogišić p. 99—100.

[2] Gremonville kralju 22. septembre 1667.... (le roy) avoit resolu de faire cet hyver un puissant armement, pour pouvoire envoyer au printemps prochain un corps d'armée sur le Rhin avec dessein ou d'attaquer les Estats de S. M. en Alsace ou en Bourgogne... Bogišić p. 98. 101.

[3] Gremonville kralju 13. listopada 1667. Bogišić p. 101.—2. Je luy ay bien fait connoître que tout cela n'estoit que pour le perdre...

[4] Gremonville kralju 3. lipnja 1667. Bogišić p. 91.—2.

mir porušiti: Apaffy i Ugri neka se strpe, dok tomu dođe zgodnije vrijeme". U to došao list Panajottijev u Beč, a urotnici, videći, da prijeti pogibelj, odašalju i drugoga poslanika Inczédy-a, sa još nekom osobom vještom turskomu jeziku, ali i to bi uzalud. Sjeverni Ugri se sada sastadoše u Sátoralya-Ujhely, iznijevši opet strašne tužbe na dvor. Dvor odašalje svoga komesara Jurja Barsony-a, biskupa veliko-varadinskoga, koji ne poluči baš ništa.[1]

Sve ovo vrijeme nemamo o Petru glasa, on leži bolestan u Ozlju. Nije ni čudo: vječna duševna borba i silni tjelesni napori shrvaše i toga gorostasa. Tek 1. studenoga 1667. osvanu ban Petar u Beču, gdje će se sastati opet s Gremonville-om i Nadasdy-em.

Idući pješke od Beča do 4 ure ulazi se med Hochau-om i Münckendorfom u malu šumicu. Ova šumica biti će sada ročištem banu i njegovim saveznicima. Zrinski i Gremonville dojašili iz Beča, a Nadasdy i zet mu grof Drašković iz Pottendorfa. I dodju do šumice, sjašu s konja, predadu ih Draškoviću, a oni se udalje.[2] Ban je oštro tražio pomoći s vojskom. Jednu bi kralj francuski mogao poslati morem u Bakar, a drugu preko Poljske. Lako bi se mogao i koji njemački knez-izbornik nagovoriti, da zajedno s Ugrima zarati na Leopolda. Gremonville je slušao, odobravao i zamolio, da smije taj njihov ugovor i predloge odaslati kralju, jer su vrlo zamašni.[3]

U nacrtu imademo ugovor, kako ga sastaviše Zrinski i Nadasdy, samo ne znamo datum. Biti će da je od prvih dana mjeseca studena. Petar dolazi u tom ugovoru pod imenom Osvaldo, a Nadasdy pod imenom Ferdinando. Evo kako počinje taj ugovor: „Treća je već godina prošla, otkako Osvaldo vidi, da domovini i njezinim sloboštinama uza sadanju ne-

[1] Pauler Gyula: Wesselény I. köt. p. 105—110.

[2] „Der Tochtermann Nadasdy's, grof Drašković, hielt gewöhnlich einige Büchsenschüsse entfernt mit den Pferden und nahm an den Gesprächen keinen Antheil". Wolf: Fürst Lobkovitz p. 250.

[3] Bogišić p. 102—3. Gremonville kralju 3. studena 1667.

sprętnu vladu prijeti skrajnja propast.[1] Hoteći narodu svome pomoći, obraća se nepobjedivom kršćanskom kralju posredovanjem njegovih ministara i poslanika njegovoga u Beču. Do sada ga se ušutkavalo samo nadom i lijepim riječma, a da se baš ništa utvrdilo nije. Ma da je mnogim trudom, mukom, troškom i neprestanom pogibelji svojoj namisli predobio skoro sve velikaše ugarske, a od godinu dana i Ferdinanda, ipak ne će kralj da mu vjeruje i pomaže". Sada dolazi pravi ugovor, koji je formuliran u 15 točaka.

Evo ih:

1. Kralj Ljudevit ne smije s Austrijom sklopiti mir bez njihova znanja i privole;

2. Za cijeloga će ih rata pomagati novcem i municijom;

3. Kroz prijateljske njemačke knezove poslati će im nekoliko tisuća vojnika;

4. Sbor vojske, koje im šalje, imati će i opskrbljivati;

5. Savez sklapa s njima (Zrinskim i Nadasdy-em) i s njihovim narodima (ugarskim i hrvatskim);

6. Hrvatska i Ugarska biti će članom carstva rimskoga, dok im prava ostanu netaknuta;[2]

7. Izgubljeni dijelovi obiju kraljevina osvojiti će se natrag i materi zemlji utjeloviti;

8. Kralj će dokončati nesnosno stanje, koje vlada sbog Turaka;

9. Je li moguće, žele i Poljsku vidjeti u svome savezu;

10. Hrvatska i Ugarska izabrati će kojega francuskoga princa svojim kraljem, ali će ovaj prije krunitbe prisegnuti na ustav;

11. Naroda ugarskoga[3] biti će skrb, da se ukloni poljski maršal Juraj Ljubomirski, koji je najgorljiviji pristaša Austrije;

---

[1] Kako vidimo, računa se tu od vašvarskoga mira. Vašvarski mir sklopljen je 1664., a sada je 1667.

[2] Tim njemačko-rimskim carstvom vladaju knezovi izbornici, a caru su vezane ruke. Isto zahtijevaju i urotnici naši. Tako razumijevamo točku VI.

[3] Bogišić p. 268—270. mjeseca studeni 1667.

12. I jedan i drugi upet će sve svoje sile, da kralj francuski postane i carem njemačkim:

13. Bude li kralj u pogibelji, povesti će svoje čete u boj proti njegovim neprijateljima:

14. Ugovor ovaj utvrditi će i jedna i druga strana teškom zakletvom:

15. Tomu se ugovoru može eventualno štogod dodati i štogod oduzeti, dok se stranke posve ne sporazume. Odgovor čekaju najkašnje za mjesec dana.[1]

Dalje se u tom ugovoru gomilaju tužbe na tiraniju austrijsku, pozivaju se na ustav, koji im daje pravo, da se kralju opru. Podići će se na ustanak Hrvati, Ugri, Vlasi, Moldavci, a sakupiti će do 30.000 ljudi. Na Francuskoj ostaje, da ih opskrbi inžinirima i novcem. Gornja Ugarska imade svu silu dobrih utvrda, kamo bi se mogli u slučaju nužde povući i braniti. Namisao im je postaviti u svakoj županiji po jednoga zapovjednika, koji će nad svima revno bditi. Da francuski kralj uzmogne procijeniti količinu novaca za sve te projekte, neka pošalje svoje povjerenike, koji će se onda dogovarati sa Zrinskim i Nadasdyem. Uspije li im poduzeće, očekuju od kralja i primjerenu nagradu. Kralj francuski nudio je nekada bratu Petrovu — banu Nikoli po markezu Guitry-u — svoje pokroviteljstvo nad Ugarskom i Hrvatskom, pa valjda ne će ni njih dvoje na cjedilu ostaviti.[2] Predloge poslao Gremonville kralju 10. studena. Sam Zrinski mnije, da bi car eventualno mogao nagovoriti izbornika saskoga, da priskoči u pomoć urotnicima.[3]

Ne znamo pravo, da li je taj opsežni nacrt za ugovor onc isto, što su oni pismeno poslali kralju 4. studena i gdje je

[1] Bogišić p. 263. Nadasdy Gremonville-u mjeseca studenoga 1667. Iterato rogamus, uterque cum nostro amico, velis adlaborare et ita disponere nuperas propositiones nostras, ut intra quod scriptum quadraginta dierum terminum nobis optata et ultimaria resotutio veniat. Isto i Zrinski Gremonville-u. Bogišić p. 264.

[2] Mjeseca novembra 1667. Predlozi Zrinskoga i Nadasdya. Bogišić p. 267 - 68.

[3] Gremonville kralju 10. studeni 1667. Bogišić p. 105—106.

Gremonville tražio, da se neke točke promijene, jer da kralj na njih nikako pristati ne će.

Formalan ugovor bio bi dakle gotov, samo ga je trebao potpisati kralj i poslanik. Kako li se ova dva muža preneraziše, kad im Gremonville stao govoriti, da pričekaju još dva mjeseca. Kako im je srce burno kucalo od straha, da se krzmanjem sve ne pokvari. Nije druge, kad su se dali u pregovore, trebalo je i to pregoriti. Tajne radi iskali vodje, da poslanik oslovljuje Zrinskoga sa „le cadet“ (mladji), Nadasdya sa „l'aisné“ (stariji brat).[1]

Prateći pozorno izvještaje bečkoga poslanika svome kralju, odbijajući štošta na državničko manevriranje, vidjesmo, da je kralj voljan pomoći banu samo onda, ako car Leopold protiv njega kreće. Hoće li ban srnuti prije u akciju no to kralj želi, stvar je interna samoga Petra, a kralj onda pere ruke. Do sada nije se Francuska pokazivala, da Zrinskoga ne bi pomagala, vješto krijući svoju namjeru. S vanjskoga gledišta čini se to postupanje iskrenim.

Ovo šaranje traje sve do mjeseca decembra 1667. Jedan list ministra Lionne-a jasno nam sada odaje čitavo postupanje francusko. Ministar ukida punomoć Gremonville-ovu, kojom je mogao sklopiti ugovor, i daje mu drugu sa motivacijom, da kralj francuski nije nikada ozbiljno mislio pomoći Zrinskoga, već jedino po njemu stavljati Leopoldu neprilika (mais seulment d'y donner des affaires à seluy-cy (t. j. caru).[2]

Preokret francuskoga kralja polazi iz nove neke situacije. Ljudevit XIV. bijaše upeo svu svoju diplomatsku snagu, da dvor austrijski sklone na diobu Španije. Novcem predobi za to oba glavna ministra: Auersperga i Lobkovica. U prosincu dakle bila je Francuska s austrijske strane sigurna, sklopivši s istom tajni ugovor. Da Francuska i sbilja ne dobije Španije, sklapa Holandija, Engleska i Švedska trosavez. Tajni ugovor med Austrijom i Francuskom potpisan bi 2. veljače u St. Germain

[1] Gremonville kralju 10. studeni 1667. Bogišić p. 104—105.
[2] Lionne Gremonville-u 13. prosinca 1667. Bogišić p. 107.

en Lev-u, a 28. veljače u Beču.[1] Čudom će se trosavez čuditi, kada Leopold ne bude htio k njima pristupiti, jer za tajni kakav ugovor nije ni znao. Francuska je dakle za sada bila s austrijske strane sigurna i s toga joj ne ide kakova buna Zrinskoga u prilog.

Koncem 1667. navaljuje Zrinski zadnji puta na poslanika glede ugovora, a Gremonville se opet ispričaje. Negodovanje, kojim je ban primio izjavu njegovu, svjedoči, da je raspoznao koje li je boje postupanje Francuske.[2] A kako se vlada dvor proti svim tim spletkama? Da li miruje? Grk Atanasija Panajotti, tumač jezika na dvoru sultanovom u Carigradu, udova Vesselény, grofica Séesy, slavljena patriotkinja mađarska, pa Laszlo Fekete, jedan od nezadovoljnika, bijahu prvi, koji urotu odadoše. Panajotti, koji je bio prisutan pri audijenciji sjevernoga ugarskoga poslanika kod velikoga vezira, dojavi u više listova bečkom dvoru, da se u Ugarskoj i Erdelju nešto kuha.[3] Kako nam je poznato, poslao je Apaffy po nagovoru Ugra g. 1667. svoga poslanika Laszla Balló-a, a god. 1668. i svoga tajnika u Carigrad, da ustmeno velikomu veziru podastru želje i razloži namjere Ugra. Ujedno poslan bi još jedan posebni poslanik ravno sultanu. Sultan pisa velikomu veziru na Kandiju, da sklopi s Mlečanima mir, pa da usliša molbe Ugra. Što je veliki vezir odgovorio, znamo. Casanova, poslanik austrijski u Carigradu, dobi za skupe novce prepis inštrukcije poslanika i odašalje ga u Beč.[4] Udova Marija Vesselény, videći, da se urota od g. 1668. ni za korak dalje ne pomiče, nastojala pomiriti se s bečkim dvorom. I ona posla Bori-a u Požun, koji Rottalu prokaza urotu, uručivši mu i neke tajne spise. Sama htjede u u Beč, ali na putu oboli u Požunu, te ne uzmože dalje. Tek g. 1671. kaza ona u pero sav tečaj urote komesaru Rottalu, koji

[1] Wolf Fürst Lobkovic p. 179., 180.
[2] Gremonville kralju 29. prosinca 1667. Bogišić p. 110.
[3] Listovi Panajottijevi od 24. lipnja, 7. rujna, 24. prosinca 1667. i 28. veljače 1668.
Pauler Gyula: Vesséleny Ferencz Nádor I. köt. p. 103.—107.
[4] Gremonville kralju 25. srpnja 1667. Bogišić p. 98.

njoj došao u Murány. Treći izdajica bijaše László Fekete, je pristao uz urotnike samo s toga, da ih poslije izdade. se je već sada na dvoru u velike sumnjalo, dokazuje nam a sgoda: Grofica Eril, uvadjajući u audijenciju caru ne-
ko ugarskih gospodja reče: „Što nas nagoni, da se laskamo ma, koji služe više kralju francuskomu, nego li austrij-
iu".[1] Za urotu se na dvoru znalo; urotnike morali su još ti.

Da se velikaši malo umire odluči, dvor početkom siječnja 3. sazvati sabor.[2] Kasnije promijeni opet svoju odluku, bo-
se, da bi dvor na saboru zlo prošao.[3] Iste godine imenuje i svojim povjerenikom Zrinskoga, da izravna razmirice protestantima i kneginjom Rakoczy.[4] Zrinski je onamo o, ali nije ništa mogao učiniti.[5] Za nas je vrlo važno, da još i ove godine gori od želje, da učini velikih djela proti ima. Od mletačke vlade ište tajnu pomoć, jer vojevati na ne može on samo preko volje kraljeve. Ugri su već od g. 7. u pregovoru s Turcima, a Zrinski je još 1668. proti tome.[6] jivost banova razjašnjuje nam i ratnu situaciju. Bio mir, io mir, s Hrvatskom ga nema, vazda vječni nasrtaji: nije na kod kuće, nasrtaji su Turaka podvostručeni.[7] Mletačkoj blici osobito godi neprijateljstvo Zrinskoga protiv Turaka, dok Petar imade s njima posla, mogu oni mirno spavati.

---

[1] Gremonville kralju 8. prosinca 1667. Bogišić p. 107. „Que sert resser des gens qui sont plus au Roy de France. qu' à l' Em-
ır?"

[2] Gremonville kralju 15. prosinca 1667. Bogišić p. 108.

[3] Gremonville kralju 26. siječnja 1668. Bogišić p. 111.

[4] Baka Franje Rakoczya bijaše na ime protestanskom kolegiju u s-Pataku oduzela sva imanja i prihode, odatle onda nastale vječne irke. Pauler: Vesseleny I. p. 79.—81.

[5] Izvještaj mletački. Rački p. 14.

[6] Izvještaj mletačk. poslanika u Beču Aleksandra Bernarda od 12. če 1668. Rački p. 20, 23, 25.

[7] Gremonville kralju 27. siječnja 1668. Bogišić p. 112. Dok je ski bio s carem Leopoldom u Ratisboni, provalili Turci u Hrvatsku žestoko, da je banica Katarina morala bježati u Bakar i zamoliti a za utočište, dok joj se suprug vrati. Rački p. 24.

I drugačije čini Petar republici usluga; on joj šalje siromašnih ljudi, koji nemaju od šta živjeti, da služi republici, a hrvatski vojnik nije da se odbaci.[1]

Uzrujanost poprimila u Ugarskoj kulminaciju svoju. Nema sabora, a u zemlji silni neredi, vječni su sukobi med katolici i protestanti s jedne, med Ugrima i Turcima s druge strane. I Zrinski imade sukoba s Turci, za to ga oni i tuže u Beč.[2]

Mjeseca ožujka god. 1668. obraća se Zrinski francuskomu poslaniku P. de Bonsy-u, biskupu beziërskomu, ne bi li Ljudevit njegovim zagovorom stupio osbiljno u akciju.[3] Ako smijemo povjerovati Nadasdy-u — htio ban sići na polje bojno i dići se protiv caru već prošle godine, a on (Nadasdy) da ga je jedva odgovorio.[4] Prije znao je Gremonville Zrinskoga zaklinjati svim milim i dragim, da malo počeka, samo da ne bi prekinuo sveze, a sada se ni to ne čini. I običajnom novčanom pomoći se zateže.[5] Nastojanje banovo, da bude Francuz poljskim kraljem, više se onoliko ne uvažuje, akoprem je ban imao silnih sveza sa poljskim velikašima — imađaše dapače i posebnu svoju stranku.[6] Već 22. ožujka i. g. piše Ljudevit svomu bečkomu poslaniku, da će u buduće živjeti s carem u najljepšoj slozi i ljubavi.[7] Od sada ne zanima se francuski poslanik toliko za osnove banove, a kralj se u neku ruku ispričaje, kad veli: „le bien général de la crestienté et mon interest particulier."[8]

Da je Petar bio širega državničkoga pogleda, da je posjedovao oštroumni duh velikoga diplomate, brata Nikole, prekinuo bi za navjek svoje odnošaje s Francuskom, a zašto to nije učinio? Teško mu je bilo rastati se s ovom državom,

---

[1] Izvještaj mletački g. 1668. Rački p. 24., 26.

[2] Gremonville kralju 16. veljače i 12. travnja 1668. Bogišić p. 112., 114. Rački p. 26., 27.

[3] Gremonville kralju 29. ožujka 1668. Bogišić p. 113.

[4] Bogišić p. 113. To veli Nadasdy, samo ako možda štogod ne pretjeruje, da izvuče štogod odlučna od Francuske.

[5] Bogišić p. 115.

[6] Bogišić p. 114.—116.

[7] Kralj Gemonville-u 22. ožujka g. 1668. Bog. p. 112.

[8] Kralj Gremonville-u 24. kolovoza 1868. Bogišić p. 115.

s kojom je tolike godine preo niti i od koje je u momentima imao očvršćih nada. No kocka je imala pasti i ona je pala. Dana 13. rujna 1668. sretne se opet sa Gremonville-om, koji mu reče: „qu'il ne devoit pas seulment songer à ésperer de Majesté (Ljudevit) le moindre assistence, mais un abandonnement pour tousiours"[1] (neka se od Veličanstva ne nada ni najmanjoj pomoći, kralj ga ostavlja za navjeke).

Mjeseca kolovoza situacija je tako osbiljna, da je u Ugarskoj imala za mjesec dana buknuti buna. Sbog zlosretnih odgovora sa strane Francuske morao se je Zrinski povući i tražiti drugi, bolji i sigurniji izlaz.[2] Mjeseca studenoga predaju se sjeverni Ugri Turcima.[3] Bečki je dvor u velikom škripcu, on ne zna, koja bi srestva upotrebio, da umiri nezadovoljnike i da uguši nezadovoljstvo. Petar je već tamo od smrti brata Nikole bio banskim namjesnikom, a tek sada ga dade dvor uvesti. Hrvatski stališi i redovi radostno poviknuše: „Teda negda imamo bana!" Svečana inštalacija imala se obaviti 5. studenoga 1668. u Markovoj crkvi.[4] Inštalacijom hrvatskoga bana mislio je Beč umiriti uzburkane duhove u Hrvatskoj. Slično će učiniti, da umiri i Ugarsku.

Za mjesec travanj 1669. raspisan je ugarski sabor. Da se i prosti narod, umiri šalje tamo svoje povjerenike. Protiv cara i dvora bečkoga najviše reže protestanti; da i nje predobije, šalje im car osobu simpatičnu, ljubljenu i štovanu — šalje im bana hrvatskoga, Petra Zrinskoga. Petar se ovaj puta nije odazvao caru, već ostao u Ozlju, misleći na boga i nesretnu domovinu. Da se narod uzmogne držati na uzdi, poslati će se pod kakom izlikom do 5 regimenti u Ugarsku. Zapovjedništva posada u sjevero-ugarskim gradovima bijahu ispražnjena. Car htio postaviti svakako osobu sebi sklonu — daklo Nijemca, dok su se Ugri pozivali na ustav i izabrali generalom tih po-

---

[1] Gremonville kralju 13. rujna 1668. Bogišić p. 116.

[2] Bogišić p. 114.—116.

[3] Rački p. 27. Pauler Gyula: Vesselény I. p. 108. Histoire de Trubles en Hongrie p. 89.

[4] Rački p. 26.

sada dobroga patriotu grofa Eszterházy-a.[1] Car, videći, da mora uzmaknuti, odgodi i opet saziv sabora, na što sakupljeni stališi upravljaju na cara oštru adresu.[2]

U grozničavoj trzavici prođe godina 1668., a nastupa nova 1669. Nemiri zahvatali sve gradove, skoro se je svaki dan tuklo i razbijalo, a pijane rulje valjale se od mjesta do mjesta, da pale, robe i harače. Protestanti vikali za svojom vjerskom slobodom, a savjetnici Leopoldovi opet dokazivali, da se nikako ne smije popustiti strašnim hereticima. Letile glasine, da se je kralj zavjetovao, da će protjerati sve protestante, ako sretno uguši bunu. (Man erzählte, der Kaiser habe ein Gelübde gethan, wenn die Empörung glücklich gedämpft würde, alle Protestanten zu vertreiben). To još više ogorči i razbjesni protestante. General Strassoldo počeo kupiti vojsku, a narod ga ne sluša, već otvoreno govori, da će ići pod Poljsku ili Tursku.[3] Poslanik mletački u Beču, pišući o toj već očitoj anarkiji u zemlji nađe jedinu utjehu u uzkliku: „Jao nesretnim podanicima!“[4]

Napokon pristane Leopold u travnju iste godine, da se sazove sabor u Prešov (Eperies) i imenova svojim povjerenicima bana Petra, grofa Rottala i Pethö-a, zapovjednika njemačke posade u Onodu. Jedan se dio Ugra poveseli, što je povjerenikom imenovan Zrinski, a drugi se tome protivili. Jedni se opirali na slavno njegovo ime, na simpatiju u narodu te na krvno srodstvo s Rakocijem, drugima je sve to zazorno bilo. Sabor u Prešovu bio vrlo buran, a najviše vikali protestanti, ljuto uvrijeđeni sbog one careve izjave. Zahtijevali oni, da se ovdje na saboru raspravi o njihovoj vjerskoj slobodi čemu se

[1] Rački p. 27., 28. Bogišić p. 117.—118. Gremonville kralju 3. i 27. prosinca 1668. i 10. siječnja 1669.

[2] Rački p. 28. Bogišić 117.

[3] Rački p. 29. Marino Zorzi svojoj vladi.

[4] Marino Zorzi, poslanik mletački u Beču, svojoj vladi. Rački p. 30. Angelini-Bontempi: Historia della ribellione p. 85. Histoire des revolutions de Hongrie p. 247.—249. Histoire des Troubles en Hongrie p. 109.

Rottal opro. ne držeći sabor za to kompetentnim. Protestanti bijesni razidju se, šireći zublju ustanka po zemlji. I opet proteče bratska krv, vapeći u nebo za osvetom. Da buntovne Ugre što više oslabi, pripravan je dvor miriti se i s knezom Apaffyjem.

U vječnoj ovoj bratskoj borbi slabo izvuče koristi i dvor i urotnici. I ovdje se obistini stara ona riječ: „duobus litigantibus . . .", jer su Turci najbolje prolazili, rasprostirući svoju vlast sve dalje, a u općem metežu nije ih nitko smetao.[1]

Ne ostade ni Hrvatska netaknuta od Turaka. Čim je Petar bio uveden u bansku čast, bijaše mu prva briga, da izbaci Turke iz Slavonije, Like i Krbave i da osvoji opustošene zemlje do Une i sve tvrde gradove svojih pređa. Već početkom 1669. spremao se na Turke, sakupljajući čete. Poznavajući izvrsnu taktiku Petrovu, pa znajući, da su Turci bili drugdje zabavljeni, bio bi Petar možda i uspio. Već je sve bilo spremno i samo je trebalo zapovjedi banove za polaz, kad al doleti vjesnik iz Beča, noseći stroge poruke careve, da ne smije navaliti. Ljuto je zapeklo bana, da ne smije šilo za ognjilo vratiti, dok bijesni čopori haraju njegova imanja, dok se ubijaju starci i djeca, dok žene vode u roblje, a nevine djevice oskvrnjuju. Ljuta je to uvrjeda, al je ban na oko podnaša, on je strpljiv, nu hini poslušnost. Ogavan mu je Beč i ministri, a na dvor više ne polazi „per fugir li rispetti d'osservatione gelosa alla corte."[2].

Konferencija za konferencijom drži se u Beču: oštro se u njima raspravlja i o nemirima i o provalama Turaka. Gradačko vojno vijeće u naglosti i prevelikoj revnosti preporuča bajunete za ugušenje ustanka, ne znajući bolno, da bi se strasti još većma raspirile. Ministri odbiju taj prenagli korak i šalju generale, da urede odnošaje glede Turaka, a Petra Zrinskoga, da uguši razmirice med protestantima i knezom Rakoczyem. Mnogi su mislili, da će Petar kao rodjak biti pristran,[3] al se prevariše. On iz-

[1] Bogišić p. 119. Rački p. 30.—32. Pauler Gyula: Vesselény Ferencz Nádor. I. p. 116.

[2] Bogišić p. 119. Rački p. 29.—30., 32., 34.

[3] Marino Zorzi, mletački poslanik, svojoj vladi. Rački p. 33.

gladi svađu i to više na korist naroda, nego li kneza, rodjaka svoga.[1]

Od rujna prošle godine nemamo vijesti, da bi se ban vezao s Francuskom. Sada se opet obraća k njoj, nu ne sam, već u društvu sa zetom svojim, Franjom Rakoczy-em i Stjepanom Barkoczy-em, jednim od glavnih vođa sjevernih Ugra. U instrukciji, koju daju pouzdaniku svomu, Poljaku Cis-u, naglašuje se više akcija proti Turskoj, nego li proti caru, prem se ne zatajiva i drugo stanovište.[2]

General karlovački u Hrvatskoj dugo je već bolestan, smrt je neizbježiva. Petar nastoji svakako zadobiti to važno mjesto, ali mu ga se ne da. Ministri se ispričavaju, da se banstvo i generalija ne dade složiti, akoprem je to prije znalo biti.[3] U to puče glas, da je Auersperg 28. travnja 1669. ispustio dušu. „Smrću Auersperga, generala karlovačkoga, nastaje nesuglasica o popunjenju te časti med dvorom i Hrvatima" (nasce differenza sopra la provizione tra li Croati et la Corte). Dvor želi postaviti osobu sebi pouzdanu, a Hrvati izjavljuju, da po starom pravu mora biti jedan od njihova naroda generalom toli važnoga grada u Hrvatskoj. „La premura di questo soggetto (Zrinski) assai considerato per molti rispetti rende perplesso il governo".[4] Bojao se dvor, da Zrinskoga još više ne ozlovolji, ali dati mu to važno mjesto nije htio i nije smio.[5] Ako uvažimo, da su u carskom vijeću sjedili ljudi kruti apsolutisti, ako znamo, da su pojedinci gojili i osobnu mržnju prema imenu Zrinski, lako ćemo razumjeti, da Petar nikako nije mogao postati karlovačkim generalom.[6] Badava dakle Zrinskomu sav trud, badava hrli i banica Katarina carici

[1] Rački p. 34. Pauler Gyula: Vesseleny Ferencz I. p. 93.

[2] 25 travnja 1669. Bogišić p. 270.—271.

[3] Rački p. 35.

[4] Rački p. 35—36.

[5] Rački p. 36.

[6] Grof Rajmondo Montecuculi još je kipio od mržnje na Zrinske sjećajuć se žestoke brošure bana Nikole proti njemu, a Krištof Abele tajnik dvorske kancelarije, u više je prigoda izjavio, da prema Zrinskomu imade „einen gewissen horor". Wolf: Fürst Lobkovic p. 215.

Margareti, badava i nastojanja rimskoga dvora, da to mjesto zaposjedne Franjo Krsto Frankopan.[1] Na to mjesto dodje i opet Nijemac, grof Josip Herberstein, čovjek bez ikakih zasluga.[2]

Tim imenovanjem pogođen je Petar u živac. Ljuto uvrijeđen zatajuje ipak svoj gnjev, jer će jednom doći dan, kad no će sa ovima, koji ga sada ponizuju, ljuto obračunati. Ministri lepršali oko njega ko pčele, samo da ne ode „con stomacho acerbo". Strah mori te duševne patuljke i podle hvastavce Leopoldove, jer je ban pripravan na svaku bijesnu odluku (egli è capace d'ogni furiosa risolutione).[3] Nije samo ozlovoljen ban Petar, već i svi oni Hrvati, koji su sakupljeni oko Zrinskoga bili stup i štit prava nesretne domovine. (Li suoi adherenti alzano la voce.)[4] Uza sve to još mu se neprestano napinju misli, kako bi sklopio savez protiv Turaka.[5]

S istog razloga, s kojega Zrinski ne dobi karlovački generalat, ustručavati će se dvor i Frankopanu podijeliti bogatu kapetaniju senjsku.[6] Najviše je radio za Frankopana Antonio, nadbiskup od Larisse, papinski nuncij u Beču. Dvor napokon podijeli kapetaniju Frankopanu, ali ga ne dade u časti uvesti, sbog čega je i ovaj ljuto uvrijeđen. Mjesto da dvor, udovoljujući pojedinim velikašima, nastoji zapriječiti nemire i umanjiti nezadovoljstvo u zemlji, samo ih još više vrijeđa, što nije ni najmanje bilo razborito ni korisno.

U to se dogodi nešto vrlo neočekivanoga. Mjeseca lipnja ode ban u Beč i odade u dva maha (21. i 26. lipnja) svu urotu. Svu krivnju baci na Nadasdya bilo to iz mržnje, bilo iz trenutačne kakove srditosti ili pobojav se, da se je svemu ušlo u trag, pa da se možda ovako spasi.[7]

[1] Rački p. 37.
[2] Rački p. 36.—37.
[3] Marino Zorzi svojoj vladi 22. lipnja 1669. Rački p. 37.
[4] Rački p. 36.
[5] Rački p. 37.
[6] Rački p. 38.
[7] Protokol sjednice od 21. i 26. lipnja 1669. te obrana Zrinskova. Za tim Wolf: Fürst Lobkovitz p. 256.—257. Rački p. 283. Izjava Zrinskoga pri iztrazi. Pauler Gyula: Vesselény Ferencz I. p. 227·

Spomenusmo, da se je ban Petar u društvu s ugarskim svojim prijateljima ponovno obratio na francuski dvor za pomoć. Isprva donio poslanik i opet lijepih riječi, ali već mjeseca srpnja i konačni odgovor: Zrinski i njegovi pristaše neka budu poslušni zakonitomu vladaru: od pravednosti njegove neka rađe očekuju kraj svojim patnjama „nego li da bunom izazivlju pravedno nebo na osvetu, od čega bi imao koristi samo neprijatelj kršćanstva".[1] Pismo je ovo datirano od 9. srpnja 1669. i ono prekida sada sve sveze Zrinskoga sa dvorom Ljudevita XIV. Mi smo pismene dokaze te sveze već ocijenili i podali im pravi značaj sve do god. 1667. Dotle — držimo, računajući po karakteru pisama — mislio je Ljudevit na pomoć. Od konca 1667. promijeni sasma svoju odluku. Istina, ne bijaše nikada ništa stalnoga i čvrstoga ugljavljeno, već bijaše samo dugi sad bolji sad lošiji put k ugovoru, ali uvijek do rečenoga doba dosta dobar, a ban je uvijek mogao imati bar neke nade. Od prosinca 1667., a još više 1668. da je ban bio veći diplomata i nešto energičniji, imao je svoje sveze sasma prekinuti. što on ne učini, dok ne dobi ovakav odgovor, akoprem mu je u bitnosti i prije med redcima bilo tako poručeno. Od sada Zrinski, dolazeći u Beč, ne pohadja Gremonville-a, a ovaj mu se uklanja, gdjegod samo može.

Mjeseca lipnja, kada je ban još bio u Beču, dodje najednom vijest, da se je Ivan Kazimir, kralj poljski, zahvalio na prijestolju. Silni i nesretni ratovi s Turcima, pa nutarnji nemiri, koje je prouzročio Juraj Ljubomirski, protiveći se, da bude francuski vojvoda Condé d'Enghienski kraljem, kako je to žena Kazimirova htjela i željela, prisile napokon Ivana, da se odrekne krune. On stupi u stalež svećenički i proživi zadnje svoje dane

[1] Ministar Lionne u ime kralja Ljudevita Ugrinu Briganti (Kasimir Cis) 7. srpnja 1669. St. Germain en Laye. Elle exhorte donc, au contraire les mêsmes personnes, par l'estime et l'affection qu' elle a pour elles, de ne rien entreprendre contre se qu' ils doivent d'obeissance à leur legitime souverain et d'attandre plustost la fin de leur maux de leur submission et de sa justice que d'irriter celle du Ciel contre eux par une revolte, dout le seul annemy commune de la Crestienté serait capable de profiter. Bogišić p. 272.

u Francuskoj, upravljajući opatijama, štono su ga ondje bile zapale, sve do svoje smrti 1672. Čim se to saznalo, uzrujali se svi državnici, pitajući se, ko će sada zasjesti na poljsko prijestolje. U Beču silno se pobojali, da ne će i sbilja koji francuski štićenik ili koji princ. Ban Petar i banica Katarina pisali svojim znancima u Poljsku, neka svojski rade za Mihajla Višnjovieckoga, kad ne mogu za kneza Rakoczya. Za nekoliko dana sjedne na prestolje Višnjoviecki, banov prijatelj.

Da se bar zapriječi, da se novi kralj ne oženi kakom austrijskom princesom, radio je francuski poslanik P. de Bonsy, što je god mogao. I Zrinski pošalje svoga izaslanika o. Bargiglia u Varšavu, da kralja od toga odvrati. Sav ispaljen od sunca i zaprašen dodje on — Abbate Palmerini — u Varšavu, noseći pod širokom haljom fratarskom svoju instrukciju. Car je — piše u instrukciji — slaba duha, misli samo na plesove i komedije, a ne na junačka djela i važne poslove. Ovisan je sasma o svojim ministrima, jer nema svoje volje a financije su mu izcrpljene, kredit uništen. Sav ga svijet prezire, podanici ga upravo mrze. Nijedna država nije tako upropašćena, kao Leopoldova, ona hrli svojoj propasti, svi narodi vape za osvetom.[1] Abbate Palmerini došao je kralju. U javnoj audienciji bio mu je govor pun hvalisanja kriјeposti novoga vladara, a u tajnoj tek izrazio, ko ga je poslao. On predade kralju i list Zrinskov. Kralj ga je ljubezno primio, mirno slušao, a finale toga svega bijaše opet samo uvjeravanje ljubavi i odanosti novoga kralja Poljske. Pri odlasku izruči kralj opatu list na Petra, koji nije sadržavao onoga, čemu se je Petar bio nadao.

U Varšavi pobudi osoba abbata Palmerinia sveopću pozornost. Svi si poslanici trli glave, nagadjajući, čijim je on poslanikom. Neki mislili na Leopolda, na Ljudevita XIV., na papu, na vojvodu lotaringijskoga. Osobito se u nj zaljubio poslanik austrijski; svagda mu je bio za petama. Jednoga dana dodje k njemu austrijski poslanik i reče mu, da njegov poslanik ide

---

[1] **Wolf:. Fürst Lobkovitz p. 260.—261. i Smičiklas: Povjest hrvatska II. p. 177.**

laš danas u Beč, a ako hoće kome pisati, drage će volje ponijeti i njegov list. Lukavi o. Bargiglio ili sada abbate Palmerini odgovori mu, da bi rada pisao svojoj majci u Florenciju, a u Beču da ne pozna ni žive duše. U tom listu pisao on tobožnjoj svojoj majci Katarini Palmerini, da je Varšava lijep grad, ali da žali, što ne može dočekati cilj svoga putovanja, da naime dočeka krunisanje novoga kralja, koje će se obaviti tek u jeseni, pa da će se doskora vratiti u Italiju. Nasamariv tako austrijskoga poslanika, ne stade ga kao što „kvintesencija u akvaviti".

Katarina bijaše puna dva mjeseca u Saros-Pataku kod svoje kćeri, čekajući, dok se o. Bargiglio vrati iz Varšave. Kada se pročulo, da će se Mihajlo oženiti s Leopoldovom sestrom Eleonorom, krene ona put Varšave, da to spriječi, ali na putu oboli i vrati se natrag svojoj kćeri. Umna ova žena nije marila ni za vrućinu ni za studen, kada ju je dužnost zvala, da pomogne svojemu Petru. U raznim diplomatskim misijama viđe ona svu Hrvatsku, Ugarsku, Austriju, Italiju i Poljsku, nigda ne klonuv duhom, već vazda vedra čela koracala naprijed, da spasi „ostanke ostanaka" kraljevstva hrvatskoga. Zaista rijetki primjer požrtvovnosti, ljubavi i odanosti!

Čim se Bargiglio povrati, krene Katarina sa velikom pratnjom u Varšavu. Kralj ju je vrlo lijepo dočekao. Stranka, koja je simpatizovala sa nazorima Petrovim, veselila se njenom dolasku, misleći, da će ona kralja preokrenuti. Katarina ga je nagovarala na savez Poljske, Hrvatske i Ugarske, ali Mihajlo ne usudi se na to ni pomisliti, dok se ne učvrsti na prijestolju. Uzaludan i taj silni put.[1]

Mihajlo Višnjoviecki oženi se u veljači 1670. s Eleonorom i i time propade zadnja nada urotnicima, da bi eventualno uz pomoć kojega kršćanskoga vladara stresli igo bečkih ministara. Zadnje ufanje ostade im jošte u pomoći Venecije, a onda u Turaka.

U Ugarskoj ista uzrujanost. Glavni pristaša dvorske stranke u Ugarskoj jeste nadbiskup Szelepcsény, čovjek tiranske ćudi i sebičan. Već 20. srpnja 1669. javlja u Beč: „Život je carev u pogibli!", jednu nedjelju poslije otkriva veliku urotu, koju

vode ban Petar Zrinski, grof Fran Nadasdy i drugi velikaši, sve osobe „ugledne po svezama i častima“. (Per l'adherenze et cariche riguardevoli.)[1] Osnova da im je na lovu ubiti cara i utamničiti ga u kojoj udaljenoj tvrđi, nadbiskupa ubiti i onda započeti velikim ustankom.

Car, čovjek mirne ćudi, pravo ne povjerova tome glasu, a optuženi velikaši proglašuju nadbiskupa klevetnikom, što njega malo boli. Nadbiskup preporuča što oštriji postupak, ali ministri se tomu protive. Ministri znali su sada, i ko je međ urotnicima i ko ih vodi. Izdaje je bilo na sve strane, pa nije dvoru teško bilo ma išta saznati. Jedan čovjek s dvora kneza Rakoczya bijaše u tajnom dopisivanju s dvorom. U rujnu g. 1669. javlja ovaj već o svezama sjevernih Ugra s velikim vezirom.[2]

Evo nam dakle već druge ruke izvješća o snošajima barem nekih urotnika s Carigradom. Nadbiskup je time laglje mogao uvjeriti kralja, da mu se je čuvati.[3] I iz vlastite kuće banove prokaza urotu Petrova nevjesta Marija Sofija. Ona pisa svojoj sestri u Beč, da je Petar u dogovoru s Turcima. Pismo ovo dobiti će u ruke kraljev ispovjednik o. Müller, a onda i sam kralj.[4] Uza to bilo uhvaćeno i jedno pismo mladoga grofa Ivana Antuna, u komu se jada nad sudbom kuće svoje; oca da mu naveli zli savjetnici i stvar da mora po zlu proći·[5] Kolali glasovi, da je jedan tajnik banov, protivnik njegove kuće, odao urotu. On bi donio nešta i od osnova banovih. Zrinski bio bi kralj Hrvatske i bližih zemalja, dok bi Frankopana i Tattenbacha, svoje prijatelje i pomoćnike, opet nagradio dobrima i imanjima. Paše moldavski i vlaški da bi ga pomagali sa 30.000 ljudi.[6] Stoji dakle, da je tajna odana dosta rano iz same kuće Zrinskove.[7]

---

[1] Rački p. 35.. 87., 39., 41., 42.
[2] Rački p. 42. Pauler Gyula: Vesselény. I. p. 146.—150.
[3] Rački p. 42.
[4] Izvješće M. Zorzia od 29. ožujka 1670. Rački p. 126.
[5] Izvještaj M. Zorzia od 29. ožujka 1670. Rački p. 127.
[6] Rački p. 144.
[7] Rački p. 135.

Od sada je u bečkoga ministarstva tvrdo uvjerenje, da mu iz Ugarske i Hrvatske prijeti ozbiljna pogibao (che soprastando pericoli nella Croatia e nell' Ungheria).[1]

Videći se ban Petar ostavljen od Francuske i Poljske, svrne svoje oči na Veneciju, s kojom je i prije bio u dobrom snošaju. Dobri snošaji potjecali radi susjedstva zemalja. Da ban Petar republiku časti i odlikuje, dokazuje nam i poziv dužda na svatbu Jeleninu. Ban to čini preko svoga primorskoga kapetana Franje Frankulina. Republika je osobito cijenila prijateljstvo Petrovo, ali i pazila na svoju korist.[2] Ban je doduše želio, da se republici bliže primakne i to preko bečkoga poslanika Marina Zorzia, nasljednika Giorgia Cornara.[3] U vrijeme careve bolesti melo se i republici po glavi, kako da se neredima u Austriji okoristi. Davši Zrinski već i prije republici naslućivati o svojim nakanama, šalje sada o. Bargiglia, svoga primorskoga upravitelja, u Veneciju, ali se ništa tvrdoga nije utanačilo. Republika poticala je bana na rad, a o pomoći bi se moglo govoriti, ako bi car umro. Ako bi Venecija Hrvatsku pomagala, bio bi kralj Zrinski pod zaštitom mletačkom.[4] Što nam je znano, nije izim lijepih riječi ništa uslijedilo. Još više veza no sam ban ima sa Venecijom Fran Krsto Frankopan, koji imade ondje svoja imanja, a u rodu je i sa rimskim kardinalom Barberinijem. Sigurno bi u drugo doba republika, ta stara lija, prihvatila osnove, ali sada nije mogla. Silni kandijski rat izprazni prilično blagajne sv. Marka. Svagdje dosad

---

[1] Rački p. 43. 45.

[2] Lopašić: Novi prilozi za povjest urote Zrinsko-Frankopanske. Starine XXIV. p. 61.

[3] Rački p. 46. Ni Frankopan poslije pri preslušanju u Beču ne zna o tomu ništa drugo reći, no da je Zrinski kušao republiku za svoje osnove predobiti. Rački p. 237.

[4] Mi se ovdje pozivljemo na potonju vijest Gremonvilleovu od 17. i 27. travnja 1670. Francus veli, da je car dobio najpouzdanijih vijesti o tom i govori kano o otkriću. Bogišić p. 147. i 151. Da je Bargiglio išao u Veneciju, priznaje i sam Zrinski. Francus govori o nekom tvrdom ugovoru o. Bargiglia i republike, pa moguće, da je takav u svoje vrijeme i sklopljen bio.

sretna izgubi taj otok i sklapa s Turcima mir, radi čega se u Beču opet uzvrpoljili, jer će Turcima biti glavni cilj Ugarska. Strašnih li znakova za budućnost Austrije![1]

Svi ministri upeli svu svoju duševnu snagu, mozgajući o načinu postupka s nezadovoljnicima. Sam carski general Forgač priznaje opravdano nezadovoljstvo naroda, čemu da su krivi sami ministri.[2] Svako je bio uvjeren, da bi buknuo ustanak već sada, samo da je bilo u nezadovoljnika snage.[3] O uroti ne dvoji niko, ta ona je bjelodana po uhvaćenim listovima. Biskupa Szelepcsénya zapada teška zadaća, da gleda umiriti narod, a prvake nezadovoljnika predobiti.[4] Neka im govori, da će se razpisati sabor i izbor palatina u proljeće; sada se ne može sazvati, dok kraljica ne rodi.[5] Čudne li zaprijeke! Velikaši neka budu pozvani u Beč, da ih se tobože pita za savjet u stvarima ugarskima; prava će svrha biti, da ih se promotri i iskuša.[6] To se sve zgadja u mjesecu studenom g. 1669. Istoga mjeseca je i Nadasdy u Beču i hoće da sa sebe opere potvore nadbiskupove. Pred carem se silno ispričavao, pao na koljena i molio oproštenje, dok s ministrima prilično porugljivo govori. Moćan je to velikaš, pa mu je teško haka doći. S dvorom se rastaje tobože u miru i zadovoljan, a u istinu se pretvara.[7] Dvor ipak naloži Szatmarskomu generalu, da mačem u ruci uguši otpor nezadovoljnika.[8]

U Beču sjedi još francuski poslanik Gremonville. Iza znamenitoga onoga pisma od 7. srpnja 1669. šuti potpuna tri mje-

[1] Bogišić p. 124. Gremonville kralju 21. sudenoga 1669. Rački p. 44.

[2] Rački p. 46.

[3] Ibidem p. 46.

[4] Rački p. 45. 46. Bogišić p. 123,

[5] Gremoville kralju 21. studenoga 1669. „L'Empereur a fait leur aspérer une diète aussitost après les couches de l'impératrice au commencement d'avril." Bogišić p. 124.

[6] Rački p. 48.

[7] Rački p. 47., 48., 49., 50. 51. Pauler Gyula: Vesselény. I. köt. p. 200.

[8] Rački p. 49.

seca, a javlja se istom 12. listopada, ocjenjujući narav nezadovoljnika. „Tko bi uz njih pristao, kada su ljudi tako nepostojani i sebični“ (si legers et si interessis) — njegov je uzklik nakon dugoga vremena. Izgleda to kao neka reminiscencija prošlih dogadjaja.

Govoreći o banu našemu Petru, ostavismo ga ondje, gdje je u najvećoj srčbi ostavio Beč, ni ne oprostiv se s carem, a ostavivši ministrima oštra pisma. Već toliko godina truje mu dušu nesretni vašvarski mir, kojim je Hrvatska predana na milost i nemilost stoljetnomu dušmanu. Ogorčenje diže u njemu i razbojstvo njemačkih četa, koje su došle u zemlju, kao čete pomoćnice. A što da tek rečemo o lomljenju ustavnih prava starodavne kraljevine, te svetinje svakomu Zrinskomu? Sveto slovo zakona pogaženo je nogama, a slavna čast banska tek je historijska bajka. Sva bolja i unosnija mjesta dobivaju Nijemci, ljudi bez zasluga (della sfera ordinaria).[1] Povrh svega toga gomilaju se sa dvora proračunane uvrjede na i onako već ojađenoga Petra.[2] Muči se jadan i kini, da tomu nesnosnomu stanju na put stane. Zalazi u Beč, moli cara i ministre, da liječi rane, zadane zemlji i puku. Ne slušaju ga! Ne našav kod kuće pomoći, obraća se na Ljudevita XIV., ovaj ga odbi; kuca

[1] Rački p. 46. To je bilo opće mnijenje u narodu. Nijemac Auersperg, general karlovački, bio i gubernator senjski, a samo ta čast nosila je godimice do 10.000 for.

[2] Ovamo idu i one njegove jadikovke: „Vidio sam, gdje stvari naše familije na dvoru idu sve to na gore. Vidio sam nekoć brata svoga, dok je najviše koristio kršćanstvu i Njeg. Veličanstvu, iza ogromnih napora, iza tolikih herojskih djela omalovažena i na cjedilu ostavljena. Mislio sam, da će se to i meni dogoditi, ali se zgodi i gore!“ To je dnevnik banov o sebi, što ga napisa u tamnici. Tko ijole posjeduje nešto psihološke analize, kojom ponire u dušu čovječju, mora taj zapis uzeti kao nepatvoreni izljev sjetne duše junakove. U prvoj svojoj ispovjedi 2. svibnja 1670. veli ovo: „Vidi emin tot mortificationes domui nostrae illatas, vidi ab ineunte aetate mea principis Auerspergi in me rancorem extremum, sic quod pro tot et tantis expensis meis in servitiis suae maiestatis consumptis, pro tot fidelibus servitiis cum jactura vitae et sanguinis exantlatis vel minimum aliviamen sensi, nec aliqua recompensa . . . . . conatus extolli“. (Opazih naime, kako je toliko teških rana

na vrata Poljske, ona mu ne otvori, prekoračuje prag Venecije, snubi dužda Contarinia, ovaj ga ne razumije, šalje iz Ozlja poslanicu u Mainz knezu izborniku, a ovaj je neodlučan. Od svih ostavljen odluči raditi na svoju ruku, ostavivši i sjeverne Ugre, kada nije među njima bilo prave sloge. On prekida veze sa tradicijama svoje familije — on voli s Turcima sklopiti ugovor, nego li s Nijemcima živjeti pod jednim krovom.

U oštro zimsko doba, tamo oko polovine mjeseca studena, o Martin-danu, kad ono u Beču prikovala cara bolest uz postelju, krene Franjo Bukovački, u društvu sa Boltom Pogledićem i Franjom Berislavićem put Carigrada, ravno pred padišaha, da ugovore savez Hrvatske s Turskom. Uz putnu zairu nosili pod kabanicom vjerovnicu, više karta bianka i banski pečat kraljevine Hrvatske. Vođa poslanstva bio u državnim poslovima vještak, Fran Bukovački, kapetan banov.[1] Nakon dugoga i teškoga putovanja prispije poslanstvo u Solun, gdje bude od turskih dostojanstvenika lijepo primljeno, prvo: da budu prvi što skloniji, drugo da malo polaskaju i poslanstvu i Zrinskomu.[2] Jednom riječi veliki vezir, a po njemu i sultan pristanu na savez i sklope ugovor.

Evo ga:

1. Svemožni turski sultan izabira i imenuje vjekovitim pravom bana grofa Petra Zrinskoga i njegove nasljednike vrhovnim vladarom nad svimi kršćanskimi zemljami već osvojenimi i nad onimi, koje će se u budućem ratu osvojiti.

2. Ako izumre loza Petra Zrinskoga, kraljevina Hrvatska može mu iz svoje sredine izabrati nasljednika, a sultan si pridržaje pravo potvrde (quod deficiente ipsius linea, regnum Cro-

---

zadano kući našoj, od prve svoje mladosti videh skrajnji bijes Auerspergov protiv mene. Uz toli silne troškove svoje, a u službu N. Vel., za toliko vjerno službovanje, koje iskazah, ne štedeći ni krvi ni života, ne dobih ni malo utjehe niti ikakve nagrade. Kuća mi danomice propada, a osjetih već odavna pokušaje zlih ljudi protiv mene.) Mogli bismo navesti sijaset primjera, ali i to je dosta.

[1] Fran Bukovački bio bogat plemić imao je pet imanja: Degoj, Turanj, Mlaku, Orteković i Berkiševinu.

[2] Rački p. 98.

atiae ex proprio gremio successorem eligere voleat, reservando sibi tamen confirmationem.)[1]

3. Sultan se obvezuje, da će slobodu vjere, škole i druge javne uredbe, te slobodu, prava i povlastice kraljevine Hrvatske, ne samo u miru pustiti, nego da će ih dapače i za buduće uzdržati sveto i neoskvrnjeno.

4 Sultan ne će tražiti od čitavoga kraljevstva[2] i od drugih pokrajina, što će se u budućem ratu osvojiti, veći danak od 12.000 carskih dukata i to jednom za sva vremena.[3]

5. Dokle bude i jednoga muhamedanca, nikad ne će zapustiti hrvatski narod, već će ga štititi i braniti svom silom i snagom od svakoga napadača.

6. Hrvati ne će pomagati sultanu u ratovanju u dalekim zemljama.[4]

7. Sultan se obvezuje, da će za sveto obdržavanje svih ovih uvjeta izdati vlastitu naredbu — hatti-šerif — što će poslati što prije grofu Petru Zrinskomu s dužnim sjajem i običajnim darom.[5]

---

[1] Rački p. 98.

[2] U ovoj točki govori se o kraljevini Ugarskoj i Hrvatskoj, dok to u drugim točkama nema. Lako da je Zrinski već pomišljao, da si poslije i Ugarsku prisvoji; tä med Ugarskom i Hrvatskom nije bilo svađe u današnjem smislu.

[3] Po drugoj jednoj vijesti nuđali bi odaslanici i 24.000 dukata, ali sultan da je tim poslanstvom tako usrećen, da prima samo polovicu. Rački p. 72.

[4] Po izkazu Orfeja Frankopana i Julije, žene Frana Krsta Frankopana njihovom dobročinitelju Valvasonu Zrinski ne bi imao nigda pomagati sultana s vojskom već samo u obrani vlastitoga svoga kraljevstva. Rački p. 201. Orfeo znade Valvasonu pripovijedati i to, da se pri ugovoru glede prava i povlastica Hrvatske uzelo za uzor grad Galatu. Rački p. 201.

[5] Po drugoj vijesti zaključio bi ugovor veliki divan, sultan ga podpisao, a za tim poslanstvo bogato obdariv poslao na Kandiju velikomu veziru, koji bi pečatom carstva imao potvrditi ugovor uz sultana. Pečat carstva nosio je veliki vezir uza se oko vrata. Rački p. 72. Isto pripovijeda i Orfejo s Julijom Valvasonu. Rački p. 201. Dalje pripovijedali ovi bjegunci (Orfejo i Julija), da je Bukovački od sultana tražio, da iztjera iz Erdelja Apaffya, a da postavi knezom Rakoczya. Sultan je obećao o tom promisliti i poslije Bukovačkomu javiti. Rački p. 201.

Sultan nasuprot traži za potpuno izvršenje ugovora i za osiguranje svoje vojske:

1. Grof Petar Zrinski poslati će sultanu svoga sina jedinca kao taoca na dvije godine.

2. Granica med hrvatskimi i sultanovimi zemljami mora biti pusta i nenaseljena; ta će se granica razdijeliti na dva jednaka dijela.

3. Njemačka vojska mora se odma izbaciti iz Krajine. Grof Petar Zrinski neka navali na koju carsku zemlju, kako bi time dobio sultan zgodnu priliku, da krene svojom vojskom na obranu Hrvatske. Ako to Zrinski ne učini, ne može sultan prekršiti vašvarski mir, što ga je sklopio sa Austrijom.

To je savezni ugovor, što ga sklopi Fran Bukovački u ime svoga gospodara sa sultanom. Ne znamo točno, kada je sklopljen, ali će biti svakako još stare godine 1669. Bukovački veli, da su ti uvjeti korisni za kuću Zrinski i njezine pripadnike kao i za cijelu domovinu" (pro domo Zriniana ejusque attinentibus et toti patriae propicuos stabilivit conditiones).[1]

Početkom veljače 1670. pronio se glas, da je ban Petar svoje kapetane poslao u Tursku, da sklope savez. Komu da se od čuda ne prevrne mozag u glavi? Po cijeloj Hrvatskoj zavladala zabuna, graja, metež. Ljuti neprijatelj kuće Zrinske grof Nikola Erdödy prvi je obavijestio dvor o Bukovačkomu i njegovoj misiji. Nikola Erdödy čuo je najme od jednoga zarobljenoga vojnika, da je Bukovački bio u gradu Zrinu kod zapovijednika turske posade. Erdödy javi to odma zapovjedniku petrinjske posade, pukovniku Breuneru, koji to odma javi u Gradac vrhovnomu vojnomu vijeću dodatkom: „zue kheinen guten Intent kan er nicht darinnen gewest sein".[2] A kako je jedina krijepost njemačkih časnika samo hvalisanje, hvali se i Breuner, da će on Turke, ako navale, suzbiti, samo ako mu Vlasi ostanu vijerni (wann anders Wallachen getreu verbleiben).[3] Akoprem se ovaj pukovnik junači, spopada ga ipak strava kao

[1] Rački p. 232.
[2] Rački p. 53.
[3] Ibidem p. 63.

i ostale posadne zapovijednike u Hrvatskoj. Dan na dan letili depeše, jedan drugomu javljajući svaku sitnicu sad vojnom vijeću, sad kralju moleći pomoć i pojačanja. Grof Josip Herberstein javlja ponovno u Beč. da sam sultan vodi ravno na Karlovac 200.000 vojnika. Vojno gradačko vijeće u tvrdoj vjer da će Turci nahrupiti kao nikada, izdade nalog, da se gradske vrata zatvaraju prvim mrakom, da se podvostruči straža, da se Gradac opskrbi hranom za šest mjeseci. Kranjski stališi uzplahireni mole, da im se pomogne, dočuvši, da je u Čakovcu nekoliko turskih aga, koji će sa Zrinskim provaliti u Kranjsku i Štajersku.

Zrinski se našao u škripcu. Da se ne otkriju njegove prave osnove, izvadja razne manevre, da zavede njemačke zapovijednike. Smišlja već i ispriku, ako ga se zapita o misiji Bukovačkovoj. Reći će, da ga je poslao po dogovoru s grofom Rottalom samo, da izvidi namjere Turaka.[1] Ne doznadu li da je Bukovački za sigurno bio u Turskoj, reći će, da ga je pó svom poslu poslao u gornju Ugarsku.[2] Da se otrese sumnja, piše i Lobkovicu, sada već ministru predsjedniku, da mu nije na kraj pameti, da primi turski jaram i da plaća danak. Neka mu car dade za njegova imanja u Hrvatskoj neka u Kranjskoj i Štajerskoj i on će se izseliti, jer mu Turci svakim danom sve više otimlju. Drugi put opet manevrira, ne bi li postao generalisimom vojske ugarske, onda će ugušiti nezadovojstvo.[3] Po Čakovcu i okolici kupi ljude pod oružje, a izlika mu je, da će mu to biti pratnja u Poljsku, kamo polazi da sklopi ženitbu svoga sina Ivana Antuna s nekom poljskom plemkinjom.[4]

Još 5. veljače g. 1670. traži kod Zichy-a, predsjednika komore i biskupa Kolonića dozvolu za put u Beč, gdje se kani

[1] Rački p. 59.

[2] Rački p. 53.

[3] Rački p. 62. Neki to poslje uzimali za pravu težnju Zrinskoga, dok mi mislimo, da je to samo taktični manevar. U protivnom slučaju bili bi nam čini Zrinskoga vrlo zagonetni.

[4] Rački p. 62. Lopašić: Starine XXIV. p. 54.

oprati sumnje, kojom ga okriviše. Ali nastojanje, da se drugim prikaže no što u istinu jest, uništi zavidni takmac grof Nikola Erdödy.[1] Kako nam je znano, javljao je on svaki kret bana Petra u Beč ili Gradac, a ovi podvostruče pažnju.

16. veljače pozove car sve velikaše ugarske i hrvatske na konferenciju u Beč, da se posavjetuju glede položaja. Pozvao car i bana Petra, da dodje, „jer bez vaše lične pomoći — piše — ne nadam se ništa dobra učiniti.[2] Da je on na dvoru više nego sumnjiv, to je i sam znao. Već spomenuti Panajotti odavao je sve tajne dvora carigradskoga u Beč, a Nadásdy kao „iudex curiae" budući dionikom tajnoga vijeća, javljao je svojima, da je sve otkrito. Već 17. veljače naloženo je generalu Herbersteinu, da pazi na Zrinskoga i glavnoga mu pomagača Frankopana.[3]

U Ugarskoj niče brošura za brošurom, pozivljući narod na ustanak. Vodje nezadovoljnika sastaju se opet u Prešovu, da saborišu i da se dogovore o „zajeničkoj obrani i da uklone zla, što im prijete." Sastavljaju i adresu na cara, koja odiše dubokom lojalnosti,[4] ali proti ministrima govoreći ne štede ni malo sa oštrimi izrazi. Dvor je na sve to jako uznemiren.[5] Sve se ovo zgadja prije 15. veljače. Čim se saboraši razišli i stali odmah kupiti prinose za rat i sabirati vojske, a Mlečanin se čudom čudi ogromnim žrtvama, kojima se narod rado podvrgava, sve radi spasa domovine.[6] Sabiranje vojske nešto sporo napreduje, jer nestade glavnoga agitatora med narodom: Vitnyedy bijaše već mrtav.

---

[1] Mržnja Erdödyjeva bijaše baština Petrova od brata Nikole. Na imanjima Erdödyjevim pobunili se seljaci, jer se je s njima nečovječno postupalo. Ban Nikola htio je banskom svojom vlasti povesti istragu. Grof Erdödy ljut ko guja radi toga na Zrinskoga sumnjiči ovoga, da mu on buni seljake. Velika nesreća bijaše i to, što je velika stranka pristala uz Erdödya. Smičiklas: Povjest hrvatska II. p. 169.—170.

[2] Rački p. 58.

[3] Rački p. 71,

[4] Rački pag. 60.

[5] Ibidem p. 61.

[6] Ibidem p. 62.

Na adresu nezadovoljnika odgovara dvor i strogo i blago: jednom ih rukom gladi, obećavajući, da će sve učiniti, što se od njega ište, a drugom im se prijeti svim nemilim i nedragim. Jedina uzdanica u Ugarskoj dvoru je nadbiskup Szelepcseny.[1]

Zrinski u neprestanoj trzavici nestrpljivo očekuje zlosretnoga Bukovačkoga iz Turske. Baš one godine zapao silan snijeg, da se ljudi toga ne sjećaju. Ko je zašao u Tursku, nije mogao natrag. Ljuta zima okovala zemlju trostrukim verigama puna tri mjeseca, dok su po moru bjesnile strašne bure. Bukovački je dugo izbivao, a ban već mislio, da je zaglavio. Tek mjeseca travnja javlja Bukovački po kapetanu Maleniću i Čolniću iz Soluna svoj usjeh.[2] Zrinski sad odluči naoružati se, koliko god može, a banica Katarińa pozove svoga brata Frana Krstu Frankopana iz Primorja u Zagreb (u pokladno vrijeme): ona mu sve razloži, a on obeća pomoći i zborom i tvorom.[3]

Iz susjednih Hrvatskoj austrijskih zemalja doletile vijesti o pobuni Hrvata. Biskup tršćanski piše, da je „sa začudjenjem slušao čudesa o Hrvatskoj“, Mlečanin Francesco Grimani, proveditore u Palmi, veli: sicome però fare, che revocar non si fossa in dubio l'armamento de Croati, mentre da tutte la parti conecotrono conformi gl' avisi, cosi viene dificile il persuadersi la sovversione del conte di Sdrine a del Frangipane, a chi siflettt l'inveterata loro fideltà verso la casa d'Austria, et l'aversione continuata contro Turchi .... (i ako se čini, da se ne može sumnjati o naoružavanju Hrvata, pošto suglasne vijesti lete odasvud, ipak je težko biti uvjeren o tome, da se grof Zrinski i Frankopan hoće otrgnuti, oni, u kojima je usadjena starinska vjernost prema kući austrijskoj i neprestano neprijateljstvo protiv Turaka).[4] Ta je vijest datirana od 3. ožujka g. 1670.

---

[1] Rački p. 64.

[2] Rački p. 231. Izjava Frankopanova kod istrage u Beču. Rački p. 294.

[3] Izjava banova. Rački p. 286.

[4] Rački p. 66.

Početkom proljeća a godine gospodnje 1670. razvija Zrinski grozničavu djelatnost. Svakim časom lete ulaci u razne krajeve Hrvatske noseći zapovjedi pojedinim kapitanima, da svoje ljude naoružaju i izvježbaju. Sam ban leti od grada do grada, pa ih gleda opskrbiti dobrimi utvrdami i zairom. Kapetan Črnkoci kupi konjanike.[1] Mladi markez Krsto Frankopan, desna ruka banova, oblijeta Primorje, potičući svagdje živom riječi na oružje. Primorski gradovi tvrdi su i dobro opskrkljeni, a sad to isto čini i u Brodu na Kupi, u Bosiljevu, Ozlju i Švarči. Gorljivost mladoga Frankopana osobito se razabire iz lista od 9. ožujka, što ga piše kapetanu Čolniću:

„Lipo i drago pozdravljenje, moj kapitan Čolnić!

Hvala Budi gospodinu Bogu, da naši ljudi s dobrim opravkom došli jesu. Prijel sam od bana list, da taki u Čakovac šetujem, da volje imamo insurgovat, za to dnevom i noćju tamo budem potezal, da s tim prvlje početak učinimo. Ja sam sa vsima spravan v kupa i s mojimi, i komaj čekam, da naše kape s čalmami pomešamo, a tako mi boga, da krilaki budu frkali po zraku. Vu oveh krajeh vse znaju za prišastje Bukovačkoga, i od straha ne znaju, kamo se postaviti. Ovu noć jesu otpravili z Karlovca kurira vu Gradec, ter potrebuju na pomoć regemente, ali otkuda vuzeti; medtem toga dojdemo im na vrat. Meni se groze, ali ne smidu popast, i danas mimo Karlovca hoću projti, samo deset za hrptom; imam njih 300 dobro oboružanih, s kojimi ne bojim se karlovačkih žaberov; ar vredni ljudi, ti mi nehte zabaviti, kramari pako i cifraki nehte smiti ni pokazati se. Ovoga puta hoćemo dokonjati, kako i kada imamo udariti, i ako potribno bude, hoću i sam do paše bosanskoga pojti za bolje govorit i utvrdit duguvanje našemu početku. Ufam se u Boga, da nam na dobro hoće zajti; listor da taki od prvice po glavi udarimo našim suprotivnikom ni časa ne damo, da se flundraši sprave. Ako me ban bude hotil posluhnuti, na moju viru, dobro bude, i na se hoću vse breme uzeti, ar znam, kako i s kim putem bude po-

[1] Rački p. 69.

tribno s Nimci baratati ....“[1] Kako se vidi mladi knez nije si bio svjestan ozbiljne situacije; njega zanosila mladost. 10. ožujka javlja ban svome zetu Franu Rakoczy-u svoj savez s Carigradom. Situacija mu je vrlo ozbiljna (inter flammas) i samo čeka sgodan čas da se digne.[2] Ako mu je moguće neka šalje novaca, on da se istrošio spremajući konjanike, a od primorskih dohodaka ne može za sada ništa dobiti, jer su puti i vodeni i kopneni zatvoreni.

Vojno gradačko vijeće sve zdvojnije vapi za vojskom. Kralj obećaje, da će sakupiti veliku vojsku i poslati ju u pogranična mjesta. U dolnjoj Štajerskoj bilo je nešto vojske — tri švadrone konjanika pod zapovjedi generala Parisa Spankaua. Kralj je u istinu pisao na sve strane, a najviše molio njemačke izborne knezove, da mu budu saveznici proti Zrinskomu, sultanu Muhamedu IV. i ugarskim buntovnicima.

Zrinskomu stavi kralj i njegovi doglavnici vješto razapetu mrežu, ali ga još ne htjedoše uhvatiti, jer se proti banu mora raditi, što tiše, što tajnije (in höchster Stille, im höchstem Geheimniss). Karlovac, najvažniji grad u Hrvatskoj, treba utvrditi; ni Koprivnica se ne smije zapustiti.[3] Budno treba paziti i marljivo rovariti, da vojnici u krajini banskoj i plemstvo hrvatsko ne pristane uz Zrinskoga.

Vojska njemačka mora se što više približiti Medjumurju, jer pogibelj „sa ovog Zrinskoga otoka najveća prijeti“.[4] Na korespondenciju Zrinskovu treba oštro vrebati, a prema Vlasima „die noch Politik noch Höflichkeit verstehen“ treba se mudro ponašati. Petrinjsku krajinu braniti će pukovnik grof Breuner kako mu to 13. ožujka izrično nalaže sam kralj.[5]

---

[1] Rački p. 69. Novigrad 9. ožnjka. Ovaj list ulove Nijemci i odpreme u Beč. To će biti vrlo pogibeljno dokazno gradivo proti Frankopanu. Kralj predade ovaj list kardinalu Hassiae da ga pokaže papi u Rimu.

[2] Ibidem p. 69.

[3] Rački p. 70.

[4] Ibidem p. 70. 73. 77.

[5] Ibidem p. 76.

To bi bile općenite mjere u mjerodavnim krugovima, a zahtjevaju li prilike, podvostručiti će se mjere.

U to se raznašale razne glasine o uvjetima ugovora bana s Turci, o pomoći, koja će mu prispjeti, kada navali na Austriju, o dolasku raznih osoba k banu, o audijencijama, što podjeluje turskim poglavicama u Čakovcu i drugima ludorijama.[1]

U Primorju postavlja ban rodjaka svoga šurjaka — Orfeja Frankopana — glavnim zapovjednikom, a svakom njegovom migu pokoravati će se primorski kapetan Zrinskoga — Fran Frankulin.[2] — Vrsna sila u banovoj vojsci biti će i Fran Ivanović, poručnik carskih četa u Koprivnici. Ovaj će biti jedan od najodanijih kapetana banovih.[3]

Nikola grof Erdödy i Martin Borković, biskup zagrebački, Beču su od neprocjenjive vrijednosti, tä jedan je ugledan med plemstvom, a drugi med klerom.[4] Nikola Erdödy javlja već 7. ožujka, da se Bukovački sa pratnjom od 30 turskih konjanika vraća iz Turske.[5] Videći Bukovački, da se na nj vreba, zaustavi se u Bosni provaljujući odavle u imanja Erdödyjeva osvećujući mu se, što mu je zapalio njegova imanja. Poslije se desio negdje u pokupskim stanama u Degoju,[6] gdje se oko njega kupio cvijet banovih pristaša.[7]

Akoprem na bana paze, da ga ulove, ne sakriva se on, već drži 7. ožujka vojničku smotru nad svojim četama.[8]

---

[1] Rački p. 72. 74.

[2] Ibidem p. 79.

[3] Izjava Frankopanova pri iztrazi. Rački p. 245.

[4] Rački p. 67.. 71., 79., 80.

[5] Rački p. 123.

[6] Po izkazu Petrovu primio bi on (Petar) iz Zrina od Bukovačkoga list polovicom ožujka, dok Berislavić i Pogledić ostaše kod bosanskoga paše. Frankopan nasuprot izjavljuje, da je on u Novi primio list od Čolnića, po kojemu je Bukovački ostao u Turskoj, dok je banu poslao Pogledića, da mu javi uspjeh svoje misije (Račkip. 228. 231.) U bitnosti se ova dva izkaza ne razlikuju, ali mi prihvaćamo Frankopanov, jer je vjerojatniji.

[7] Rački 80.—81.

[8] Rački p. 79. po izvještaju grofa Nikole Erdödya.

*

A sada da zavirimo u Beč. Kada je ono Tattenbach 19. i 20. ožujka uhvaćen u Gracu odao urotu znao je već sve bečki dvor;[1] oni bijahu o uroti uvjereni. Tu su izvještaji Casanovini, Panajottijevi, Erdödyjevi, pa razni iz Ugarske i Hrvatske, a svi se slažu, da je Zrinski buntovnik. Kralj vidi, da je grdo prevaren[2] — da mu se radi o glavi, jer u istinu postoji „eine Zrinische Rebellion". Na 20. ožujka sastaje se u Beču povjerenstvo, koje će odrediti način postupanja proti banu.[3] Tu predsjeda ministar-premier Lobkovic, a do njega se redaju: Schwarzenberg, Lamberg, Montecuculi, Nostic, Hocher, pa tajnici Dorsch i Abele.[4] Za savjetnika privukoše i zagrebačkoga biskupa Martina Borkovića, koji je sasma na strani dvora i savjetuje cara i ministre na mirni put nudjajući sebe za poposrednika; a ako li car misli, da ima dovoljne snage, da se banu opre, nije on proti tome. Biskup zagrebački odlučno pristaje uz dvor, pa je vrlo interesantno, što on misli o cieloj toj uroti. Kada je povjerenstvo iztaklo, da ban nema nikakva povoda, da se diže na kralja, ograduje se biskup i od najmanje sumnje svoje lojalnosti i izjavljuje, da je ona „keineswegs erheblich".[5] Zrinski je doduše „culpabl" jer se diže na Njeg. Veličanstvo, ali se je njega raznim imenovanjima zapovjednika u Hrvatskoj toliko vrijeđalo radeći i proti samim zakonima ustava (wieder die leges et constitutiones wilfertig gehandelt). Nijemci su u Hrvatskoj počinjali prevelike objesti (Exorbitantien) i excesse proti njegovim podanicima. „Oni su u Hrvatskoj apsolutni, te se ne boje ni boga ni V. Veličanstva, što on i drugi glavari zemlje (domini terrestres) više nisu

---

[1] Wolf: Fürst Lobkovitz p. 270.

[2] Rački p. 100. Bogišić p. 138.

[3] Za cara Leopolda bilo je vrlo mnogo tajnih savjetnika, kojih nije bilo moguće ni sakupiti, a kamo li kaku važnu tajnu sačuvati. Za to budu uvedena neka osobita vijeća, u koja su bili pozvani ministri i samo neki pouzdadici. Prvu riječ u tim vijećima vodio je „Obersthofmeister" — prvi tajni savjetnik. Izvještaj Molina od 37. septembra 1667.

[4] Wolf: Fürst Lobkovitz p. 272.—573.

[5] Rački p. 84.—85.

mogli podnositi", oni su se doduše potužili Njeg. Veličanstvu ali ono je mučalo.[1]

Povjerenstvo nastavi uzprkos obrazložbe biskupa svoja vijećanja i napokon zaključi sljedeće: Petra Zrinskoga treba „durch diesen bonum virum, dem Bischoffe von Agram bona fede deciperen".[2] „Bona fide deciperen" nije grijehota, ta i kralj Francuski, glasoviti Henrik IV., prevari Duc de Vendôme-a pomoću rođenoga njegovoga brata. Zrinski je prevario kralja i to „mala fide".[3] Treba samo biskupu Borkoviću dati neku vjerovnicu s nekom instrukcijom i Zrinskomu „in genere" obećati oprost. U radu ovome treba osobite brzine, jer Zrinski radi grozničavo na jednoj, a sjeverni Ugri na drugoj strani. Istina, Zrinski i Nadásdy negledaju se baš lijepo, ali proti Beču su oba složni.[4] Kada bi povjerenstvo svjetovalo silu, trebalo bi vojsku razdvojiti, a boriti se proti Zrinskomu „tamquam desperato hosti", bilo bi vrlo teško (noch schwerer zu fechten sein möchte).[5] Ima doduše još jedan put, a taj je — nagodba, ali se ne pristoji, da se car s vazalom pogađa. Skoro je sigurno, da se on ne će dati prevariti, ali pokušati se može. Kad bi im došao jednom u šake, postupalo bi se s njim oštro, exempli gratia. Prije treba svršiti sa Zrinskim, nego li sa sjevernimi Ugri, jer je on pogibeljniji. Sa Vlasi treba pametno postupati, jer bi u protivnom slučaju svi bili za Zrinskoga.[6]

Glede vojničke pomoći uredilo se ovo: regimente iz Austrije imaju marširati u Krajinu. Kaiserstein biti će im zapovjednik, a biti će u svezi sa ostalimi zapovjednici njemačkih posada u Krajini. Novačiti će se u austrijskim nasljednim zemljama, pa u koliko je moguće i u Ugarskoj, i knezovi izbornici njemački dati će vojske tobože za rat protiv Turaka.[7] U općoj ovoj

[1] Rački p. 85.
[2] Rački p. 87.
[3] Ibid. p. 87.
[4] Rdčki p. 86
[5] Ibid. p. 87.
[6] Rački p. 86.–87.
[7] Rački p. 88.

dužnosti nije izuzeta ni Češka ni Tirol. Vojne priprave protiv Zrinskoga imaju se obaviti što tajnije, jer se s njime ugovara. Ako bi Zrinski prije navalio na Austriju, ima se svrgnuti s banstva. Do instalacije Frankopanove kao upravitelja Senja, ne smije nikako doći. Ako je ikako moguće ima se Zrinski, Frankopan i Bukovački, taj buntovnički trifolium uhvatiti.[1]

Kad i Zrinskomu kucnuti će i savezniku njegovomu Tattenbachu zadnji čas. Koje li koristi nestane li ovih buntovnika! Bogastvo Zrinskoga, Frankopana i Tattenbacha toliko je, da će tim car moći kupiti i uzdržavati vojsku i još mnoge dugove izplatiti". Sada je najzgodniji čas, jer ga Turci još nisu pravo pod svoje okrilje uzeli; veliki vezir je na Kandiji, a i ne vjeruje pravo Zrinskomu. Ovo bi bile odredbe, koje je poprimilo carsko povjerenstvo za ugušenje urote.

Čim iziđoše naredbe povjerenstva, regimenta se zaputila „mit viel wenigen strepiten". Od Leslijeve i Kaisersteinove pukovnije uzelo se 1000 vojnika; 500 ih pošlo u Koprivnicu, a 500 u Karlovac. Izim generala, koji će biti dodjeljen kao glavni zapovjednik biti će u vojnom štopu general grof Herberstein i pukovnik grof Breuner, kao ljudi, koji bolje poznaju ondašnje prilike.[2]

Svrnimo pogled u Hrvatsku, da vidimo, što se u to doba ovdje kuha i kako se drži hrvatski narod prema plemenitom pothvatu svoga bana?

Ostavismo bana, gdje je ono pisao zetu svomu knezu Rakoczyu o svomu savezu s Turcima i gdje ga moli za novac. U drugom listu istoga mjeseca ožujka javlja zetu o svom slabom položaju; moli ga da nagovori zastupnike ugarske skupljene u Banjskoj Bistrici, da s dvorom ne pregovaraju.[3] Niti na ponovni list ne stiže odgovor niti od Rakoczya, niti od drugih poglavica ustanka. Zrinski ipak ne zdvaja, već zapovjeda svojim kapetanima i vojvodama, da rade što žurnije. Kneza Frana

---

[1] Rački p. 90.
[2] Rački p. 93.
[3] Rački p. 282. izjava Zrinskoga kod istrage.

Krsta obavješćuje 21. ožujka o primicanju njemačkih četa; 2 idu prema Koprivnici, 2 prema Karlovcu, a 1 prema Optuju. Nalaže Frankopanu, da odma sakupi Vlahe na Krajini, a Bukovački neka digne ustanak oko Karlovca i Verovitice i presječe graničarima put, ako bi pokušali pohrliti carskoj vojsci u pomoć. Sam ban koncentrovao je svoju vojsku kod Kaniže, a broji 4000—5000 ljudi, s kojimi kani navaliti na Gradac.[1]

Konjaničtvo njegovo vodi kapetan grof Caldi.[2] Kad Bukovački digne ustanak pohrlit će u pomoć Frankopanu. Koli je pogibeljna zadaća vjernoga Bukovačkoga, vidi se i po izjavi banovoj, kad veli, da bi „i sam ovaj list Bukovačkoga mogao stajati života". Sve navale moraju se izvršiti za 14 dana. Tužeći se na sporost svojih časnika vapi „Oh, moj bože, što se toliko u Turskoj zateže". „Za boga, žurite se — kliče svojim kapetanima — jer propadnem li ja radi vaše sporosti, propali ste i vi".[3]

Po Krajini razglasi ban, da je sultan pristao na sve uvjete i da će mu doći s velikom vojskom u pomoć.[4] General u Primorju, Orfeo Frankopan piše Ali-begu, kapetanu u Udbini u Lici, da mu šalje pomoći, jer ga Nijemci kane uništiti,[5] a sam ban navaljuje radi toga na pašu budimskoga.[6] 24. ožujka imenuje ban markeza Frana Krsta Frankopana svojim punomoćnikom, da može ugovarati sa stališima i redovima kraljevine kao i s ostalim žiteljstvom.[7]

Medju tim sazivlje već prije nekoliko dana biskup Borković „u ime stališa i redova kraljevstva" hrvatski sabor, da

[1] List P. Zrinskoga Frankopanu. Rački p. 96.

[2] Izjava Zrinskoga na sudu. Rački p. 250.

[3] Rački p. 96.

[4] Rački 99. O tom uvjerava biskup Borković dvor.

[5] Rački p. 83.

[6] Izjava Zrinskoga pri istrazi Rački p. 285.

[7] Rački p. 103. „.... ut quodcunque iam dictus marchio nostro nomine et in persona nostra cum quocunque dd. magnatum, nobilium et militarium dominorum ac cuiuscunque conditionis hominum persona tractaverit, terminaveritet et concluserit, penes hoc totum indubitate, et quomodolibet modificatis qualitatibus, volumus apsolute permanere et consistere; insuper authoritetem, facultatem et plenipotenciam omnimodam et absolutam demus".

protestuje proti odlukama banovima, da se ne reče. da je urota u ime kraljevine.[1] Tomu kao uztuk sazivlje Frankopan kao punomoćnik banov sabor u Brezovicu.

Tu — vele — pročita neki carski reskript, po kojem bi Hrvatska imala platiti isti porez kao i austrijske nasljedne zemlje.[2] Živom riječi živoga si temperamenta govorio sakupljenicima o pravima i slobodi Hrvatske, o sjaju i moći nekadanje kraljevine; neka prionu uz Zrinskoga, on će ih braniti proti svakomu nasilju.[3] Ali badava, „plemstvo — ili kako stranac veli — narod ne pristane uz goleme osnove njegove".[4]

Najrevniji od svih Zrinskovih kapetana bijaše Eranjo Frankulin, kapetan primorski. Bio on rodom Talijan iz Venecije. U 11. svojoj godini došao u službu kuće Zrinskih. Sada je već vijekom poodmakao — 37 mu je godina. Vrlo je vjeran i revan za svoga gospodara „dessen gueter Nahmen im ganzen landt bekhant war".[5]

On stoji pod zapovjedi opata Bargiglia, upravitelja primorskih imanja. 15. ožujka dobiva upravitelj dopust na nekoliko dana. Ići će on u Veneciju zbog nekih poslova Zrinskog.[6] Privremenim upraviteljem je pop Martin Turina, arcidjakon modruški.[7] 23. ožujka povratio se već opat Bargiglio. Sad lete nalozi na kastelane raznih gradova od Grobnika pa do Bribira, Liča, Broda, Delnica, Moravica i Gerova,[8] da budu pokorni

[1] Rački p. 94. Lopašić: Starine XXIV. p. 112.

[2] Rački 120. Tako javljaju kranjski stališi gradačkomu vojnomu vijeću

[3] Rački p. 121. To javljaju kranjski staleši.

[4] Rački p. 124., 205 Tako izvješćuje mletački poslanik u Parizu, Ivan Moresini prema izvještaju Gremonville-ovu.

[5] Tako veli Frankulin opravdajući se pred vojnim regimentskim sudom. Lopašić: Starine XXIV. p. 74.

[6] Ne znamo, da li se na to poslanstvo odnosi onaj Frankopanov izkaz, da je Bargiglio išao radi toga u Veneciju, da od francezkoga poslanika primi novčane pomoći za Zrinskoga. Rački 237. Mi mislimo da ne.

[7] Lopašić Starine XXIV. p. 79.

[8] Starine XXIV. p. 47—48.

svomu kapetanu Frankulinu. 26. ožujka javlja kapetan svomu sinu Jurici Frankulinu, da ga je ban imenovao poručnikom (vicekapetanom) i da odma sve svoje pobere i poleti u primorske strane, jer ga ondje nužno trebaju.[1] Istog dana nalaže kapetan Frankulin kastelanima vinodolskima počamši od Hreljina pa do Bribira, da se dojduće nedjelje nađu na vježbi na polju Driveničkomu „počamši od gospodara od kuće do ditića, ki ima let dvanajst".[2] Grobničani neka dođu tamo k luci bakarskoj.[3] Rezultat tog obćenitoga ustanka bijaše, da se je sastalo do 2000 ljudi i momaka stojeći čvrsto i nepokolebivo pod kapetanom Frankulinom i vrhovnim zapovjednikom Primorja — Orfeom Frankopanom.[4] Svaki od njih ima doći lijepo obučen i dobro naoružan.[5]

Po zapovjedi danoj Brođanima, kojom pozivlje svu mušku čeljad od 12.—50. godine, da dođu na vježbu sa svojim knezom Mihajlom i po zapovjedima drugim gradovima vidi se djelatnost Frankulinova. Zbog zanimivosti donosimo jedno takovo pismo na jednoga od primorskih poglavara. „Kneže vlaške Ivane Starčeviću! Zapovidam oblastjom našega m. gospodina, da se imate, gotovi deržati sa vsimi vitezovi samo trideset na konjih, da budu lipo spravni s haljenci, s kojni dobrimi, svaki par pistol, karabinu, sablu, oli drugu pušku. Ki oružja nima, da je kupi, kadi mu drago. Kojne dobre dobite. Tako moj kneže, da budem ja vsih dobri prijatelj s vami daljemi, a naš milostivi gospodin pak vsako dobro rad, da vsimi nami, kako svoimi vernimi". Vođe ne smiju čete „nikamor raspuščati, ki goder su popisani, kako njim je glava i poštenje drago". Koji halje ima, da se lipo obuče, ki jih nima, neka je da on, ki doma ostaje onome, ki gre na put".[6] Raditi se ima „prez vsa-

[1] Starine XXIV. p. 47.
[2] Starine XXIV. p. 47.
[3] Starine XXIV. p. 46—47.
[4] Starine XXIV. p. 68.
[5] Lopašić: Novi prilozi za povjest urote bana Petra Zrinskoga i kneza Krsta Frankopana. Starine XV. p 116—117.
[6] Lopašić: Starine XXIV. p. 116.

koga prestanka". Da narod što više pristaje uz Zrinskoga, obećaje im se, da će biti prost od robote.[1] Sudeći dakle po nalozima dvaju upravitelja, što su pred nama, držimo, da uz Zrinskoga u prvom redu bili pristali samo njegovi podanici. Od drugih ličnosti spominjemo samo popa Jurja Pipinića, župnika brodskoga, koji se je zaprijetio Kranjcu barunu Langenmantelu, da će mu s 800 ljudi poplijeniti sva imanja i poharali svu zemlju tamo do Kočevja.[2]

29. ožujka obavješćuje knez Orfeo Frankopan kapetana Frankulina, da ne može u nedjelju doći na urečeni sastanak, jer mu je mnogo toga pisati u Itatiju, da izvjesti o namjerama Petra Zrinskoga.[3] Sa vojskom neka on sam vježba.

Odmah iza sabora u Brezovici zaputi se Frankopan sa jakom četom u Zagreb. Najprije pohodi častne purgare u slobodnoj općini gričkih gorica. Na Markovom trgu pročita im Frankopan želju banovu, da se naoružaju i pohrle pod bansku zastavu. Čudno se pogledaše poštovani senatori slobodnoga kr. grada, pa napokon odgovoriše, da su oni prejasnom kralju Leopoldu prisegli vijernost, a zakletvu svoju ne će prekršiti. Isto tako prođe Frankopan i kod posvećenih glava Kaptola zagrebačkoga.

Po izvješću M. Zorzija gornji grad pristaje uz Zrinskog.[4] Isto javlja i proveditor furlanski Francesco Grimani: Zagreb, da je bio spreman pristati uz Zrinskoga, ali popovi pokvariše sve. Poslije da je Zagrebu došao u pomoć general Herberstein sa 10.000 vojniku i u jednom kreševu porazio Frankopana. On bi uhvatio u kneževoj četi i Turaka (Rački 160). Da je Frankopan bio poražen zajamčuje i kritika. Iza poraza pobjegao je k banu u Čakovac (Rački 172).

Ban Petar Zrinski polagao je velike nade u Vlahe. Odma iza saveza banova s Turcima pregovara kapetan Fran Ivanović

[1] Lopašić: Starine XXIV. p. 75.
[2] Lopašić XXIV. p. 64.
[3] Lopašić XXIV. p. 49.
[4] Rački 148.

živo s biskupom Miakićem.[1] Vlasi ljubili bana, jer je s njimi vazda lijepo postupao. Miakić, biskup, već od prije prijatelj Zrinskoga, dolazi od sada češće u Čakovac na dogovor.[2] Zrinski ima pune ruke posla, leti od mjesta do mjesta, od kapetana do kapetana, bodreći svagdje živom riječi narod na otpor.[3] Varaždinci pristali listom uz bana, a pukovnika Breunera uhvatila drhtavica radi toga.[4] Da ga neprijatelj ne iznenadi postavlja ban dobre straže, koji love svakoga carevca, a uhode se razletile na sve strane.[5] Po Erdödyjevu svjedočanstvu razvija grozničaviju djelatnost nego kada bi polazio na vojnu iz Čakovca. Grad Čakovac njegova je rezidenca i središte operacijone baze. Ogradi ga dvostrukim zidom, postavi oko njega dvostruke straže. Vrata moraju biti zatvorena, nitko ne smije u grad ma ni pod kojom izlikom bez znanja Petrova. U samomu gradu imade do 500—600 izvrstnih vojnika.[6] Tajne pregovore vodi s pašom kaniškim. Samo da mu susjedni paše dovedu svoje čete mogao bi izvoditi osnovu svoju. On bi s bosanskim pašom navalio na Štajersku, Korušku i Kranjsku, a i na otporne strane u Hrvatskoj; ovdje Karlovac, a ondje Gradac, morali bi pasti pred njegovimi bojnimi redovi. Sa sjevera provalili bi sjeverni Ugri pod vodstvom zeta njegova Rakoczya u Moravsku, Slezku i Češku. Sam veliki vezir krenuo bi pravcem prama Beču, gdje bi se onda sve tri vojske sastale. Takovom osnovom bila bi caru odsječena pomoć iz nasljednih zemalja.[7] A da je ta osnova nedvojbeno opstojala potvrdjuje i Frankopan pri sudu u Beču. Potankost kojom se navadja samo osnova, jamči za istinitost iskaza. Nu ali teško, da je i sam Zrinski ozbiljno računao na koga drugoga osim na sjeverne Ugre. Možda je tek o tom snovao!

[1] Izpovjest Frankopanova. Rački p. 244.
[2] Rački p. 49.
[3] Rački p. 123.
[4] Rački p, 97. 102.
[5] Ibid. p. 121.
[6] Rački p. 123.
[7] Izvještaj Laannov. Rački 210.

Istodobno kada svoj podhvat predloži stališima i redovima hrvatskima iztjera iz Čakovca svoju nevjestu, udovu Sofiju, ženu brata Nikole, a rođenu Nijemicu. Ona se nije nikako mogla zagrijati za velike ideje Petrove, pa je urotu i odala pisavši svojoj sestri u Beč. Gremonville javlja na to kralju: „c'a esté la premiere des marche, qu'il a fait“.[1] Privrženici Zrinskoga gledali sebi i obećanjem i strogosti steći pristaša. Tako je Jastrebarsko pozvano na predaju, a kada se je neki plemić tome opro, dade ga Frankopan ubiti.[2] U pokupskim stranama imao ban najviše pristaša. Tamo se oko Bukovačkoga kupili kapetani Gašo Čolnić, Fran Berislavić, Ivan Kemenjan, Stjepan Gereci, Vlado Črnkoci, Juraj Gotal, Juraj Malenić i Bolto Pogledić. Poručnik Stjepan Ivanović iz Bresta, bio isprva uz Zrinskoga, a kada je začuo, da je Zrinski proti caru, pređe carevcima.[3] U početku viđesmo uz bana i Ivana grofa Draškovića, ali i on istupi i zavjeri se caru pismom od 29. ožujka na poslušnost. Proklinje bana radi saveza s Turcima, jer da će time „pretvoriti domovinu u prah i pepeo“.[4] Hrvatski narod, eminentno narod katolički nikako nije mogao pristati uz bana i njegov savez s Turcima. Bojali se, da im taj savez ne odpuhne katoličku vjeru. To je ono, što je narod podbadalo, da bude proti svome banu. Kako su se u opće u Evropi scijenile sveze sa nekrstom raspravismo na drugom mjestu. Tu dolazimo do uvjerenja, da hrvatski narod nije nikada bio dobar politik. U vrijeme mira nježan i dobar, u ratu bijesan i strašan, da su pred njim i carevi drhtali, hrvatski narod znao je biti vjeran vjeri i domu i zakletvi svojoj. Da bi samo jednom makar [illegible] proniknuo u odnošaje javne pa se podići na vjerolomca [illegible] za to nije imao ili volje ili snage. Dizati jadikovke i tužiti se [illegible] povreda na ustavu i slobodi to je karakteristika hrvatskoga plemstva ove dobe. Sada kada se je našao muž [illegible] volje koji bi evo javnim i sveopćim ustankom

[1] Gremonville kralju 27. ožujka 1670. Bogišić p. 137.
[2] Lopašić Starine XV. p. 126.
[3] Lopašić Starine XV p. 124.
[4] Rački p. 122

pomogao Hrvatskoj, narod uz njega ne pristaje. Dakako, da je mnogo kriva i nesloga med velikaši i plemstvom. Erdödy, taj moćni velikaš radi proste osobne mržnje kopa pod Zrinskim bilo sad radi sebičnost[illegible]ega drugoga. Sve ovo razorit će velike osnove Zrinskog[illegible]a samoga dovesti na stratište.

Kada znamo u [illegible] nevolji živjele one kukavne tri županije, ostatak nekoč [illegible]vne kraljevine, bivši svakim danom izvržene haranju i pljačkanju njemačke soldateske, a sada evo i građanskom ratu, dati ćemo pravo zagrebačkom kaptolu kad izvješćuje cara, da je „stanje kraljevine Hrvatske kukavno“.[1]

Akoprem je Hrvatska bila tako malena, poharana i poplijenjena, držimo, da bi Zrinski sigurno uspio, 'bar djelomice, da je uza nj pristao sabor hrvatski. Glavna je svakako nesreća, što je urota prerano otkrita. To je opće mnijenje i onoga doba.[2]

Najbliže njemačke oblasti bile su Zrinskomu Karlovac, Ljubljana i Gradac. Na Karlovac morao je dobro paziti, što i Frankopan preporuča. I samoga Zrinskoga kano da plaši pomoć turska, jedino ga tješe zli puti i velike vode, što je pravi razlog, da Turci još nisu došli.

Što je Zrinskomu Frankopan, to je Leopoldu Erdödy; on robi i pali imanja Bukovačkoga i drugih pristaša banovih, ali mu ni ovi ne ostaju dužni; on će pružiti pomoćnicu ruku generalu Herbersteinu da spasi domovinu, a biti će i po koje zrnce sebičnosti.[3]

---

[1] Rački p. 106.

[2] Rački 181. Benedetto Giustiniani 13. travnja 1670. veli: ma tutti concludono che raveduto il conte, di non aver fondamenti agiustati per sostener tale machina tropo prematuramente scopertisi li propii disegni....

[3] Lopašić XXIV. p. 110. Znamo jedan ugovor med podpukovnikom Petrom Fodroczy-em i Franom Špoljarićem u Nedelišću. Oni će se gledati okoristiti ovom zgodom, pa će kano braća dijeliti blago Zrini-Frankopansko. Jedan će otići u Beč, da štogod izmoli, a drugi će doma budno paziti na koje imanje (Lopašić XXIV. p. 90—100). Bilo bi vrlo nepravedno, da iz ovog jednog primjera induciramo na općenitost sebičnosti. Ali fakat, da je sam grof Erdödy odma iza tragike sebi prisvojio Zrinskovu kuću u Zagrebu daje neki odraz toj ni malo laskavoj krijeposti.

20. ožujka moli Herberstein gradačko vojno vijeće za dozvolu, da smije „ma kakogod“ uhvatiti Zrinskoga, Frankopana, Bukovačkoga, Berislavića i Pogledića, ili ih „maknuti s puta“. Pohlepnik ovaj vreba na njihova imanja.[1] On preporuča vojnomu vijeću imenovanje novoga bana, koji bi narod pozvao na oružje.[2] U Ljubljani i Gradcu su u grozničavoj neizvjestnosti, ta ban će navaliti na te gradove, stanovnike, ako uzanj ne pristanu, sasjeći. U velike muči gospodu kranjsku, da njihovi seljaci, koji vole Zrinskomu, ne bi uzanj pristali.[3] Listovi zdvojni letili u Gradac, u Beč, kan da se ljudi već utapljali ili klali. Vojno gradačko vijeće trgnuto silnimi listovi iz svoje letargije piše caru: demnach nur von Tag zu Tag bedeuter ungrischer und crobatischer Aufstand mehrers continuirt, und bei solcher Bewantniss die Gränizen und das Landt fast unteilbaren Anstoss zuerwarten“ preporuča da se Nikoli Erdödyu dade 4000—5000 ljudi i imenuje vojskovođom hrvatske vojske. Još bi bolje bilo, da se u Krajinu zaputi markgrof Badenski.[4]

20. ožujka prispio biskup Borković u Beč. Kako je bečku vladu savjetovao i kako prikazao Zrinskov rad, već nam je poznato. 21. ožujka daje mu kralj po osnovi savjetnoga povjerenstva vjerovnicu (letteras credentiales), da može sa Zrinskim raspravljati kano njegov punomoćnik. „Možeš mu zajamčiti sigurnost — veli se u toj vjerovnici — da ćemo mi njega i sve njegove držati u osobitoj cesarskoj i kraljevskoj milosti i našu ljubav djelima pokazati“.[5] Vjerovnicu potpisa sam kralj vlastoručno. Isti dan piše Leopold i drugo pismo i to samomu Petru Zrinskomu, gdje mu javlja, da je biskup Borković njegovim punomoćnikom za izmirenje i da mu vjeruje.[6] Neka se ugleda u svoje pređe, koji su njemu i njegovim predšastnikom bili vazda vjerni. Dan iza toga obaviješćuje car i gradačko vojno

---

[1] Rački 81.
[2] Ibidem 81.
[3] Rački p. 94., 105., 120., 123.
[4] Rački p. 83.
[5] Rački p. 95.
[6] Ibidem p. 95.

vijeće o stvari.[1] U isto vrijeme imao je opet grof Breuner pozvati vlaškoga biskupa Miakića ili u Križevce ili u Koprivnicu i tamo ga dobro čuvati do dalje odredbe.[2] Vojno gradačko vijeće odgovarajući na banov list svjetuje cara da se s banom izmiri i da mu podijeli generaliju.[3]

Knez Franjo Krsto Frankopan radio je iza sabora brezovačkoga u turopoljskim stranama.[4] General Herberstein takodjer se onamo približi, a njemu se pridruži Stjepan Svastović, veliki župan turopoljski. Turopoljce izjedao veliki porez, pa su bili skloni banu Zrinskomu, koji im je mislio olakšati ovo teško breme.[5] Jadno stanje plemenitih kosturaša priznaje i sam Herberstein kad moli iz Gradca pomoć za to, „damit nit dieser ganzer Wünkhel von Ihrer Majestät zu den grausamen Türkhen aus Noth abfalle".[6] Frankopan videći da ne će moći uspjeti u Turopolju, a bojeći se vojske Herbersteinove zaputi se u Zagreb, gdje je bilo samo 40 vojnika. On pozove grad da prisegne vjernost Zrinskomu, inače da će sve sasjeći. Gradsko poglavarstvo odgovori, da će se vladati onako kako i sva zemlja. Kaptol sa kanonicima bio proti tome, pa izmoliše tri dana razmišljanja. Ne dodje li za tri dana pomoć od carevaca prinuđeni su pristati uz Zrinskoga — umovali popovi. To je izvješće očevidca Zagrebčanina tim važnije, što nam jasno kazuje mišljenje naroda.[7] Taj Zagrebčanin bijaše Martin Antolović, koji je došao u Ljubljanu i ondje pripovijedao, što se u Zagrebu događalo. Frankopan nije praštao otpornicima već ih plijenio i ubijao. Tako ubi nekoga kapetana Budova i nekog Parape-

[1] Rački p. 101.
[2] Ibidem p. 97,
[3] Rački p. 103.
[4] Kad je Herberstein imao hvatati Frankopana piše Gremonville kralju 3. travnja 1670. assez declaré par la surprice de quelques charrettes de munitions . . . Bogišić p. 142.
[5] Lopašić: Starine XV. p. 116. Tako se imaju razumijeti riječi Svastovićeve, da je on preprije čio banu Zrinskovu time, što se je sdružio sa Herbersteinom.
[6] Rački p. 107.
[7] Lopašić XXIV. p. 97. Rački p. 66., 105. i 120.

tića, koji, čini se, bijaše nešto znatniji čovjek. Vrebao je i na vijerna careva privrženika kapetana Delišimunovića, ali ga ne uzmogne uloviti.[1]

Biskup Borković zaputio se vjerodajnicom carevom u Hrvatsku. Dvor s velikom nestrpljivosti očekuje njegov odgovor. Biskup pohodi bana u njegovom tvrdom gradu Čakovcu. O svojoj misiji podnese biskup dvoru vrlo kratak ali i jezgrovit odgovor:, *Ban pristaje na mir, obećaje vjernost caru, ali neka se onda brine za nj i jadnu kraljevinu obzirom na okolnosti vremena.*[2] Još svjetuje biskup Leopolda „ut videlicet comes banus accomodetur in suis pretensionibus ab augustissima maiestate vestra" (neka se vaše Vel. s banom u njegovim zahtjevima nagodi) — drugačije zlo.

Ban Petar nije se nadao da će urota i svi njeni problemi biti tako rano otkriveni. Turci su mu po ugovoru imali doći u pomoć čim se on digne. Skrajnje je već vrijeme, a njih još nema. Dolaze doduše glasovi, da će Turci u srpnju krenuti, ali on ne može donle čekati. Molbama navaljuje na susjedne paše — ali uzalud. Znajući to, možemo vjerovati izjavi Laanovoj, da je ban poslao Turke k vragu.[3]

Ni na sjeverne se Ugre ne može osloniti; tu se viče i buči, a do ozbiljnih djela niti ne dolazi — o navali ni spomena. Momčad što ju ban ima oko sebe većinom je neuvježbana. a i malobrojna; na nju se ne može osloniti. Jednom riječi bana su pretekli.[4] Da ipak nešto učini sazove ban svoje kapetane u bojno vijeće. Tu zakjuče da će navaliti na Optuj. Mislili time postići od sultana obećani hatišerif.[5]

[1] Lopašić XV. 126.

[2] Rački p. 121. Modo sibi et regno ab augustissima maiestate vestra spectatis temporum circumstantiis, provideatur.

[3] Po izjavi Laanovoj rekao bi jednom ban: „K vragu i Turci! Kad bi mi kralj bio samo milostiv, a ministri pravedniji, odustao bi od svoje nakane". Rački p. 209. Tu vijest možemo držati istinitom; takav neiskrivljeni biljeg nose na sebi svi iskazi Laonovi.

[4] Tako javlja 30. ožujka i papinski nuncij iz Beča nadbiskup Antonio kardinalu, državnom tajniku. Rački 130.

[5] Bukovački je iz Turske više puta pisao, da banu ne će doći pomoć, dok on ne navali na Austriju. I Forstal, odgojitelj njegova

Teški svoj položaj shvati ban, pa videći jedini mogući izlaz putem milosti careve izriče biskupu Borkoviću, da je spreman na mir. Još je jednom pokušao da predobije sabor hrvatski za svoje osnove — ali nije išlo. Sada se riješi i pošalje sam svoga poslanika dr. o. Fostalla u Beč.[1] Forstal predloži uvjete banove caru: 1) car neka upotrijebi sva srestva, da brani njegovu domovinu (ut efficacia media adhibeat ad patriam defendendam); 2) domaći žitelji mogu se uspeti do generala, pukovnika i satnika u kraljevini: 3) car neka dade njemu, banu i sinu njegovu, kad odraste, generaliju varaždinsku, okružje u Pazinu i Kočevju, Rijeku i Trsat u vječno i nasljedno pravo; 4) neka ga oslobodi, da ne mora više plaćati svojoj nevjesti Sofiji 4500 for. odštete; 5) neka mu isplati 10.000 for. duga; 6) neka ga za vazda imenuje pukovnikom dviju pukovnija, od kojih će svaka brojiti 500 ljudi; 7) ako mu Turci otmu i poplijene imanja, neka mu ih car zamijeni drugima; 8) car neka bude točniji u plaćanju banske plaće: 9) neka se zetu njegovom Rakoczyu pomaže proti svakom neprijatelju; 10) biskupu Miakiću i svim njegovim privrženicima neka podijeli opću amnestiju. Ugovor taj neka potvrdi ili carevinsko vijeće ili knez bavarski i saski ili papa ili alius aliquis inviolabilis; 11) dogodi li se za to vrijeme štogod važnoga, mogu carski povjerenici tomu ugovoru nešto dodati ili ispustiti: 12) neka se što brže radi „ob celerem adventum cafici — Bassae cum suis solemnitatibus“.

Sve ove uvjete izdiktova ban svome punomoćniku u pero, a sam ih još bolje označi i još neka dodade. 1) U jednoj od onih dviju pukovnija, neka bude jedna satnija od 60 vojnika „pro decore suo“; 2) neka se uredi plaća od 1000 talira za

djece, svjetovao je navalu, jer bude li osvojio zgodnu kakovu poziciju lakše će s carem ugovarati. Rački 293. Izjava Frankopanova kod istrage. Mi je držimo vjerodostojnom; samo gdje Frankopan upliće svoju osobu treba opreznosti.

[1] Forstal bijaše rodom Irac, a po izvještaju fine diplomacije mletačke, čovjek velike naobrazbe, vrlo učen i vješt državnik. Bio bujne rječitosti, a u dialektici neodoljiv (Rački p. 147. Izvještaj M. Zorzia).

jednoga, komu će moći povjeriti cijelo vojničtvo: taj neka bude potkapetan koprivnički rodom Kranjac, i njemu neka bude slobodno odreći se službe, koju obnaša; 3) neka se uredi plaća za jednoga pukovnijskoga suca:[1] 4) udovi banici Sofiji neka car plaća godišnjih 4500 for. samo da ga ne smeta u vojničkim poslovima; 5) ako se dogodi štogod njemu, slobodno mu je potražiti pomoći u pape; 6) bukne li navalni rat na Turke ne želi on biti vrhovnim zapovjednikom, ali neka bude onaj, *koji nije neprijatelj njegova naroda:* 7) oca Forstala neka car nagradi.[2]

Ove uvjete napisao je sam ban svojom rukom, da nadopuni prve. Uvjeti su ovi prilično teški i car je razmišljao što bi radio. Gradačko vojno vijeće savjetuje da car zahtjevima udovolji, dok štajerski staleži ne misle da će time pogibelji nestati.[3] Bojali se uvijek Turaka,[4] s kojimi se Zrinski još dobro pazi; pripovijedalo se da su si on i paša kaniški izmjenili taoce. Za dvor je dakle situacija vrlo neugodna.

Nešto malo prije tih dogodjaja nesta Zrinskomu saveznika njegova grofa Erasma Tattenbacha. Kranichsfeld, mjesto u Koruškoj, bijaše ročište med banom i grofom.[5] Obećao on Zrinskomu, da će, kada se ban digne, pohititi mu u pomoć sa kojom tisućom svojih podanika. U pomoć tursku nije se grof pouzdavao.[6] Optuj i Gradac biti će prve točke, na koje će navaliti. Osobito prvi grad bio bi izvrstan, da se od njega

[1] Rački p. 114.--115.

[2] Rački p. 115. Od prve careve poruke, pa dotle može biti, da je ban samo za to pregovarao da dobije vremena, kako vele Orfeo Frankopan i Julija (Rački p. 201.). Ali da bi iza poslanstva Forstalova u Beču htio izvesti diplomatski manevar, ne možemo nikako vjerovati, jer nemamo izričnoga znaka. U Beču su se bojali prevare. (Bogišić p. 141.)

[3] Rački p. 128. 131.

[4] Bogišić p. 138. Gremonville pripovijeda kralju, da je paša budimski, kada su ga ministri molili, da miruje, rekao: Kada je car pomogao Veneciju, zašto ne bi porta isto i ovima učinila?*

[5] Rački 285. Izjave bana na istrazi.

[6] Rački 329., 330., 331. Izjave konjušnika Laana, koji bijaše posrednikom med grofom i banom

stvori operacijona basa.[1] Dogodi se, te bi uhvaćen jedan list, što ga pisa Tatlenbach banu. U tom listu savjetuje grof bana, neka radi s razumom njega dostojnim, neka bude ustrajan, u radu za opću i za svoje obitelji sreću. On sam upotrebiti će sve svoje sile da skloni ljude „alla devotione del suo nome.“[2] Drugi put mu opet javlja, da pukovnije marširaju prema jugu, neka što brže navali na Gradac, jer za dvije nedjelje biti će prekasno.[3] Nije mu bilo suđeno dugo biti sa Zrinskim. Došavši u Gradac bude uapšen, a dvor je razglasio, da je to učinio „zbog njegovoga nemoralnoga života“. Zrinskomu se ne malo sažali nad hudom srećom svoga prijatelja.[4]

I opet sazove car Leopold tajne svoje savjetnike i ministre, da vijećaju o dalnjem načinu postupanja. Vijeće se sastane 28. ožujka. Ovo opet stvori svoje zaključke. Forstala, poslanika Zrinskoga ne će pustiti caru „umb viller erheblichen Ursachen willen“ već samo pred predsjednika dvorske kancelarije i pred ministra Lobkovica. Njega treba, ako je moguće, novcem predobiti, da sklone Zrinskoga „ad resipiscentiam“ (da se opameti). Nije sumnje, da je i on sukrivac pri uroti, ali ga se prihvatiti ne smije; ban bi se mogao razljutiti, a caru odtale nikakve koristi.[5] Uvjeti, što ih je Zrinski predložio, ne smiju se nikako prihvatiti, jer on nema prava ugovarati s carem, kao da je njemu ravan; kad bi mu se i želji udovoljilo, ne bi ipak mirovao od jedne ili dvije godine. Što Zrinski u nutrini duše svoje misli, pokazuje savez s Turci. Odlučnosti i samo odlučnosti treba caru ili sada ili već nikada. Vlasi su još vijerni, Hrvati isto, a Turci još nikako pravo ne vjeruju banu.[6] Opasnoga toga čojeka treba maknuti s puta „quocunque modo, arte vel marte“. Ako s njime car svrši, nema više urote. Predlozi njegovi za mir nisu iskreni, čeka samo vrijeme, da se bolje

---

[1] Rački 330.
[2] Rački 125. Izvještaj mletačkoga poslanika od 29. ožujka 1670.
[3] Rački 285. Izjava Zrinskoga na iztrazi.
[4] Rački 210. Izkaz Laanov.
[5] Rački 110.
[6] Rački p. 111.

pripravi. I Kaiserstein i Brenner neka za Boga paze, da ban ne pobjegne Turcima ili Rakoczyu, jer onda jao![1] Forstal će Zrinskomu ponijeti odgovor, neka se preda caru na milost a vrata careve milosti mu ne će biti zatvorena. U velike sumnja dvor i povjerenstvo na grofove Bačane, da su u savezu sa Zrinskim: i na ove treba budno paziti.[2] Proti Zrinskomu će raditi Brenner, a proti Frankopanu general Herberstein. Taktike radi javiti će se austrijskomu poslaniku u Carigradu — Casanovi, da su se dodnše u novije vrijeme opazili neki neznatni nemiri u Hrvatskoj, ali će se oni brzo utišati. Car se nada, da se vjerna saveznica porta (!) ne će miješati u austrijske stvari, ako bi do čega ozbiljnijega došlo. Da je car vijeran sultanu dokazuje kako on „die Hungarischen in gebährenden Zaumb hällt".

Nama predleži i mletački izvještaj Marina Zorzia od 29. ožujka o sjednicama kod Lobkovica. Mislimo da se ono odnosi na sjednicu od 28. ožujka, a ne na onu od 30. ožujka. Mlečaniu znade toga više pripovijedati no je to zabilježeno u „votumu i relaciji" savjetnika. Svi savjetnici ne bi bili složni o načinu postupka. Dok su jedni bili za silu, drugi bili proti, izjavljujući: da se on kano dobar vojnik ne će dati zastrašiti, niti pokazati kukavštine i na prvi pogled od nekoliko regimenata klonuti duhom. Bolje će se uspjeti mirnim putem. Treba mu predočiti kako se je ljuto ogriješio o slavne svoje djedove i o velike svoje zasluge i slično.[3] Istim tonom izvješćuje i papinski nuncij Antonio kardinala, državnoga tajnika.

Vijeće je dakle zaključilo podjeliti banu oprost (d'aprir l'orecchio alle di lui instanze).

Oba protivnika i car Leopold i ban Petar, obraćaju se na njemačke knezove, moleći ih za pomoć. Zrinski pisa svome prijatelju mogućskomu knezu izborniku, tužeći se na nepravde Leopoldove. Knez-izbornik mogućski pošalje pismo caru, a car odgovara, da se ban neosnovano na njega tuži, „wie ich ihm

[1] Ibidem 111 112.
[2] Rački p. 114.
[3] Rački p. 124. Izvještaj M. Zorzia. 29. ožujka 1670.

mehrfältige Gnaden erwiesen, auch das Banat in Croatien conferiert".[1]

U Ugarskoj traju nemiri neprestano. Nesreća htjede, te umre i opet jedan od vodja ustanka, Bočkaj. Sjeverni Ugri drže marljivo skupštine u Banjskoj Bistrici, ali se prijete i tuku samo riječi i jezikom. Carski komesari dolaze i odlaze, a da baš nikako ne uspiju. Rakoczy je glava buntovnika u Ugarskoj. Da je u njega toliko duha i srčanosti koliko u Zrinskoga, mogao bi u savezu s ovim prouzročiti veliki metež (darebbe travaglio et disturbo infinito) kliče mletački poslanik govoreći o stvarima ugarskima.[2]

Od Francuske nema više glasa, da bi pregovarala s urotnici. Tek od kad do kad jada se Gremonville svome kralju, kako mu koji dvorjanik spočitava prijašnje šurovanje s urotnicima. Dvor znade za sve sveze, dapače i za one, koje su Zrinski i Nadásdy pseudonimno sastavili, bilo to po izkazu samoga Nadásdya, bilo po uhvaćenim listovima. Francuska se dakako brani općom negacijom svega.[3]

Dok pukovnik Breuner crta gradačkomu vojnomu vijeću jadno stanje u Hrvatskoj (indem der crabatische Adel sambt anderen ehrlichen Leuthen fast desperat lebt),[4] razvija Lobkovic u Beču veliku djelatnost. Gori od želje da pokaže slabost prijašnje vlade Auerspergove. Govori kako će cara uzvisiti i uzveličati (rendre l'empereur considerable).[5] U svemu postaviti će on na noge do 30.000 ljudi, koji će krenuti proti urotnikom. Forstala zadrža dulje vremena u Beču i to radi taktike. Za to vrijeme su sveze med Bečom i Zrinskim pretrgnute; do njega se ne može ni poštom, ni konjem, ni kolima, bez osobite dozovle (sine expresse licentia dato suo nomine).[6] Forstala ne pustili

---

[1] Rački p. 131.

[2] Rački p. 127. Pauler Gyula: Ferencz Vesselény Nádor I. köt. p. 205.

[3] Bogišić p. 129., 130.—131., 135., 138.

[4] Rački p. 128.

[5] Gremonville kralju 27. ožujka 1670. Bogišić p. 136.

[6] Rački p. 136. Pismo Forstallovo banu Zrinskomu.

po zaključku konferencije od 28. ožujka kralju. Kod ministra predsjednika bio on dva puta u audijenciji. Kušali ga podmititi novcem i obećajući mu biskupsku mitru. Da li se je u istinu dao podmititi ne znamo, tek stoji to, da se on i neki ministri rado viđevali.[1]

Desetdnevni boravak Forstalov u Beču zadaje banu mnoge brige. Tek drugoga travnja javlja se Forstal banu iz Beča. „Nikako ne shvaćam razloga mojega zadržavanja u Beču" — piše on banu. „Jedni vele, da treba čekati na izvještaj zagrebačkoga biskupa o vami; drugi opet na relaciju kraljevskoga komisara iz sjeverne Ugarske, treći, da su uvjeti vaši preveliki i teški, četvrti, da vazal nikako ne smije ugovarata sa posvećenom osobom kraljevskom, peti, da se je iza moga odlazka dogodilo nešto izvanredna u Medjumurju i Hrvatskoj, i da je moja misija u opće vrlo sumnjiva. — Da izbjegnem raznim sumnjama morao sam u Gradcu pokazati svoju vjerovnicu. Svi razboriti muževi i prijatelji vaši slute, da će se stvar žalosno svršiti. Od saveza s Turci nije ništa očekivati, jer porta uvjerava cara, da ne misli na prekršaj mira, a car je vrlo dobro pripravljen. Prijatelji svjetuju, da se predadete caru bez ikakvih uvjeta uz samu riječ carevu i on da će vas nekako nagraditi (super nudo verbo caesaris de promotione aliqua danda). Sina otpravite k caru ili neka pobjegne drugomu kojemu vladaru, da bude sigurniji. Uspijete li vi, dobro je po Vas i sina, ne uspijete li, naći će on opet milosti."[2] Tako javlja Forstal o uspjehu svoga poslanstva u Beču.

Koliko su važni izvještaji mletačkih poslanika u opće za bolje poznavanje svih odnošaja, dokazuje nam ovo: Marino Zorzi obavješćuje nas i o sadržaju onoga, što je Forstall u dva puta govorio Lobkovicu. Narav je toga izvještaja takova, da mu se može podpuno vjerovati.

Iza kako je Forstall predao vjerovnicu svoju i spomenicu banovu, koja raspravlja svu povjest ove stvari, popratio je i

---

[1] Rački p. 148.

[2] Dr. Forstall 2. travnja 1670. banu Zrinskomu iz Beča. Rački p. 135 – 136.

živom riječi mrtva slova. Govorio je finim i diplomatskim taktom. Isticao Zrinskove zasluge, mrko gledanje na njegovu kuću sa strane dvora i jad, koji bi ga radi povreda nanešenih njemu i kraljevini spopao. Ostavljen od svih i ne pouzdavajući se više u nikoga, došao na svoje osnove samo s plemenitom nakanom. Savez s Turcima nije apsolute učinio „verso li suoi interessi et persona“, već ga je na to navela njegova energična žena. Od sada biti će kralju pokoran i dati će, bude li potreba, i sina svoga za taoca.[1] Lukavomu Lobkovicu godio ovaj prizor i obećavao Zrinskomu oprost odsuđujući ipak djelovanje banovo kao nerazumno. Izrično nije ništa obećao. I samomu Forstallu ne oduze svaku nadu, ali ga niti previše ne uvjeri. To bi bila jedna strana taktičnosti, kojoj je expositio sama blagost, davanje nade, zavaravanje. Druga je ispisana mnogo oštrije, dok se obe kuju istodobno.

Dan iza vijećanja od 28. ožujka izdan je proglas narodu hrvatskomu, gdje se veli: *da je grof Zrinski postal nevernik naše korune, proti njoj puntarskim zakonom podignul se, pod svoju oblast kraljevstva naša hrvatsko-slavonska i dalmatinska i bližnje naše orsage podegnati kanil, verne naše pod svoje čalarne i neverne ruke obernuti skušal“* itd.,[2] svrgava ga se s banstva i sviju drugih časti, ucjenjuje mu glavu na 50.000 for.,[3] a sva dobra mu se konfiskuju. Svi njegovi pristaše su također „puntari i neverniki“, ali onaj, koji se za vremena obrati caru i njegovoj milosti, dobiti će „oproščenje svih grehov“.[4] Ta naredba priopćena je ugarskoj kancelariji, koja će daljne korake poduzeti. Brzina sada zahtjeva da se proti Zrinskomu veleizdajniku „salvis de caetera regni legibus et privilegiis“ postupa i izvan sabora. Kancelarija ima imenovati dvojicu za

[1] Izvještaj Marina Zorzia od 5. travnja 1670. Rački p. 147—149.
[2] Taj je proglas pisan jezikom hrvatskim. Rački p. 148.
[3] Imamo dva takova proglasa; jedan je datiran od 29. ožujka a drugi 30. Malo se med sobom razlikuju, u bitnosti su jednaki. U prvom se obećaje onomu „kotori njega ili živoga ili mertvoga donese nam vu ruke“, samo dar (Rački p. 119.), a u drugomu je naznačena ucjena od 10.000 for. („deset jezer talirov“). Lopašić: Starine XV. p. 118—119.
[4] Rački p. 119.

[illegible] Nikola Erdödy [illegible] Martina Borkovića [illegible] Pukovnij [illegible] [1] [illegible] Špankau [illegible] Zrinskoga [illegible] Karlovac [illegible] Herberstein [illegible] Turskoj [illegible] ko [illegible] Bernardić [illegible] Z [illegible] [illegible] generalima [illegible] [illegible] Zrinski [illegible] general Špankau [illegible] Kranjsko [illegible] Senj [illegible] Zrinskoga [illegible] Špankau [illegible] Pukovnik Bremner i general Herberstein [illegible] Špankom Zrinskomu svaku pomoć preprečiti.[9] Bremner [illegible] sirti [illegible] Zrinskomu.[10] [illegible] glavnom [illegible]

---

[1] Rački p. 114—116.
[2] Odredba vojnoga vijeća. Rački p. 137.
[3] Preporuka kraljeva vojnomu gradačkomu vijeću. Rački p. 13[illegible]
[4] Izjava kraljeva generalu Špankau-u. Rački p. 124.
[5] Gradačkomu vojnomu vijeću priopćuje car svoje zapovjedi [illegible] travnja 1670. Rački p. 137.
[6] Tako savjetuje Kraću Dornch 3. travnja knezu Lobkovicu. Rački p. 138.
[7] Carev nalog gradačkom vojnom vijeću. Rački 131.
[8] Rački p. 119.
[9] Rački 143.
[10] Vijeće saopćuje caru svoje odredbe. Rački p. 137.

sviju naredaba i zaključaka, kojim direktivu podaje svemožni ministar predsjednik Lobkovic.[1] Dvor se nada sigurnom uspjehu.

2. travnja piše Lobkovic banu Petru, da mu on iskreno svjetuje, da ne sumnja o blagosti carevoj, neka se pouzda u oprost i sve će biti dobro.[2] 3. travnja javlja se opet i Forstall iz Beča biskupu Borkoviću. Moli ga da svakako sklone bana „pro bono patriae et ecclesiae" na pomirbu, jer njemu ban puno vjeruje. Ban neka kaže kralju, da on (Forstall) nije znao za bunu prije, no što se je povratio iz Belgije.[3] Istoga dana pisa i ban Petar biskupu Borkoviću pismo, kojom ište pismeni oprost. Biskup pisa u Beč i za dva dana dođe odgovor. Ako ban drugo ništa ne traži za ovo je lako, jer je već u carevom pismu zajamčen oprost. Na oprost se odnose one riječi: „mi ne sumnjamo kad bude grof upoznao našu najveću blagost i nagnuće prama njemu, da će promislivši o djelima djedova svojih izjaviti se činom za općenito dobro vjere i domovine tako, kao što je to njegova dužnost i kao što naše u nj pouzdanje od njega ište. Ako li se bude pokorio našim opomenama, *možete ga uvjeriti*, da je siguran, da ćemo njega i sve njegove držati u osobitoj carskoj milosti, te mu svoju naklonost i djelima pokazati".[4] Još mu poručuje Lobkovic: „habebitur respectus illius absolute. Zašto ne dođe u Beč? neka dođe, recite tako rođaku momu, *može sigurno doći*" (Cur non venit Viennam, veniat, dicat ita cognato meo, secure venire potest).[5] „Treba li tomu još kakvu garanciju?" — završuje biskup. — Idite — „patria suum cursum tenebit, a ime vaše preuzvišenosti biti će ovjekovječeno".[6]

U Beču napreže Forstall sve svoje sile, da Zrinski bude sasma siguran; leti od ministra do ministra, od savjetnika do

---

[1] Izvještaj M. Zorzia. Rački p. 150.

[2] Rački p. 186.

[3] Pismo Forstallovo biskupu Borkoviću 3. travnja g. 1670. Rački p. 189.

[4] Rački p. 146. Inače je cijela punomoć biskupu Borkoviću u Rački p. 95.

[5] Ibidem p. 146.

[6] Ibidem p. 146.

savjetnika tražeći njihovu podporu, a za posrednika moli ne jedanput i papinskoga nuncija, koga uvjerava da ne zna za urotu, nego otkada se vratio iz Belgije, a ima tomu mjesec dana.[1] I nuncij svjetuje, da Zrinski dođe u Beč, jer da će biti sasma siguran.

Oko 4. travnja zapovjedi Lobkovic dr. Forstallu da ide kući. Značajno je, da se ni e smio s nikim oprostiti.[2] Pravoga uspjeha njegove misije nisu mogli razabrati ni strani državnici. Ipak su svi mislili, da će Zrinskomu biti sve oprošteno.[3]

Medjutim su sjeverni Ugri odgodili novu skupštinu u Banjskoj Bistrici na 12. travnja. Sve do sada nisu ništa odlučna učinili, kan da u njima ne ima energije ni za lijek. Kada se 12. tranja sastali, razišli se, a da ništa odlučili nisu, osim što su molili, da se Zrinskomu oprosti.[4]

U Primorju ostavismo revnoga kapetana Frankulina, gdje vježba svoje ljude u oružju, a opata Bargiglia, gdje je pošao u Veneciju.[5] Nema sumnje, da je Zrinski upro možda zadnji put kod republike, da ishodi od nje pomoći.[6] U istinu se od konca ožujka 1670. raznašahu čudni glasovi, koji su morali zanimati gradačko vojno vijeće i bečki dvor.[7] Ali pismo mle-

---

[1] Rački p. 148.

[2] Tako izvješćuje M. Zorzi svoju vladu 5. travnja. 3. travnja još je Forstal u Beču i piše biskupu Borkoviću. Ako uzmemo, da je prošlo vrlo malo vremena, da izvijesti svoju vladu lako je, da je Forstalu zapovijeđeno, da ode 4. travnja.

[3] Izvještaj M. Zorzia 3. travnja. Rački p. 150., 152.

[4] Izvještaj papinskog nuncija, nadbiskupa Antonia de Lariss-a od 16. travnja 1670. Rački p. 156.

[5] Lopašić: Starine XXIV. p. 72—3.

[6] Na to treba svesti i poruku nekoga Jurice Bogdanovića od 30. ožujka, da je upravitelj Vinodola otišao vrlo brzo noću u Veneciju; u Kraljevici, da se iščekuje 10—12 mletačkih brodova. Rački p. 129. Taj Bogdanović čuo bi to sve sub rosa od Orfea Frankopana. Rački p. 142.

[7] Tako javlja 31. ožujka caru zapovjednik Gorice Alberto della Torre, kako se pogovara, da mletačka republika u neku svrhu naoružava do 20 brodova. U Istri kupi vojsku barun Gorzarol za neku neizvjesnu svrhu (Rački p. 132.). Isti dan piše Giacomo Fontana čeljade inače nama nepoznato, iz Gorice u Gradac grofu Strassoldu o vijestima

tačkoga vijeća od 5. travnja svome poslaniku M. Zorziu, dokazuje, da u Veneciji nisu ni sanjali o kakoj ma i najmanjoj pomoći Zrinskomu.

U to vrijeme bijaše se stolica vrhovnoga pastira svega kršćanstva ispraznila bila. Kardinali bili sakupljeni, da ovrše novi izbor. Dugo se je zavlačio željno očekivani izbor, kad al najednom puče glas, da je Zrinski sklopio savez, s poganima, s Turcima". Svi su preseneceni, jedan promatrao drugoga shvaćajući veliku nesreću u posljedicama toga saveza za kršćanstvo. Sveti kolegij sluša taj dogodjaj s onim čuvstvom, koji odgovara zamašaju dogodjaja".[1] Taj dogadjaj mogao je kardinale samo potaknuti na što brži izbor pape.[2]

Dok se Forstall trudi, da sklone papinskoga nuncija na posredovanje u korist svoga gospodara, dvor bečki također ne budi lijen u nastojanju, da papinska stolica bude na njenoj strani. Baš zadnjih dana boravka Forstalova u Beču namiće bečki dvor papinom nunciju misao o savezu sviju kršćanskih vladara proti porti.[3] Već 6. travnja šalje Leopold njemački prevod čuvenog pisma od 9. ožujka Frankopana kapetanu Čolniću kardinalu Hassiae. Neka kardinal u dobroj zgodi ovo pismo

---

da Mlečani opremaju 8 brodova (Rački Ibidem p. 182.). Sudeći po vremenu i mjestu imati će te dvije vijesti isti izvor. I časnik generala Herbersteina — Engelhardt Paugger znade vojnom vijeću pripovijedati o naoružavanju Venecije (Rački 133.). Ova vijest je izvan svakoga doticaja s prvima, po čemu bi mogli zaključiti, da je bilo kakvog takvoga micanja. Povodom svih tih vijesti naloži car, da se utvrdi Trst i Gorica (Rački 135.).

[1] Mletački poslanik kod svete stolice Antonio Grimani izvješćuje o tom svoju vladu 5. travnja 1670. Rački p. 152.

[2] Mletačko vijeće piše svomu poslaniku u Savoji: . . . così motivo si ha a credere che l'avviso soddetto di Sdrino sia per servir di stimolo efficace al conclave per l'effestuazione d'un tanto bene, massime *nella congiuntura presente, che merita tutto il riflesso, essendo importantissima e di rimarcabili conseguenze.* Rački p. 153.

[3] Odgovor mletačkog vijeća Marinu Zorziju 5 travnja 1670. Rački p. 153.

razloži kuriji rimskoj i novomu papi, da bude kleta veleizdaja i nevjera Zrinskoga i Frankopana svemu svijetu poznata.[1]

U koliko se ni blizu nije nadao bečki dvor, da će Zrinski zaći u smione pregovore, poslanstvo dr. Forstalla pruža zato veliko jamstvo. Već 2. travnja zahvaljuje se kralj Leopold saboru hrvatskomu na njegovoj vijernosti, što mu pogibao za rana predoči. Vijernim svojim Hrvatima obećaje Leopold svaku pomoć i ujedno izriče nadu, da će se ovaj ustanak mirno dokončati. Obznanjuje hrvatskomu saboru, da je na mjesto Zrinskoga imenovao dva banska namjesnika, Erdödya i Borkovića.[2]

Čete stale se sve više približavati Čakovcu; već su u južnim predjelima austrijskih nasljednih zemalja. U Herbersteina je jaki sbor od 5000 Hrvata: on se živo brine i za gradnju mosta preko Mure za svaki eventualni slučaj.[3] Zrinski medjutim uzalud poručuje Ormužu, gradu na medji Štajerskoj, a nasuprot Čakovcu, da se preda;[4] isto tako ne uspije niti proti Kostajnici, koju je svakako želio predobiti.[5] Bio je u ostalom i sam uvjeren, da nije dosta jak otvoriti rat. U Kaniži bilo do 10.000 Turaka i 5000 Tatara.[6] Zrinski poslao paši s molbom, da mu pomogne. Paša mu odgovori, da doduše zna za njegov savez sa sultanom, al on mu ne može pomoći, dok ne dobije hatišerif.[7] U istinu pako nije imao taj savez prave čvrstoće. Neprestano do sada neprijateljstvo skoro nasljedno u porodici Zrinski na Turke oslabljivalo je u Turaka vjeru u bana. Istina sklapala je porta i poslije i prije saveza sa kršćanskimi knezovi kao sa Zapoljom i Bethlenom, ali sa kojim Zrinskim nikada.[8] Uz

[1] Ovo je pismo vanredno razljutilo dvor, jer je izražavalo svu dubljinu mržnje na ime njemačko. Isto bilo poslano i republici mletačkoj. Rački 156., 244.

[2] Rački p. 137—138.

[3] Izvješće Spankauovo. Rački p. 241.

[4] Izvještaj Franje baruna Putterna, posjednika u Ormužu.

[5] Treće preslušanje Frankopanovo. Rački p. 244.

[6] Lopašić: Starine XXIV. p. 97.

[7] Rački p. 143.

[8] Izvještaj M. Zorzia. Rački p. 151. i izvještaj mletačkoga poslanika u Carigradu Molina. Rački p. 264.

to je bečki dvor po svom poslaniku Casanovi neprestano kod sultana rovario protiv Zrinskoga uručujući sultanu i veziru pismene dokaze banove o pregovorima s Leopoldom. Ta niko ne pristaje od cijelog plemstva izim Frankopana i Baćana uz Zrinskoga, slabe će dakle koristi odatle izvući porta.[1] Uzmemo li dakle u obzir 1. neravnost samoga saveza Zrinsko-turskoga, 2. nastojanje bečkoga dvora, da Zrinskoga stavi kod porte u tako zvani ne-kredit,[2] 3. da ni sama porta nije bila voljna dati pomoći radi preranoga odkrića urote,[3] 4. ne malu i oštru zimu i slabo proljeće skopčano s nestašicom krme, to možemo lako razumjeti, za što se je sultan ogriješio o onu suru u korans, koja veli: „Pravovjerniče ne odbijaj nikoga, koji ti se sam pod zaštitu nuđa“. Mnogo je skrivilo i to, što ban nije poslao sina kao taoca, što je bila glavna točka ugovora, a našale Zrinskoga i Bukovačkoga na pašu bosanskoga i kaniškoga nijahu uzaludne. Ban poslao je tri puta paši kaniškom molbu za pomoć: — jedanput bio glasnikom kapetan Nikola Baćan, a dva puta Stjepan Ivanović.[4] Ali se ovaj uvijek ispričavao da nije dobio niti vezirski nalog iz Budima niti hatišerif iz Carigrada. Ako li mu je pako velika nužda, neka pošalje sina kao taoca, i on će dobiti vojske.[5] Mi bismo gotovo bili spremni pokloniti vjere onomu mnijenju, da mladi Ivan Antun nije nikako htio ići u Tursku[6] i valjda su samo za to uzaludni dogovori s vezirom budimskim.[7]

[1] Izvještaj papinskog nuncija, nadbiskupa Antonija 6. travnja 1670. Rački 155.

[2] To je bilo tim lakše, jer je porta bila u nedavnom ratu potučena, pa je sada morala biti oprezna.

[3] Slično umuje i papinski nuncij u svom izvještaju od 6. travnja 1670. Rački p. 155.

[4] Izjava Frankopanova. Rački p. 288.

[5] Izjava Frankopanova. Rački p. 236.

[6] Gremonville kralju 3. travnja 1670.: „Veli se, da se sin Zrinskoga odlučno opire otići u Tursku kao taoc, što je glavna točka ugovora“. Bogišić p. 141. Ovo ne bi bilo ni nemoguće promotrimo li situaciju, u kojoj je ban, pa odgovor pomenutih paša i narav samoga Ivana Antuna kakva nam se posvuda u uroti prikazuje.

[7] Izjava Petrova na sudu. Rački p. 229.

Akoprem su ono tek bile pripreme raznašali njemački zapovijednici po Hrvatskoj glasove, da su Turci već na pohodu i da već ogromnom vojskom pritiskuju Hrvatsku. Za čudo znadu ti njemački junaci i svu osnovu, kojom će Turci udariti.[1] Medjutim oni jedva čekali, da im stignu pojačanja. Spominje nam se i neko dopisivanje Breunerovo sa Zrinskim. Valjda ga je Zrinski zamolio, da toliko ne napreduje, jer je s carem u pregovoru: drugu mu narav ne možemo pripisati.[2] Zrinski se našao u velikom škripcu. Bukovački ne uspije svojim ustankom u pokupskom kraju,[3] a i nagovaranje odličnijih Turaka, da pomognu bana izjalovi mu se.[4]

Kad ban Petar uvidi, da su mu sve niti plemenite njegove osnove pretrgnute, odluči podvrći se dvoru. Dne 7. travnja napisa caru list, gdje mu se bezuvjetno pokorava i kune svemogućim bogom, da u njega nije nikad bilo kakove misli o ozbiljnomu savezu s Turcima.[5] On će dr. Forstala sa sinom poslati u Beč, da mu bude zalogom vjere očeve.[6] Istoga dana

[1] Tako javlja grof I E. Paradeiseir, zamjenik Herbersteinov, poglavaru Kranjske, da će jedna četa Turaka na Turopolje, druga na Črnomelj (nasuprot Ribnika i Ozlja) i Metliku (više Črnomelja). Lopašić XXIV. p. 98. Vidi kod Račkoga (p. 156—157.), da se Turci zadržavaju pod Sigetom. I u Hrvatskoj iščekivali staroga gosta. 20. travnja 1670. šalje zagrebački kaptol kanonika Ljudevita Vukoslavića u Ljubljanu, da Kranjska pomogne kaptolu sa strijelivom, jer je njegov Sisak na prvom udarcu. Lopašić XXIV. p. 102.

[2] Neki Gaspar Höffling piše banu Petru iz Varaždina 5. travnja g. 1670.

[3] To potvrduje jedna vijest u Rački p. 145. Ne zna se, da je ma štogod učinio.

[4] Tako bi nagovarao i nekoga Turčina Sulu. Turčin se ispričavao slabom krmom. Rački 145. Inače ne znamo ko bi bio taj Sula; mora da je bio u doticaju s dvorom, dok se je Bukovački, koji je dobro turske prilike poznavao, obratio baš na njega.

[5] I kod obrane saziva ban boga za svjedoka, da nije mislio na tvrdi savez s Turci. Ako mu vjerujemo, moramo uzeti, da je onda uglavljeni savez imao trajati samo dotle, dok ban ne postigne svoju svrhu: samostalnu kraljevinu Hrvatsku, onda bi se tek pokazao u svojoj pravoj slici.

[6] Rački 157.

— ne sumnjivo po dogovoru — šalje i Frankopan caru cartu biancu[1] 8. travnja putovati će već mladi grof Ivan Antun sa svojim profesorom u Beč,[2] a njemačke će se čete sve više približavati. Istoga dana piše Zrinski generalu Spankau-u neka ustavi svoju vojsku, jer je s carem u pregovoru, inače neka sebi pripiše posljedice.[3] Spankau ne odgovori odma na list banov samo, da dobije više vremena za svoje pripreme.[4] U Čakovcu bijaše u to doba s banom Frankopan i banica Katarina,[5] a po svjedočanstvu Herbersteinovom i Pogledić.[6] U Beču si bili svijesni povoljnoj situaciji i neškodljivosti Zrinskoga. Ministarske konferencije od 9. travnja određuju, da se navali najprije na Čakovac, a onda na Legrad i Kotoribu, ali to brzo.[7] Nalaže se Spankau, da ima operacije izvesti brzo i u najboljem redu, jer bi za desetak dana mogli doći Turci.[8] Forstalu doduše mnogo ne vjeruju, ali neka samo dođe sa sinom Zrinskovim u Beč, da imadu kaku garanciju u svojoj ruci. Dakako da se time prilike nisu ni najmanje poboljšale, dok Zrinski nije uhvaćen. Ništa mu se ne smije vjerovati, da li njegovoj prisutnosti, treba ga na vjeru dobiti (auf und gegen wirklicher Leistung der Securität),[9] jer s njime više nema ugovora. Jedino ga može spasiti, ako se preda na milost i nemilost u Gradcu ili Beču i ako preda svoje gradove, sina, ženu i izruči Frankopana.[10] Najsigurniji lijek bi bio, da ga se odma smakne, jer „ducibuss amotis nil plebs ausura". Dok god Zrinski živi ne će Vaše Veličanstvo imati pravoga mira, on će biti uvijek gravis, ma gdje bio" — šapću ministri kralju. Sve do konačne odluke ne

[1] Rački 157. Oba su pisma pisana 7. travnja u Čakovcu.
[2] Rački p. 159.
[3] Rački p. 158.
[4] Izjava Rudolfa Laana. Rački p. 207.
[5] Rački p. 161.
[6] Ibidem p. 161.
[7] Izvještaj povjerenstva. Rački p. 161.
[8] Rački p. 162—163 Dakle na sve predhodne mjere bečki je dvor još uvjek u strahu da ne bi došli Turci.
[9] Rački p. 164—5.
[10] Rački p. 165.

smije po Beču hodati „fronte aperta“ (slobodno), jer bi izgledalo kao da nije ništa skrivio. Kad ne bi bilo bojazni, da neće pobjeći svomu zetu Rakoczyu u sjevernu Ugarsku, mogao bi mu poruku o bezuvjetnoj predaji izručiti Spankau i radi toga je bolje da to učini Forstall.[1] Herberstein neka slatkimi obećanji prevari Bukovačkoga, pa onda s njim ili u Gradac ili u Beč u tamnicu.[2] Gvožđe oko ruku treba postaviti i vladici Miakiću, jer je ovaj upravo zanešeni pristaša banov, dok se s Vlasi mora lijepo postupati. Ni grof Karlo Turn ne smije izbjeći zasluženoj kazni, jer je sva prilika, da je i on uz Zrinskoga, a uvukao ga je Tattenbach.[3] Turke Kanižane treba uvjeriti, da car želi kazniti samo nekoliko nemirnjaka, a s portom živi car u miru. Treba se i s mletačke strane osigurati. Ovakove zaključke odluči provesti bečka vlada 9. travnja 1670. Na svim imanjima Zrinsko-Frankopanskima ima se u roku od 8 dana provesti ovrha, koju će provesti general Herberstein. Ulogu kneževskoga povjerenika igrati će grof Dietrichstein.[4] Čim Spankauova vojska korakne u Međumurje brzo će se viđeti da li je Zrinski „carski“ ili „turski“.[5]

Forstal prispije već prije 12. travnja u Beč i po njemu poručuje ministar predsjednik Lobokovic banu, neka samo dođe u Beč, on mu govori kano prijatelj, a ne kao ministar. Zrinski, da je siguran pomilovanja. Forstallu uruči on i pismo na Zrinskoga nalažući mu da uporabi sav svoj upliv, da Zrinskoga nagovori na polazak u Beč i obećaje mu dobru nagradu.[6]

Herberstein je medjutim već prije 9. travnja zauzeo Ozalj i druge gradove, pa se već sprema i u Primorje.[7] Najveće sile Herbersteinove bijahu hrvatski graničari; ostali narod dizao na

---

[1] Rački p. 165.
[2] Rački p. 163.
[3] Rački p. 166.
[4] Po prijašnjoj jednoj odredbi Rački p. 157., 161.
[5] Riječi: „carski“ i „turski“ riječi su Ivana Weikhardta u izvještaju staližima štajerskima. Rački p. 160.
[6] Izvještaj M. Zorzia od 12. travnja 1670. Rački p. 170.
[7] Izvještaj samoga Herbersteina. Rački p. 161.

oružje s Erdödyjem grof Ivan Drašković.[1] Ne prođe dugo a i Spankau javi 12. travnja svoj uspjeh, da je mogao zaći u Međumurje s jedne, a Breuner s druge strane sa 4000 ljudi.[2]

U veće 12. travnja prispio mladi grof Ivan Antun s dr. Forstalom u Beč. Njegov dolazak pobudi u Beču veliku senzaciju. Oba odsjedoše u augustinskom samostanu, a Forstal se odma uputi k Lobkovicu izvjestiv ga o dolazku sina i prikazav mu pošteni rad Zrinskov. On se bez uvjeta predaje na milost carevu, radi čega se nije opro carevoj vojsci. Što traži salvum conductum nalaže mu sigurnost.[3] Kad ministar sve razumio, požuri se caru, da ga izvijesti o dolazku mladoga Zrinskoga, a još istoga dana posla svoju kočiju po nj.[4] Sa suzama u očima ispričavao mladi grof svoga oca; on dugo nije znao za odluku očevu, a poslije, da je bilo već prekasno, jer je predvidio nesreću. Lobkovic mu odgovori i strogo i blago. U opredijeljenom mjestu pusti ga bez straže, ali uz tajni nadzor. Lobkovic sastavio vijest, da će Zrinski biti pomilovan, samo ako dođe u Beč, a Marin Zorzi piše: *„uvjeravalo me se s najbolje strane, (da ottina parte sono assicurato), da je Zrinskomu zadana riječ po dr. Forstalu, da dodje slobodno u Beč i da se stavi caru sa sigurnošću o oprostu.“*[5]

Forstal se nakon tri dana obveže, da će gledati sklonuti i oca da dođe u Beč, ali samo uz garanciju oprosta. Za bolju sigurnost ponovno jamči ministar-predsjednik za oprost „preljubljenomu rođaku“; on jest i biti će „iskreni rod“, kako to već sveto rodbinstvo zahtjeve (qualiter debita realitas exigit).[6] Napose piše vrlo slatko i Frankopanu. Forstal htio ovaj put svakako do cara, ali ga ministri nisu pustili.[7]

---

[1] Izkaz proveditora Grimania, komu možemo potpuno vjerovati. Rački p. 168.
[2] Rački p. 170.
[3] Izvještaj M. Zorzia. Rački p. 191.
[4] Ibidem p. 191.
[5] Izvještaj M. Zorzia. Rački p. 193.
[6] Rački p. 185.
[7] Tako izvješćuje mletačko vijeće svoga poslanika u Londonu. Rački p. 177.

Još se dvor neprestano boji Turaka, akoprem je sve moguće učinio, da ne pomažu Zrinskoga. Dogodi li se ovo — što nedao bog — moralo bi se ministarstvo austrijsko obratiti na njemačko carstvo.[1] O uspjehu sa Zrinskim ovisi i uspjeh sa nezadovoljnim sjevernim Ugrima,[2] s kojima — držao dvor — da je Zrinski u savezu.[3] U više od 20 sastanaka tješe se oni samo nabrajanjem gravamina. Beč je doduše kušao da ih umiri i utješi, ali ozbiljno nije nikada ni mislio, ni radio. Narav tužaba sjevernih Ugra bijaše vjerska i ustavna. Ovdje ondje opaža se teda negda naoružavanje u pojedinim predjelima, dok su drugi nanizivali opet i dalje svoje tegobe i formulisali ih u 40 točaka.[4] Ban ih je koliko je mogao vazda poticao na otpor.[5]

A što rade privrženici banovi u Hrvatskoj? Iza onoga poraza ne viđevamo više Frankopana, da osvaja gradove i kroti otpornike. Biti će da je cielo vrijeme boravio s banom u Čakovcu i Međumurju. Bukovački, taj prototip vjernosti prema Zrinskomu, nije više gospodar pokupskih strana, on je u bosanskim krajevima. Mučno je bilo njemačkim zapovjednicima njemu u trag ući.[6] Znao sa kojom turskom četom provaliti u Hrvatsku i do zla boga poharati i poplijeniti imanja protivnika njegovoga gospodara. Turci su ga u visoke cijenili i pazili. Kad general Herberstein zađe u Pokupje, uvide odma vođe pokupskih četa, da ne će uspjeti, pa se predadoše. Bijahu to kapetani: Gašpar Čolnić, Fran Berislavić; Ivan Kemenjan, Stjepan Gereci, Vlado Crnkoci, Juraj Gotal i Juraj Malenić.[7]

---

[1] Rački p. 174.

[2] Rački p. 175.

[3] Rački p. 176.

[4] Rački p. 175., 180. Izvještaji poslanika mletačkoga i papinskoga.

[5] Izjava Frankopanova na iztrazi. Rački p. 286.

[6] 9. travnja javlja Herberstein, da ne zna, gdje se nalazi (Rački p. 161.). Druga jedna vijest kaže, da je otišao sve do Carigrada noseći preporučna pisma od turskih uglednika (Rački p. 186.).

[7] Ne znamo točno dana predaje. Herberstein već 9. travnja javlja iz Karlovca, da se Berislavić predao. Kako se je general brzo povratio na svoje mjesto, a oni se možda predali iza proglasa o općenitom

Jedni su uvršteni u pokupske carske čete u satniju kapetana Oršića, a drugi u pukovniju Breunerovu.[1]

Još stoji neustrašivo jedan kapetan banov, a to je Franjo Frankulin. Za Orfeja, koji je bio glavnim zapovjednikom u Primorju, ne znamo ništa osobita. Frankulin još i sada skuplja čete, vježba momčad u oružju. Iz svega se vidi, da se brine ne samo za obći ustanak već za samu obranu njemu povjerenoga kapetanata.[2] Mora on braniti svoga gospodara, koga „Nimci ovako traktiraju za njegovu nježnu službu i njegovih starijih; ako s pullitikom se neprijatel ne napelja na skok . . . drugčije se ne more“.[3] To vadimo iz odgovora kranjskomu barunu Langenmantalu, koji je htio na lukav način k sebi domamiti Frankulina, ali ga je ovaj nadmudrio.[4] Bome nešali se ni Frankulin s otpornjaci. Mihajla Tonšića, brodskoga oficijala, bacio u tamnicu, što je krenuo vjerom banu i gospodaru. Već 5. travnja razabira Orfeo Frankopan vrlo nepovoljnu situaciju. Boraveći on sa Julijom, ženom Franovom u Bakru, zapovjedi Frankulinu, ako ne može braniti Brod, neka se bliže k njemu privuče, te brani Primorje, jer „stvari su potpuno u konfuziji“.[5] Vrlo revan pristaša banov je pop brodski Juraj Pipinić, koji je vođa u gorskom kotaru.[6] 10. travnja primiče se s vojskom Herberstein, a Frankulin priređuje otpor u Grobniku. Od sviju gradova bio bi jedini Bakar sposoban, da

---

oprostu od 30. ožujka, mogli bi nagađati, da oni 7. travnja već nisu pripadali Zrinskomu. No to vrijedi samo onda, ako su se svi skupa predali, što baš neznamo. Da su poslije zajedno molili oprost to znamo. Lopašić XV. p. 125—126., 128.

[1] Lopašić XV. p. 125—126.

[2] Lopašić XXIV. p. 49.

[3] Lopašić XXIV. 49—50.

[4] Lopašić XXIV. 51.

[5] Lopašić XXIV. 50—51. List Orfejev od 5. travnja 1670.

[6] 8. travnja piše Frankulin Pipiniću, da se prikupe vojnici iz Broda, Delnica, Moravica naoružani u Brodu, a „ki oružja nima neka popade što i s čim more v ruke vzeti“. (Lopašić XXIV. 51—52.). 9. travnja piše mu, da brodske čete pošalje u Primorje ka Grobniku, a nekoga Kočevara neka pošalje u Kranjsku na „špiju“. Lopašić XXIV. 52—53.

se poduže održi. Imao on izvrstan strategički položaj, a bio i dobro opbskrljen.[1] Iznad Bakra postavi Orfej straže, da paze na kretanje njemačke vojske.[2] 11. travnja uročio Herberstein stanovnike Bakarske Drage i Kostrenjane, da mu se predadu više Hreljina.[3] Negdje sada ostavi Primorje i opet upravitelj abbate Bargiglio te se otputi u Jakin.[4] 12. travnja uguši Herherstein otpor u Primorju, jer je u Bakru zarobio vođu Frankulina.[5] Sva mjesta, Bribir, Križane, Drvenić, Hreljin, Kraljevica, Bakar, Grobnik i druga, predadoše se. 14. travnja mogao je dakle Herberstein javiti u Gradac, da je sve Primorje pokorno i da je ondje ostavio svoga doglavnika, grofa Paradeisera.[6]

Videći pristaše Zrinskovi, da sve nade propadaju, predadoše se brže, samo da izbjegnu eventualnoj kazni. Grof Baćan, inače revni pristaša banov, pređe dosta rano na stranu Austrije.[7] Frankopan u svojoj izjavi na sudu navađa i nekog podgenerala Čargonu, kao svoga pristašu. Moguće da je u prvo vrijeme bio sklon osnovama banovim i obećao svoju podporu.[8] Drugi jedan vođa Stjepan Ivanović, razabravši „krivo tumačenje i nakanu banovu“ pređe sa svojom plemičkom četom, koju mu je ban povjerio, na stranu carsku.[9] Odsada je Zrinski i Frankopan sasma sam, sa svojom malom četom, od koje hiljade vojnika u Čakovcu. Teškim li je srcem morao gledati na rasulo svojih privrženika a i svojih plemenitih osnova.

[1] Po vjernoj izjavi Orfeja i Julije. Rački p. 201.

[2] Rački p. 161. Lopašić XXIV. p. 66.

[3] Lopašić XXIV. p. 53.

[4] Lopašić XXIV. 55. O tom govori Frankulin na iztrazi.

[5] Ne znamo, da li se je sam predao, ili su ga silom zarobili (Lopašić p. 53., 57.). Primorci se, po izjavi Herbersteinovoj, htjeli braniti, ali videći silu, predadoše se. (Rački p. 182.).

[6] Rački p. 182. On preporuča, da se cijela ova zemlja uredi in militaribus et in civilibus i tako u red spravi.

[7] Rudolf Laan izkazuje na sudu da je kolovoza 1669. Baćan bio u nekom doticaju sa Zrinskim (Rački 210.). Isto ispovjeda i Frankopan (Rački 287.).

[8] Rački 294. Isto priznaje i Zrinski kad veli, da ga je Čargona još nagovarao na ustanak (Rački p. 282.).

[9] Rački p. 179.

15. travnja dobi kaptol zagrebački toplo priznanje za svoju vjernost prema caru i prejasnoj njegovoj kući. „Njeg. Veličanstvo ne će poštovani kaptol i kraljevinu Hrvatsku nikako ostaviti, već će ga u svakoj prigodi i proti ma kojoj sili najmilostivije štititi i pod svojim pokroviteljstvom držati.[1]"

Ovako je raspoloženje u Hrvatskoj, kad njemačke vojske već sa svih strana navaljuju na Čakovac. Sa zapada kreće generel Spankau na čelu svojih 6 pukovnija, a sa drugih strana prikvačiti će bana pukovnik varaždinski Breuner i karlovački general Herberstein, svaki sa kojih 7000 ljudi.[2] Uza to je imao još daleko pretežnu silu novi ban Nikola Erdödy, kano ti u rezervi: oko njegove zastave stajalo do 4000 oklopnika i draguna.[3] Spankau imao je bana pozvati na predaju: ne učini li to, bombardovati mu Čakovac.[4]

Zrinski je imao oko sebe tek 5000 ljudi: od kojih je 3600 ostavio u Čakovcu, a 1500 u Legradu. Bili to vrstni vojnici, na koje se je Zrinski mogao oslanjati. Sam Čakovac bio opasan dvostrukom grabom punom vode, a štitili su ga i čvrsti bedemi. Strijeliva i topova je imao Zrinski dosta.[5] Neko vrijeme bi se bio mogao braniti, ali bi napokon morao podleći pretežnijoj sili. „Zlosretni „salvum conductum" odluči smjerom dalnjega toka stvari. Ne trgnuv sablje, niti opaliv puške ostavi 13. travnja u 11 sati noću, prije no će se general Spankau pomoliti pod bedemi, u društvu Franje Frankopana i 40 ljudi

[1] Rački p. 184.

[2] Tako izvješćuju mletački namjesnici Grimani i Giustiniani sigurno iz dobroga vrela (Rački 180—181.). Herberstein je baš bio gotov u Pokupju i Primorju, pa je mogao svom silom pohrliti u pomoć svojom vojskom. U slučaju, da Frankopan nije sa Zrinskim, izdade kralj naredbu, da Spankau operuje proti Zrinskomu, a Herberstein da potraži Frankopana (Rački 182.). Na Miakića, koga se za čudo u Beču vrlo boje, paziti će Breuner (Rački 187.).

[3] Po vijestima iz Gorice izvješćuje tako Guistiniani. Možemo to mirne duše vjerovati, jer je to Erdödy kao ban mogao učiniti.

[4] Rački p. 181—182.

[5] Pripovjedanje Orfejevo svome ujaku Valvasonu. Rački 200—201.

glavni grad roda svoga. Bio ponedjeljak.[1] Prije odlaska opraštao se s muževnom ženom riječima: „Bog te čuvaj!" Katarina ne proplače, već osta nepomična, izčekujući osudu pravednoga boga. Kod Turnišća (Turnitz) pređoše na čamcu Muru, a konji im preplivaše; udariše za tim preko Sigeta na Kisek. U podne prvoga dana odsjedoše kod grofa Sečija, a u veče kod grofa Baćana. Oba bijahu dobri prijatelji kući Zrinskoj. Drugoga dana noću odsjedoše u jednomn selu kod Isusovaca, a trećega dana u podne kod Kiseka u jednom selu, kod prijatelja grofa Nadásdy-a, a u veče kod prijatelja grofa Kéry-a u Gopersdorfu.[2] Bijeg banov ne milo se kosnu carevaca, jer su bili u strahu da ne pobjegne u sjevernu ugarsku.[3] I Kéry ih lijepo primio, a napokon kada su htjeli krenuti izjavi im da su uapšeni. Oni su doduše proti tome protestovali, imajući uza se carevo pismo,[4] ali ih je ipak jaka straža slijedom slijedila sve do Beča.[5]

Usred bijela dana bez ikakve buke prispiju u Beč.[6] Iz prva postupali s njima vrlo lijepo. Ministar predsjednik dopremio ih na vlastitoj kočiji u augustinski samostan, gdje su odsjeli. Poslje stavljeni su u pritvor (in honorabili loco) kod podpukovnika bečke gradske straže. „Eto načina — piše Gremonville kralju — kako se dokonča ovo natjecanje",[7] a Grimani:

---

[1] Antonio Barbaro, mletački proveditor u Dalmaciji izvješćuje po vijesti iz Rijeke, da je Zrinski nagovorom dvaju nadbiskupa otišao u Beč (Rački 187.). Nu to ne stoji, jer Zrinski općio je samo sa biskupom Borkovićem, a s njim nije otišao u Beč. U Gremonville-a ima jedna vijest, da je k njemu uz Forstala došao i nadbiskup ostrogonski (Rački 205.), no to mi neznamo. Rudolf Laan izjavljuje, da bi Zrinski već prije otišao u Beč, ali da je čekao na Forstala. (Rački 210.)

[2] Po izkazu Laanovom došli bi već drugi dan Kéry-u (Rački 208.).

[3] Rački 183., 186., 193., 196. i Bogišić 149. Frankopan izjavljuje, da Zrinski nije htio u Beč, već je htio njega poslati, a on preobučen, da pobjegne u gornju Ugarsku (Rački 286.).

[4] Vijest mletačka (Rački 196.) i iskaz Laanov (Rački 208.).

[5] U Beču su taj čin Kéry-a u velike hvalili. Izvještaj mlet. Rački p. 196.

[6] Rački p. 146.

[7] Gremonville kralju 17. travnja 1670. Bogišić p. 148.

„prikaz Zrinskoga na dvoru carskom promjeni pozorište u Hrvatskoj.“[1]

Iza njihova odlaska primakne se Spankau Čakovcu, a Katarina mu posla ključe bez ikakvoga otpora.[2] Spankau posjedne Čakovac i Kotoribu, a Breuner Legrad, dok su onda Međumurci položili oružje i prisegli vjernost. Bez gruvanja topova, bez prolivene krvi osvojeno je Međumurje sa 12—14000 ljudi.[3] Katarina je prosvjedovala proti posadi u gradu, a Spankau joj ustupi tvrđu, obećavajući joj, da je ne će niko smetati.[4] Uzprkos zadanoj riječi, nasta u Čakovcu grabež i otimačina, koja pretvori taj perivoj Zrinskih u gotovu pustoš.[5] Svaki je vojnik grabio, štogod je mogao; nisu se izuzimali niti sami vođe na čelu im Spankau.[6] Katarina je sa samozatajom podnosila velike muke od te drzovite čeljadi.[7] Niti tvrđu joj ne pustiše, već je u njoj zapovjedao satnik sa 100 vojnika. Kan da je prisuće nesretne majke i kćerke na putu gospodstvu njemačkih silnika, htjeli je svakako maknuti iz grada. Već 18. travnja bila osnova gotova: imala se Katarina nekamo zatvoriti, a kćerku Zoru Veroniku odvesti u samostan.[8] Sva imanja Zrinsko-Frankopanska konfiskovati će austrijska komora: u konfiskaciji pomagati će povjerenika Wildensteina ban Erdödy i general Herberstein.[9] U Bakru postaviti će jaku posadu i vrstnoga čovjeka.[10] Sada treba i ostale urotnike uhvatiti; osobito kapetana Franju Iva-

---

[1] Rački p. 249.

[2] Rački p. 191.

[3] Marino Zorzi vladi Rački p. 192. Paša kaniški pitao za razlog tolike vojske, a Spaukau ga umiri (Rački p. 189.). Kaniža udaljena je od Čakovca do 15 milja, a bilo je u njoj do 15.000—20.000 ljudi po izjavi Julijinoj i Orfejevoj (Rački 202.). Ta bi pomoć Zrinskomu dovoljna bila.

[4] Rački p. 189., 191—192.

[5] Po samim službenim izvještajima. Rački 187., 203.

[6] Proveditor poslanik Grimani pripovjeda, da se za nekoliko dana iza odlaska Zrinskoga narod iz Čakovca u velike selio. Rački p. 187.

[7] Rački p. 203.

[8] Rački p. 189.

[9] Rački p. 231.

[10] Rački p. 203.

novića. Bukovačkoga, koga se najviše boje i Orfeja Frankopana. Iza odlaska Spankauova biti će međumurskim zapovjednikom najprije Breuner a onda Zeuss.

Sada započe rad kraljevskoga fiska. Od grada do grada pješili povjerenici popisujući svaku najmanju sitnicu. Njemačkim generalima kano da nije prijala prevelika revnost tih povjerenika, pa su im stavljali raznih zaprieka, da su se ovi više puta u Beču potužili. Da revnim povjerenicima prištede preveliki trud pisanja inventara, pribrali bi oni vrijednije stvari i sahranili ih u vlastitu riznicu.[1] Ti zapovjednici njemački toliko su smioni u prikraćivanju fiska, da im ne imponira niti kraljeva prijetnja.[2] Vrlo veliki junak u tom je general Herberstein, a njegove stope revno slijedi i general Strassoldo. Niti sam ban Erdödy ne osta više čistih ruku. Slični crnim gavranom koji navaljuju na strvinu svoju, nahrupili na imanja Zrinski-Frankopanska, grabeći što se grabiti dade, a uništujući, što se rabiti ne dade tako, da natkriliše iste Vandale u Rimu. Gotovo je neponjatno, što nam pripovijeda očevidac Ferdinand della Rovere, kapetan riječki. Slušajmo dakle toga svjedoka grabeža nezasitnih Nijemaca. Pripovijeda nam o zauzeću Bakra ovo: Jednoga dana pregledavao on straže u tvrđi, kad ali eto ti k njemu čislo uglednih građana bakarskih, koji mu stanu pripovijedati o banovoj buni. Za malo eto i generala Herbersteina sa 3000 vojnika i zaiska gradske ključe, koje i odma dobi. Ali „non giovì niente questra volontaria resa alli poveri suditi, essendo peggio trattati, che se fusse venuto il Turcho per trascuragine et accidità di chi comandava la soldatescha. Seguirono spogli con esterminio delle case, a dove non potevano bever il vino dalle botte, roti li fondi lo fecero andar per terra. Furono violate tante vergine, sforzate le marite, spogliote le chiese con sacrilega mano, depredata la casa dell'istesso vescovo di Segna, et di quelli poveri homini ne furono trucidati trentaquatro, et se si lamentavano al signor gene-

[1] Službeni izvještaj povjerenstva. Rački p. 219. i 221.
[2] Rački p. 221—222.

rale. manco gli dava udienza. Cosa dirò del devastamento et ruina di quel bel Palazzo di Poto Rè, fabricato quasi tutto di marmo, li quali marmi sano stati buttati a pezzi per avidità del poco pombo, che vi era dentro, l'armamento del castello di Buccari superbissimo spogliato a depredato in faccia del medesimo signore generale, ne altro vi restò che l'altelaria grossa non potendo si levare, ma la piccola fù involata. Cosa dirò della quantità di sati, grani, ferramenti, legnami, vini et altre vetovaglie, panni, con infiniti d'altre robbe et danaro. Questo tutto fù tra di loro diviso presuponendo che fosse consentiente chi li commandava, venendo stimato tal spoglio 100 m. tollari".[1] Razbijalo se i otimalo, što se je samo moglo. Sam Herberstein zadržao za sebe Zvečaj i Novigrad i proti zabrani samoga cara, a uz to još mnoga druga immobilia.[2]

Sasma je jasno, da tužbe na njemačke zapovjednike letile na desetak u Beč, a Herberstein je radi njih upravo bijesnio na Hrvate.[3] Time se malo svrnusmo na sudbinu imanja Zrinsko-Frankopanska, ostavivši na časak nosioce same urote.

Viđeti je po svemu — da je Orfej Frankopan bio darovit čovjek i dobar taktik, koji je vješto znao razabrati nepovoljnu situaciju. Već 4. i 6. travnja držao se zajedno s Julijom spreman za put. Iz Novoga pa preko Bakra, Broda, Perane dođe

[1] Lopašić: Starine XV. p. 133.

[2] Tako i mlin blizu Rijeke, koji je pripadao opaticama. Lopašić XV. p. 133.

[3] Lopašić XXIV. p. 109. On se pozivlje, da je on svojom vojskom ugušio bunu „obwohlen di mitgünstigen Crobaten alle mittel suchen diese (djelo njegovo) zu verkleinern und ihre untreu zue verdunkeln (!), so werden die annalia gleichwol schreiben das eben die verrätherischen Croboten (!) wo nit alle, doch vel quasi omnes directe vel indirecte interesiert gewesen durch die treuen Gräniz-Crobaten (njegove) verfolgt". Toga radi da tobože Hrvati kraljevine one njegove mrze i tuže, ali kralj da će ih poznavši njihovu vjernost nagraditi. I ako je već ovo dosta za karakteristiku samoga Herbersteina budi nam dozvoljeno spomenuti samo još nekoliko riječi. U svojoj isprici veli: Ako nova buna bukne, što bi se moglo dogoditi, to će on moliti, da jedna oblast pazi samo na to, da bi se nagradila služba Nj. Veličanstvu izkazana. Lopašić XXIV. p. 111.

u Montfalcone, a odatle u Rosacis. Imao je uza se poveću pratnju. Teške suze tekle niz ljupko lice žalostne Julije sbog sudbine ljubljenoga Krste. Da joj bar pravedno nebo udijeli milost viđeti ga prije, no što ostavi kraj, u kojem je proboravila toli ugodne časove u društvu sa ljubljenim mužem.[1] Uputila se u Udine k mletačkom namjestniku Benedettu Guistinianiu, moleći putni list za dva čovjeka, koji bi išli propitkivati, gdje joj je muž i rodjak Petar.[2]

Od susreta Orfeja s Valvasonom, nestaje ovomu čovjeku traga, te će biti uzaludno naprezanje vlade austrijske da ga uhiti. Sa Julijom ćemo se još jednom sastati, ali u zidinama samostana rimskoga.

Dr. Forstala ne susretamo od onda, kada se je obvezao, da će Zrinskoga nagovoriti na dolazak u Beč. Bio mu pošao u susret, al negdje zabasao, i tako se ne viđeli više.[3] Različito je nagnuće prama ovome čovjeku na dvoru. Jedni bi ga rado viđeli u tamnici, a drugi uzvišena radi toga, što je doveo u Beč mladoga i nagovorio staroga Zrinskoga.[4] U ostalom nad njim nije nitko mogao postati gospodarom, jer ga nestade.[5] Nazočnost njegova dobro bi došla i Zrinskomu, jer je on svjedokom obećanja careva o „salvum conductumu".[6]

Na srećnom uspjehu uhićenja ovih dvaju pogibeljnih buntovnika, čestitaju caru Venecija, Francuska, kardinal Fridrik od Hassiae, a zadovoljstvo svoje izrazuju i Turci krajišnici, jer su se buntovnici zalijetavali u njihove zemlje.[7] Suvremenik Grimani crta nam upravo bjesomučno veselje Turaka sbog razora ovih dviju toli pogibeljnih kuća po njih.[8]

---

[1] Tome je svjedok dobro obavješteni Valvason. Rački p. 200. Grimani znade pripovjedati, da Julija po vlastitim riječima nije bila za urotu. Rački p. 204.

[2] Rački p. 218.

[3] M. Zorzi u Rački p. 217.

[4] Rački 216. izvještaj mletački.

[5] Rački 216—217. izvještaj mletački.

[6] Rački p. 217.

[7] Rački p. 191., 197., 206., 215., 220.

[8] Rački p. 200.

Sada se dogodi u Ugarskoj nešto, što bi cijeloj stvari moglo zadati strašan preokret. Knez se na ime Rakoczy bio u to vrijeme podigao i u jednom kreševu zarobio generala Stahrenberga sa deset častnika iz njegove pratnje. On poruči Beču, „da će onako postupati sa grofom i njegovom pratnjom, kako se bude postupalo sa grofom Zrinskim“. Priklonosti za bunu u Ugarskoj bilo je više nego li u Hrvatskoj — ali su svi bili neodlučna srca. Da je Rakoczya pomogao knez Apaffy, bog zna, ne bi li Zrinski i Frankopan i opet došli na slobodu. Ali nesloga med samimi Ugri, još k tomu i nesuglasice sa Apaffyjem, uništiše i ovu zadnju nadu banovu.[1]

Kolovođe bune ostavismo u jednoj bečkoj krčmi „zum Schwann“, gdjeno su odsjeli. Odma drugi dan primi ih ministar-predsjednik u audijenciju. Ponašanje njegovo bilo vrlo obzirno, a razgovor ganutljiv. Lobkovic mu izrazuje sućut sbog toga, što mu se dogodilo, ali neka ban bude uvjeren, da će ga on kod cara zagovarati.[2]

I opet se sastale konferencije, da vijećaju, što će sa Zrinskijem; dali treba strogosti ili blagosti. Sve je prepušteno knezu Lobkovicu. Odluče, da im ban bude srestvo za umirenje uzrujane gornje Ugarske.[3] Zrinski se odazove tome pozivu i napiše dva vrlo ganutljiva pisma: jedno zetu, a drugo miloj kćeri, u kojima ih lijepo moli, da odustanu od bune i da se pokore caru. I županije nagovarao na mir.[4]

Činio je to ban, jer je mislio, da će time svoju stvar unaprijediti i sebi pomoći. Al se jadan ljuto prevari!

Oba velikaša budu rastavljena jedan od drugoga. Zrinski dodje „in honorabili loco“ kod podpukovnika gradske straže,

[1] M. Zorzi svojoj vladi. Rački p. 217. Knez Appafy poruči Rakoczyu neka radi što hoće, on ga neće pomagati. Hoće li gubiti ono što još ima, gore po nj. (Rački 220.) Po izvještaju Gremonvilleovu bi mu Erdeljci bar pomoć obećali. (Bogišić p. 150.). Mi prihvaćamo ono prvo.

[2] Izvještaj M. Zorzia. Rački 196., 203.

[3] Rački 212—213.

[4] Rački 213.

a Frankopan kod sergenta maggiore-a.[1] Mladi grof Ivan Antun stanovao blizu oca i češće dolazio k njemu. Udarac sudbine kano da je promijenilo odvažno Petrovo lice, on je blijed. Tužio se na pritvor sve uz prkos salvum conductumu,[2] ali bi se ipak umirio videći kako se s njim dostojno i učtivo postupa.[3] Svaki Bečlija znao, da će biti dovedeni pred sud, al javno mnijenje bijaše da će im se oprostiti poradi zadanoga salvum conductuma.[4]

Prvi puta bijahu preslušani 2. i 3. svibnja. Oba velikaša navađaju što imadu za ispriku. Zrinski se pozivlje na „diversas parolas datas"[5] pa odbacuje državničkom vještinom svaku krivnju sa sebe. Stara neprijateljstva grofa Erdödya naprama Bukovačkomu je tu stvar — na kojoj nije ništa, — toliko povećalo. Što mu se pako predbacuje poslanstvo u Carigradu, učinio je to u dogovoru sa grofom Rottalom samo da Turke zavara.[6] Da nije mislio o nevjeri, dokazuje i to, što je i uspjeh poslanstva objavio Rottalu.[7] Da je i sve mislio o nevjeri — što u istinu ne stoji — ne bi to bilo nikakovo čudo! Koliko mu je jada zadao karlovački general grof Auersperg i njegovi vojnici. Neka gledaju, što sada Nijemci rade od njegovih imanja, te slavne ostavštine njegovih pređa i kako sada na tudjemu „tove grkljan".[8]

Sasma druge naravi su izjave Frankopanove. Dok u Zrinskomu odsijeva sva srčanost neustrašiva muža, podaje se Fran-

[1] Rački p. 22.

[2] Izvještaj M. Zorzia. Kad uvidi da ga iz zatvora ne će pustiti, položi sablju svoju u ruke gradskoga zapovjednika. Ovaj je nesmjede primiti. Rački 216.

[3] Ibidem p. 216.

[4] Izvještaj papinskog poslanika od 20. travnja. Rački 198. i od 25. travnja izvještaj Grimanijev o salvum conductumu Rački 212. Nuncij papinski mletačkomu poslaniku Oktavijanu Valieru, da su Zrinski i Frankopan samo zato išli u Beč, jer su dobili salvum conductum. Rački p. 255.

[5] Rački p. 230.

[6] Rački p. 226—230.

[7] Rački p. 227.

[8] Rački p. 227—230.

kopan plahosti. Užasna pomisao, da je on zadnji potomak svoje obitelji i da će s njime izumrijeti slavno koljeno Frankopana, nagoni ga, da se vlada bez obzira. On izkazuje, da je ban vođa urote, navađa sukrivce i napominje sve sveze Zrinskove. Sebe ispričaje, da je kasno tek saznao za urotu i nagovorom uz nju pristao. Iza ove istrage postupalo se s njima strože; opkolilo se ih dvostrukim stražama.[1]

Sada, kada je car držao glavne urotnike zatvorene, nuđali su caru pojedini knezovi svoju pomoć. Javlja se izbornik brandenburški, da je pripravan privesti caru svoju vojsku, ali mu car dobru volju odbije. Dosta je on jak, ta pod njegovom zapovjedi stoji do 40.000 vojske.[2]

U Ugarskoj sveđer traju nemiri, a od Rakoczya eto i odgovora na poruku tastovu. Podvrgava se caru i obećaje mu vjernost, ali Stahremberga ne može izručiti sbog privatnih stvari. Dvoru je jasno, da je nesretni general jamac za Zrinskoga.[3] Da se generala kako spasi, a nemiri u Ugarskoj uguše, pomiču se onamo pukovnije.[4]

Čitav tečaj urote vodi i prije sada častohlepni ministar Lobkovic upotrebljavajući takovu metodu, da se svagdje vidi samo vanrednost njegove taktike.[5] Ta urota imala je učvrstiti njegovu predsjedničku stolicu,[6] a duža neizvjesnost o sudbini hrvatskih velikaša došla bi njemu veoma dobro, jer bi sve oči bile uprte samo u njega.[7]

Kad vidi Zrinski, da ga ne će pustiti, prituži se na ovakav postupak iztičući zasluge svoje za primirenje sjeverne Ugarske. Ministarstvo mu lukavo priznaje zasluge, ali učiniti će još više

---

[1] Rački p. 240.
[2] Rački p. 224.
[3] Rački p. 248. Bogišić p. 142. Gremonville kralju 3. travnja 1670.
[4] Rački p. 255. Bogišić p. 147.
[5] Rački p. 141., 149., 252.
[6] Bogišić p. 148.
[7] Tako tumačimo onaj izvještaj Gremonville-ov. Lobković veli: „port librement qu'il luy falloit encore cinqsix mois pour bien s'etablir etc." Bogišić p. 144 Za to vrijeme imao on svojom taktikom pokazati, da je i zbilja sposoban državnik.

primiri li buntovne Ugre sasma.[1] Ministri umovali ovako: ne stane li nemira u Ugarskoj, bude li Austrija sigurna sa strane turske, može se sa Zrinskim postupati strožije. Tako mislili vladini krugovi negdje polovinom travnja iste godine. Sa odgovorom Rakoczyjevim ne bijaše dvor zadovoljan: nema tu vjere prema kralju, kad se kraljevski general još uvijek drži uapšenim.[2] Na molbu Zrinskovu pusti Rakoczy Stahremberga na slobodu, a kralja moli za oprost.[3] Kneginja majka sklona je potpomagati carskoga generala i njegovu vojsku proti vlastitomu sinu. Ona stoji za cijele urote vijerna uz cara. Za Rakoczya posreduje i sam nadbiskup ostrogonski moleći cara za milost. Dvor ne odgovori ništa izvijesna, odlučna već samo vojsku šalje u Ugarsku, koja se već približuje Košicama, tom središtu buntovnika. Sada se dogodi nešto čudna — kneginja majka sama izruči svoga sina njemačkim generalima samo da ga tako spasi.[4]

U Beču je pretrgnuta započeta iztraga proti Zrinskomu i Frankopanu, a to za to, da Zrinski prije odlučnih koraka primiri gornje Ugre. Netaktično bi bilo već sada upotrijebiti svu strogost proti subjektu „pleno di credito et di stima"[5] kod sjevernih Ugra. Zrinski ne prestaje protestovati proti postupku s njim, pa pita, da li je to od cara i ministara obećani oprost? Zar ništa ne vrijede zasluge, da je primirio Ugre?[6] Ministri se ljute radi njegovoga protesta i krste ga drzovitim, a dobro upućeni Mlečanin kliče: „čini se, da su ga prevarili sa oprostom!"[7] Proti tim glasovima borili se ministri slabom dosjetkom, da se je mnogo saznalo, što im se upisuje u grijeh,

---

[1] Rački p. 253.
[2] Rački p. 261.
[3] Rački p. 260.
[4] Izvještaj M. Zorzia 270. O tom još vidi Rački pag. 269., 272–273., 275.
[5] Izvještaj Zorzijev Rački p. 262. i 266.
[6] I Gremonville priznaje, da je Zrinski primirio Ugre. Bogišić p. 265–266. Gremonville kralju 1. srpnja 1670, Rački p. 267.
[7] Izvještaj Zorzijev Rački p. 262. i Gremonville-ov. Bogišić p. 104.

rije, no što im se je oprost podijelio.[1] Zrinski i Frankopan ıtražili audijenciju kod cara, ali im to ne dozvole ministri.[2]

U Ugarskoj dođe napokon do mira; kada je ono knje-inja majka predala carevcima svoga sina Frana, izruči im i ie tvrđe i gradove osim Munkača. Radila to plemenita kne-inja za to, da spasi sina. Bijaše javna tajna, da je kneginja ıdila spasiti i svoga tasta.[3] Sada se tek prenu sjeverni Ugri savezu s erdeljskim knezom i šalju poslanike u Carigrad za omoć. Sve dosad odgovaralo se dosta prijazno na molbe Ugra, i sada dođu i oštrije riječi. Sultan im poručuje, da je bilo rode za ustanak onda, kada je veliki vezir stajao pod Novim amkama, ali sada tomu nije tako; neka se umire. Ugarska eplašena tom porukom laglje se predala caru i njegovoj vojsci.[4]

Kako nam znaci pokazali — s gotoviti će se s Ugarskom zo. Još jedino preostaju Turci. Pravi razlog turskomu miro-ınju već smo spomenuli. U to doba bile u Carigradu dvije ranke. Jednu ratobornu zastupalo više paša. Ovoj stranci pri-nio se rat na Kandiju pravom danžubom, dok se krasna pri-ka u Ugarskoj propušta. Drugoj stranci bio na čelu kajmakam;) je stranka velikoga vezira. koji je proti ratovanju u Ugarskoj, ok god nije jug carevine siguran. Zrinski i Frankopan prvi u začetnici urote, ali njih već nema, a bečki dvor je sada obro spreman. Tako ćemo razumjeti i izručivanje spisa Zrin-kovih na pašu carigradskoga; tako ćemo shvatiti i čestitanje ajmakanovo austrijskomu poslaniku radi uhićenja Zrinskoga i 'rankopana, što je polazilo od stranke vezirove.[5]

26. lipnja 1670. započela je formalna istraga proti Zrin-komu i Frankopanu, a vodi ju austrijski dvorski kancelar Ivan 'avao Hocher i tajnik Krištof Abeles.[6] Narav Zrinskovih izjava

danguba

---

[1] Rački 168.
[2] Rački p. 303.
[3] Rački p. 301.
[4] Izvještaj Molina, mletačkog poslanika u Carigradu. Rački p. 264. 58., onda izvještaj Zorzia. Rački 277. i 284.
[5] Rački p. 265—266.
[6] Rački p. 299.

pokazuje ovdje potpunu istinitost; imade tu diplomatskih doskočica svake vrsti. On se pozivlje na „suae Majestatis et ministrorum assecuratoria“, na salvum conductum.[1] Izjave Frankopanove odaju činjenice iz same urote.[2] Već sama iztraga, a još više to silno otezanje svraćalo pažnju svih dvorova evropskih na Beč. Mletački poslanik izrazuje svoje mnijenje o tomu: „dvor vodi istragu samo za to, da svijetu što bitnije prikaže vjerolomnost Zrinskovu, i da se onda što uzvišenije prikaže careva milost“.[3] Da je otezanje s osudom u savezu s odnošaji u gornjoj Ugarskoj bijaše svima znano.[4] Kakva li će sudbina biti tih dvaju hrvatskih velikaša, zanimalo mnoge države, koje su bile sad u direktnom sad u indirektnom saobraćaju s našom monarkijom.[5] Sav svoj trud ulaže rimski papa da ishodi nad njima pomilovanje; ne zaostaje ni kardinal Barberini, koji je bio u rodu s Julijom, ženom Frankopanovom.[6] Svim moliteljima obećavala se blagost i obzirnost.[7] Za Zrinskoga se osobito zauzela i Venecija živo ćuteći gubitak jednoga Zrinskoga.[8] Uza sva moljakanja držalo se već polovinom svibnja u Beču, da će Frankopan biti pogubljen. Radi onoga pisma razljućeni su ministri, pa ga držali najvećim mrziteljem Nijemaca. Mislilo se i to, da je on nagovarao svoju sestru, a ova opet svoga muža,[9] što ne odgovara ni najmanje istini. U ostalom Lobkovic je

[1] Rački p. 270—288., 298—9.

[2] Da su se obadvojica vjerno izražavala, držalo se i vjerovalo i na dvoru. Izvještaj Zorzijev. Rački p. 304.

[3] Izvještaj Zorzijev Rački p. 301.

[4] Rački p. 306. Izvještaj papinskog poslanika.

[5] Rački p. 242. Izvještaj M. Zorzia.

[6] Papinski poslanik nadbiskup Antonije išao češće u audijenciju knezu Lobkovicu i caru Leopoldu (Rački 216.). Barberini poslao posebnoga poslanika opata Filosia u Beč, da izhodi pomilovanje ne samo što je bio u rodu s Frankopanom već što je cjenio Zrinskoga radi njegovih zasluga za kršćanstvo i vjeru (con lo Zrino è antica l'inclinatione per il merito di havere sostenuto la religione et la fede). Izvještaj Zorzijev u Rački p. 254. I od drugih strana se vruće molilo.

[7] Rački 274., 301.

[8] Izvještaj Gremonville-ov. Bogišić 160.

[9] Bogišić p. 158 Rački 173.

radio s najvećim dubinama („con massima profonde").[1] Molili nadalje i kancelar ugarski i nadbiskup ostrogonski – ali uzalud.[2] Ugri vikali da ta bečka iztraga znači lomljenje zakona ugarskih i hrvatskih, jer samo zajednički sabor može im u ovom slučaju suditi.[3]

Suprugu Petrovu ostavismo u Čakovcu sred grabeža njemačke soldateske. Njemački je vojnici tako oplijeniše, da joj ne preosta ni „zdjele ni ražnja".[4] Ni same vlasti nisu znale, što bi s njom učinile. Sad ju nakanili zatvoriti u Varaždin, Karlovac, Koprivnicu, Judenburg, Gradac, Bruck ili Ljubljanu. Nesretna banica ne mogavši mirna srca gledati tolike nesreće svoje kuće oboli teško.[5] Teško bolesnoj bilo joj je ipak 16. srpnja putovati. Putovanje moralo se na više dana i zaustavljati (u Radgoni i Vildoni). Tužeći se na bezobzirni postupak njenih pratilaca molila se više puta rođaku Lobkovicu, da ju barem ustavi u Gradcu, gdje bi se liječila. To joj nebi uslišano. I onako već ojađeno srce nesretne banice imalo je prepatiti još veću bol. Nesmiljeni okrutnici htjedoše još otrgnuti i kćerku Zoru Veroniku i odvesti je u samostan Goess. Katarina što će već moli ministra Lobkovica, da joj bar ostavi „jedinu utjehu" u tim teškim dnevima.[6] Plačne riječi uboge banice ne naiđoše na smilovanje i Zora Veronika bude odvedena u Muchrostädten.

U Čakovcu radio je u ime kraljevskoga fiska Nijemac barun Wildenstein. Njemački zapovjednici smetali ga u ovršivanju naloga. Razgrabljeno je sve od najskupocjenijih do najjeftinijih stvari tako, da nezadovoljstvo obuzimlje i sam dvor.[7] Još prije dolaska Nijemaca poklanja Katarina štošta svojoj vjernoj služinčadi, a mnogo toga izručuje u poklad svojoj snahi Sofiji, ali ni to ne će umaći državnom fisku.[8] U uskom

[1] M. Zorzi. Rački p. 216.
[2] Izvještaj papinskog poslanika. Rački p. 246.
[3] Izvještaj Zorzijev. Rački 301.
[4] Tako izvješćuje povjerenik barun Wildenstein. 224.
[5] Rački 220., 222., 223., 224., 225., 241., 255—256., 275.
[6] Rački p. 267—268., 302. 305—307. i 311.
[7] Rački p. 226., 262., 278.
[8] Rački p. 323.

savezu sa sudbinom Zrinsko-Frankopanskih dobara su i predlozi pojedinih zapovjednika njemačkih o uređenju državnom. General varaždinski Breuner, predloži bečkomu dvoru, da se Međumurje utjelovi Hrvatskoj,[1] a cijela zemlja opet naslijednima zemljama. „Bilo bi željeti, da ove tri kraljevine (Dalmacija, Hrvatska i Slavonija) od kojih najveći dio Turčin u raljama ima, same za to zamole".

Interpretira svoju osnovu time, da ne bi onda bilo više bune niti straha od Turčina.[2] Glede uređenja Pokupja igra opet važnu ulogu general karlovački Herberstein. Banska stolica ne smije — po njegovoj osnovi — bit popunjena.[3] Krajina pokupska, osobito mjesta Sredičko, Letovanić, Pokupsko, Brkiševina, Brest i druga imadu se utjeloviti koje generaliji karlovačkoj, koje opet petrinjskoj.[4] Pokupje je bilo ognjište bune. Kad se za ovo saznalo, sazove banski namjestnik Erdödy odma sabor, koji se živo opro toj novoj osnovi. Stališi i redovi odašalju na kralja adresu, kojom oštro protestuju nad povredom ustava i prava kraljevine, a Herbersteina optužuju.[5] Kralj napokon odluči, da pokupska krajina i nadalje ostane pod vlasti banskom.[6] Sve se svrši ipak tako, da je austrijski fisk zadržao sva imanja i dobra, a tek pri diobi u vranskom prioratu mogao bi se uzeti u obzir i grof Ivan Drašković.[7]

U mjesecu srpnju pomišljalo se već na smrt Frankopanovu, jer su stvari po njega u Beču vrlo zlo stajale. „Što će onda biti sa njegovim imanjima?" to je pitanje, koje je morilo rimske pravoslovce. Ne bi li po pravu ona dobra pripala mle-

---

[1] 16. travnja opet predlaže, da se utjelovi Štajerskoj.
[2] Lopašić: Starine XV. p. 134.
[3] Rački p. 198.
[4] Rački p. 267—268.
[5] Rački p. 248., 263. Ban Erdödy piše biskupu Borkoviću: „sad, ali nigdar treba za patriu stat"; što Nijemci čine „ista sunt extrema". (Rački p. 260.) Od svih velikaša najodlučnije brani domovinu grof Ivan Drašković koji je zakleti neprijatelj Herbersteinov (Rački p. 267.).
[6] Rački p. 267., 324.
[7] Tako piše kancelar Palfy biskupu Borkoviću u Rački p. 255.

tačkim Frankopanima, njegovim rođacima.[1] O tom se razvila čitava juridička raspra.

Medjuto bio Zrinski po drugi put preslušan. Tu priznaje sve, što je u prvoj izjavi priznao, samo ne dopušta, da je Poljaka Gizu poslao u Francusku, da od Ljudevita XIV. dobije novaca. S Tattenbachom se je sprijateljio iza smrti svoga brata. Ovaj bi češće došao u Čakovac, gdje bi i savez sklopili.[2]

Kako već obično biva, da narod seljački ne pušta svoga ljubimca da strada i pogine, širili se i o Zrinskom glasovi, da on neće biti kažnjen. Ali sa vladine strane suzbijale se oštro take vijesti.[3] Za to vrijeme podnosi Zrinski svoju predstavku na cara Leopolda I. U uvodu veli da nije došao da se opravdava već samo od svoje volje primivši salvum conductum, a što se je ipak dao ispitati činio je to preko svoje dužnosti. Stvar mu otežu sve sbog onoga, što u nju niti ne spada. „Spominjući se imena i časti obitelji svoje od žalosti i boli mogu jedva ono, što sam dosada morao, izreći. Bili smo evo uviek dika domovine, a Turcima strah, što neka posvjedoče ratne trofeje, koje dadoh i prikazah Vašem Veličanstvu. Kako da ja kao nevjernik okaljam čast svoje obitelji, ja, koji imam za svojtu toliko vladara, velike muževe i same kraljeve. Cijeli svoj život posvetih obrani domovine i koristi kraljevoj. Bijah med vršnjacima najvišima prvi i časću i dostojanstvom, a kod Turaka proklinje mi se ime“.[4] Dalje protestuje i pred bogom i pred ljudima proti ikakoj osudi, jer je došao na dani mu salvum conductum.[5] Na koncu kano da prekipljuje bolno očinsko srce sbog nesreće sinovske. Zašto mu zatvoriše sina, da u cvijetu mladosti gubi skupocjeno vrijeme za nauke: bar on nije ništa skrivio?

Početkom kolovoza kolaju po Beču glasovi, da će oba velikaša biti kažnjeni doživotnom tamnicom, dok će sin Ivan

---

[1] Antonio Grimani, mletački poslanik u Rimu. Rački p. 320.

[2] Rački p. 314.

[3] Pismo J. E. Paradeisera biskupu M. Borkoviću. Rački p. 308.

[4] Rački p. 315.

[5] Rački p. 316.

Antun dobiti neko malo dobarce, samo da danas sutra ne krene stazom očevom.[1] Javno mnijenje teško osuđuje Lobkovica radi gadnoga vjerolomstva i to tim više, što je Zrinskomu rođak. Taj svemožni ministar ispričavao se dužnosti svojom naprama svome gospodaru.[2]

5. rujna upravlja Zrinski na kralja i drugu predstavku. Tu protestuje proti kršenju zadane mu vjere, proti njemačkom haranju po njegovim imanjima, a priziva se na staru slavu kuće svoje, na svoja slavna djela i državničko oprovrgavanje krivnje. „Knez Lobkovic dade mi sasma jasno jamstvo za život i oprost, za imanja, zvanje, dostojanstvo i prava domovine obvezu". Još mu je ministar-predsjednik i drugo obećao: pokori li se odma i pošalje li sina za taoca u Beč i potpiše li kartu bianku, da može siguran biti za sveopći oprost. Sve je to učinio dr. Forstall. On sam da se je doduše skanjivao da podpiše kartu biancu, jer bi eventualno na njoj mogla biti i smrtna osuda. Svu njegovu bojazan razbi Forstall govoreći, da se carska riječ ne krši. Kada su se obje stranke imale zavjeriti — on je to učinio (verbo ultro citroque dato et stiputata utrique manu). Odkada je u Beču zahtjevalo se od njega, da uguši bunu u Ugarskoj; on je to učinio. I druge je uvjete ispunio, koji su se od njega zahtjevali: u mjestu Čakovcu primio carsku posadu, došao u Beč, odao krivca i sve drugo, pa ipak kako se uz obećanje carevo i kraljevo s njime postupa! Izjave Lobkoviceve i Hocherove, da karta bianka veže samo njega, Zrinskoga, a ne kralja, to su nelijepe doskočice za učitelja u školi, tako umuju tek pošteni trgovci. Riječ kraljevska ima više vrijediti nego li bijeli papir, a ne smije se sofistički natezati. Forstall je od ministara dobio vjerovnicu, a jer su ministri prvi doglavnici carevi, to ju je i sam car odobrio. Obveze dakle karte bianke vrijede za njega i za dvor.

Dok se drugima, koji su u oporbi i krv lili, sve prašta, on — potomak staroslavne kuće — koji se sam od sebe pokorio, čami u tamnici već šest mjeseci, ali ne samo on, već i

[1] Izvještaj papinskog nuncija nadbiskupa Antonija. Rački 322.
[2] Bogišić p. 174., 183.

dvoje nevine djece i cijela obitelj. Sina nište hladne zidine tamnice bez nauke i profesora, sin, koji bi pogledom na mišljenje svoje prema caru još i nagrađen biti morao. Ako je on jamac, zašto mu ne dadu učitelja na vlastiti trošak, dok jamstvo ipak ostaje. Sve dosadanje postupanje je protuzakonito, jer se protivi zakonima i pravima domovine, na koje se je car i kralj zakleo. Ti zakoni kažu: niko ne smije biti zatvoren, ničija dobra konfiskovana, niko prognan niti kažnjen, dok ga sud zakonito ne pozove pred sebe i dok mu obranu ne sasluša. Po njegovim zakonima ne smije sin zbog oca biti kažnjen, a zbog prekršaja pojedinca obitelj gubiti djedovska prava i dobra. Kod njega bi do sada sve protivno. Prema tome zakoni zajednički svim ljudima nisu eto za one, koji su zaslugama svojima iznad sviju, ili im je barem jednakih malo. Njega ne vežu zakoni austrijskih provincija ili carevi: kralj se je obvezao na zakone ugarske i hrvatske, a on je državljanin ugarsko-hrvatski.

„Za što da se tolikom kaznom kazni moja kuća i samo za to, što je moje imanje trn u oku nekim obiteljima iz Štajerske, Kranjske, Koruške i Hrvatske? Ne ću ni ja ružiti junačkih čina, ako ih je, ali ti moji neprijatelji znadu dobro, da smo se mi dugo znojili i mnogu stražu stražili, braneći i Štajersku i Korušku i Hrvatsku; i dok su Zrinski bili budni, mogoše oni bez brige spavati. Da ne napominjem starih primjera, koje popisa povjest, evo tek najnedavnijih: pete godine od ovoga doba poharaše i progutaše Tatari Štajersku, da ih brat moj, blage uspomene, ne potopi u valovju Mure. Čengić paša ili Sokolović obrati Korušku i Hrvatsku u prah i pepeo, da ja Turke ne pomlatih, zarobiv samoga brata pašina, dok me je general Auersperg ostavio na cjedilu, utekavši u Ljubljanu, gdje je bio sigurniji. A sada za nagradu, za trude i za znake zahvalnosti nagovaraju Vaše Veličanstvo, da nas sasma izkorjenite, da nas drugamo premjestite, da tada oni imanja naša — što nas je sve mnogo krvi stajalo — zauzmu i uživaju. Ma tkogod htio od njih, neka stupi napred, i neka se usudi obećati istinito, da će on i njegovi učiniti za dom austrijski

i za kršćanstvo više, nego li Zrinski učiniše, a uz jednak vjernost i nepokolebivost, da će onoga grdnoga dušmanina ukroti bolje od nas, dragovoljno sam tada ja uz tražbinu njegov Ako li nema nikoga, koji bi bio vrstan to uztvrditi, ako n dužnosti našoj udovoljismo na divnu zapanjenost onih, ko čitaju povjest, kako da ne zaslužujemo, da to nastavimo i imanja djedova svojih uživamo više od drugih . . . . . Dao B da bismo žarom onim, kojim se sada oni natječu i otimlju naša imanja, svi se natjecali u borbi s neprijateljima".

Zavidnici njegova bogatstva ne trebaju se bojati možebit njegove osvete, gnjeva ili kazne; on je spreman zavjeriti se, da im „kršćanski" oprašta sve nepravde. Sada prelazi opet da govori o svojoj osobi i moli kralja, da uvaži zasluge i da ga pomiluje. Ne ište ništa drugo nego samo da se može obraniti, a sin da mu može poći u školu za dalnju naobrazbu: opraštajući svojim neprijateljima, neka se ugleda u velikoga Rimljanina Cezara.

Obrazlaže dalje svoje čine, osobito poslanstvo u Tursku. Svečano se ograđuje, da je on zbilja nakanio sklopiti kakov savez. Bukovački je samo za to pošao u Tursku, da im izvidi namjere. Turci bi Bukovačkomu povjerili jednu vojsku, koju bi on potukao i time pokazao kralju nestalnost mira; ali neprijatelji njegovi prošiše glasove tako, da je morao doći u Beč, da se brani. Namjeru svoju odao je grofu Rothalu, a čitavu osnovu podbanu Orehociju, barunu Franu Čikulinu, Nikoli Patačiću, protonotaru kraljevine i Petru Prašničkomu, prvomu tridesetničaru — sve je ove uvjeravao i uvjerio da nije buntovnik. Uzprkos nagovaranju Orfeja Frankopana, da ne povjeruje dvoru, on je ipak došao na dvor. Nu sve jedno; ako se vjera zadana i Turcima i nevjernicima prelomi, eto Boga, čija pravedna ruka vjerolomce oštro kazni. Neka se kralj sjeti na listove, što mu ih je poslao po biskupu Borkoviću i dr. Forstallu.[1]

[1] U Beču 5. rujna. Spomenica Petra Zrinskoga za svoje opravdanje dijeli se u dvije glave: prva je obrana generalna, druga je specijalna (I. od 333—337., a II. 337—341. Rački p. 333—341.).

Uslobodismo se potanko iscrpsti sadržaj ove važne adrese, da se vidi, kako je sam Zrinski tumačio salvum conductum. Suvremeni Mlečanin veli o sastavu adrese: „conte di Sdrino non pecca nella licenza, ne eccede nell' immodestia, se ben estende qualche concetto con libertà".[1]

Na tu adresu odgovorio je dvor promjenom zatvora bečkoga sa tamnicom u Bečkom Novom Mjestu, što je nade uapšenika pogoršalo. Neki mirniji i trjezniji elementi još su i sada zahtjevali, da im se oprosti.[2] Koliko se ipak uvažavalo ove glasove, pokazuje nam dalnji tok stvari. Budući da je dosadašnjim ispitivanjima i drugim načinom građa u velike narasla, bude odlučeno, da se stavi poseban sud u podpunoj pravnoj formi optužbe i obrane i da se svom brzinom vodi redovita parnica.

Po savjetu o. Müllera, ispovjednika kraljeva, i markiza de los Balbesos, španjolskoga poslanika, sastavi carski dvor posebni sud, tako zvani „judicium delegatum" — „nepristrani sud". Dvor bi ga sastavio, kad se radilo o veleizdaji. Članovi toga „nepristranoga suda" bili su: barun Hocher, kao predsjednik, grof Gottlieb Windischgrätz, vitez Ivan Hörwart, Gašpar Zdenko, vitez od Kapliera i Sulevica, grof Joakim Windhaag, vladin savjetnik vitez Julij Bucellini, Franjo Adler, Gustav Brünig, Krištof Abele, Ivan pl. Löwenthurm, dr. Ivan Molitor i dr. Ivan Krumbach.[3] Kako se dakle vidi ne bijaše tu nijednoga Hrvata ni Ugrina, radi čega se Ugri opet silno uskomešali, nazirajući u tom povredu temeljnih prava ustava.[4]

I mladoga grofa Ivana Antuna staviše u zatvor, a skrbnicom mu je jedna sestra strine Sofije. Dvor odluči, da ga pošalje u Prag, gdje bi imao učiti bogosloviju. Živi temperamenat mladoga Hrvata kao da se ne dade skučiti crnom mantijom; njegovi profesori imadu s njime vražjega posla. On protestuje proti zatvoru i moli, da bude zapovjednikom

[1] Izvještaj Marina Zorzija I. studenoga 1670. Rački p. 375.
[2] Izvještaj papinskog nuncija nadbiskupa Antonija. Rački p. 344.
[3] Rački p. 347.
[4] Rački p. 322., 348., 353.

bar jedne satnije, jer ne će da bude „ni pop ni fratar", niti hoće ikakovih škola, pošto već ima gimnaziju, filozofiju, a i pravo. Profesore svoje zadivljuje taj mladi Hrvat svojim velikim znanjem i općom naobrazbom. Odgojen u velikoj slobodi već po običaju Zrinskih govori taj mladac u 19. godini perfektno: hrvatski, mađarski, njemački, talijanski, francuski i španjolski. Uza sve ino, tišti ga u zatvoru i bijeda, a on ne može — veli— živjeti po svome dostojanstvu s manje nego od 4000 for. Barem, da mu dadu kakvoga vjernoga slugu, da ne mora uvijek živjeti u strahu.[1] Teda negda doznačiše mu 3000 for. za uzdržavanje.[2] Dok god je u zatvoru, ne prestaje moliti cara i ministre za oca.[3]

Nekako u to vrijeme izvire na površinu i opet dr. Forstal, koga izgubismo pri dolasku Petrovu u Beč. Želi on negdje dokopati se biskupije, pa moli bečki dvor za zagovor. Ali iz toga kano da nije bilo ništa. Videći tako da mu u Beču nema opstanka sprema se nekamo, pa moli da mu bar bečki dvor dade popatbinu.[4] Ovo je zadnji puta da se s njime sastajemo, jer njega jedanput ne stane. poput dima pred jakim zamahom vjetra.

Početkom rujna dobi Zrinski još jednoga supatnika. Stari njegov drug grof Nadásdy uhvaćen bi u noći od 5. rujna na svomu imanju u Pottendorfu. Njega optužila dvorska stranka, da je 13. rujna htio cara zarobiti, dovesti time dvor u nepriliku, i Zrinskoga onda osloboditi.[5] Zatvoren bi u Beču.

Uapšenjem Nadásdyjevim ugasnu zadnji pobornik uzbune u Ugarskoj, u kojoj sada oštar sud sudi grof Rottal hvatajući svaku osobu, na kojoj je i najmanja sumnja, da je bila uz urotnike.[6] Hrvatska ostala je iza odlaska Zrinskoga i Fran-

---

[1] Rački p. 328., 345—346., 349. i 350. Bogišić p. 176.
[2] Rački p. 351.
[3] Rački p. 353.
[4] Rački p. 346., 349.
[5] Rački p. 341—345.
[6] Bogišić p. 169—170.

kopana sasma mirna, kano da se nije ništa ni dogodilo,[1] dok Turska nije imala ni najmanje volje za rat.[2]

U B. N. Mjestu bije nekadašnjega bana hrvatskoga toli teška tamnica, da moli za polakšanje. 8. listopada utiče se u zaštitu rođaku Lobkovicu i upravlja molbu na kralja.[3] Isto ponavlja i 12. listopada te se zavjeruje, da se ne će osvećivati.[4] Prije i poslije no je sastavljen „iudicium delegatum" bio bečki dvor u brizi, kako da im se zakonito sudi. Bojali se ministri javnoga mnijenja, koje je osuđivalo dosadanji postupak s velikaši, i mislilo se, da bi te vrsti postupak mogao prouzročiti u svijetu veliku bunu.[5] I uz carev nalog, da se parnica vodi što brže, bilo je unapred očekivati, da će se vrlo otegnuti.[6] Još i sada — piše papin nuncij — „javno je mnijenje, da će ih car pomilovati i kad im bude osuda proglašena".[7] Već nastupa i mjesec listopad, „a iudicium delegatum" nije ni korak naprijed pokročio, jer se još boji Ugra, koji proti postupku viču. Čvrsto i nepokolebivo stoji uz dvor samo nadbiskup ostrogonski Szelepcsény, koga si je dvor dobro privezao zasićujući ga osobitim nagradama i častima.[8] 10. listopada sazove ministar predsjednik Lobkovic konferenciju, koja će raspravljati, kako da se postupa s uhvaćenim velikašima i kako će se u opće dalje postupati i raditi. Pretresuju se predlozi nadbiskupa ostrogonskoga, koji je predlagao svu moguću strogost nad buntovnicima. Grofa Rottala opunovlastilo se da može hvatati buntovnike kako ga je volja, a opasnije i opornije odma uapsiti i poslati ih ili u

[1] Papinski nuncij imade doduše vijest, da su se Hrvati stali naoružavati i skupljati vojsku, jer da neki kapetan Zrinskov ide na njih s turskom vojskom. Dvor ne dopušta naoružanje Hrvata, jer se ne uzda pravo u njihovu vjernost. Ovu vijest ne podnaša stroga kritika. Rački p. 328. i 333.
[2] Rački p. 323.
[3] Rački p. 348., 354—355.
[4] Rački p. 368—369.
[5] Rački p. 351.
[6] Rački p. 352.
[7] Rački p. 352.
[8] Rački p. 352., 368. Bogišić p. 182.

Beč ili kako drugo sigurno mjesto. I Appafya treba kazniti, jer je i on imao svoje prste u uroti pomagajući ih i savjetom i tvorom. Da se ukloni eventualni nasrtaj Turaka treba da se Austrija što bolje naoruža. Hajduke u Ugarskoj treba premamiti, a u Ugarsku neka se odma pošalje jaka vojska. Od imanja pozatvaranih velikaša ne će se za sada nikomu ništa dati. Mnijenje nadbiskupovo, da se Zrinski, Frankopan i Nadasdy kazne radicitus prihvaća se, jer im se može suditi i mimo zakona njihove zemlje. Rakoczyu će sve oprostiti, jer mu se je majka u najtežim časovima upravo herojički oprla buni. Da pomogne ministrima i povjerenstvu pozvan je u Beč i grof Zichy, predsjednik ugarske komore, a grofu Rottalu stavljen je uz bok grof Forgač kao pomagač. Da bi se zatvoreni velikaši sudili pred „tabula regia" ili „iudicia octavalia" : t. j. pred sudovima ugarskima i hrvatskima „das haltet man solches nicht für gut". Moglo bi se baš učiniti, da u „iudicium delegatum" dođe koji Ugrin, možda biskup Forgač ili grof Pavao Esterhazy. U budućem će saboru onda car njihove odluke in iudicio delegato „gewaltig und leicht justificieren", a one silne prigovore lako odstraniti. Manjim se krivcima može oprostiti. Kruna svega vijećanja je predlog, da se Ugarska i Hrvatska učine ravne nasljednim zemljama.[1]

7. studena podigne dr. Juraj Frayen, komorski prokurator (državni odvjetnik) optužbu proti hrvatskim velikašima. Proti Zrinskomu naveo je deset zločina veleizdaje. Zrinski je počinio crimen laesae Majestatis, pa odatle crimen falsi prekršivši svome gospodaru, rimskomu cesaru prisegu vijernosti, kako je to poznato ex fama publica, factis et scriptis te iz njegove istrage. Sklopio je savez s Turcima i podržavao razne sveze s turskim zapovijednicima; bunio gornje Ugre, da se dignu navalom na nasljedne zemlje. Žena njegova predobila je za urotu i Frankopana, brata svoga; ona je spalila mnogo spisa o uroti, iz kojih bi se još mnogo toga saznalo. On da je s mnogih strana tražio pomoći i novaca za svoje namisli i da je s grofom Tatten-

[1] Rački p. 361—367.

bachom stvorio ligu proti Austriji, te s ovim izvađao razne planove o napadaju na Optuj i Gradac; da je k sebi privukao generala Ćargonu i bunio Rakoczya, podmitio vlaškoga biskupa Miakića: cara je tužio kršćanskim vladarima, sklopio buntovni ugovor s pokojnim palatinom Vesselényem „de mutuo auxilio et defensione suae ac regni Hungariae“ kano da u istinu prijeti pogibelj Ugarskoj i kraljevinama s njom s druženima i kano da se za njih kralj očinski ne brine. On, Zrinski, kušao je iz mržnje na kuću astrijsku spriječiti po bečki dvor toli korisnu ženitbu nadvojvodkinje Eleonore s poljskim kraljem i predlagao drugu ženitbu i tražio od kanonika Wogenskoga osobu sposobnu za poslanstvo u Francusku. Napokon je javno digao bunu, kušao osvojiti grad Koprivnicu; on je dakle snovao propast i pogubu carskom Veličanstvu i cijelom kršćanstvu![1]

Proti Frankopanu naveo je dr. Freyen sedam točaka veleizdaje. U Zagrebu ili u Ozlju pristao je uz bunu i pisao sva pisma u ime banovo izim vjerovnice poslanstva u Tursku. I on je učinio crimen lesae majestatis, jer je sve znao, a znajući ne odao već pomagao buntovnike sborom i tvorom. Cara i sav njemački narod obružio je grdno u jednom pismu na kapetana Čolnića. Tomu Severovića slao paši bosanskomu, a biskupu Miakiću gradio privelegije proti carskoj volji. Zagreb je pozivao na predaju, oteo carskoj vojsci živež i pomagao stilizovati čuvenu instrukciju Palmerinijevu, gdje je sramotio dvor i cara. U opće Frankopan je glavni ortak Zrinskov s toga zaslužuje i jednaku kaznu.[2]

U ime „nepristranoga suda“ nalaže tužitelj obtuženicima. da si svaki u roku od 8 dana uzme po jednoga odvjetnika za branitelja, a svoju obranu moraju izručiti za šest nedjelja i tri dana.[3] Sud im preporuča dr. Ivana Eylersa i dr. Ignjata Strellu Prvi će braniti Zrinskoga, drugi Frankopana.[4]

---

[1] Rački p. 376 387.
[2] Rački p. 388—393.
[3] Rački p 375., 394.
[4] Rački p. 399., 408.

Branitelji drobili su u optužbi točku po točku podkrepljujući ih izrekama svetoga pisma, da cara ganu na milosrđe. Državni odvjetnik dr. Frayen opet je na dugo odgovorio braniteljima, a ovi opet njemu.

Na optužbu odgovara Zrinski, da on nije došao, da se s kraljem pravda, već samo da primi obećani salvum conductum. Ali kad je tako on će se ipak braniti, nu neka ga puste u Beč, da si sam nađe branitelje, jer on niti zna čitati njemačkih spisa, niti se je ikad bavio odvjetničkim poslovima, niti se razumije u pravo.[1] Medjutim kako nam je znano postavi im sam „nepristrani sud" branitelje.

Prije nego će Zrinski predati svoju napisanu obranu upravlja on 14. na 15. još jednu predstavku na kralja. Uz kratko branjenje čina svojih pozivlje se na veličinu imena svoga, pred kojim strepi duša otomanska, na zadani salvum conductum i na usluge, što ih učini dvoru primiriv Ugarsku. Zar je moć njegovih neprijatelja, koje tjera zavist, osveta, lakomost za blagom njegovim tolika, da je jača od volje kraljeve?! Ne vjeruje li njegovoj riječi eto jamstva cijele obitelje, a jamčit će za nj i svaki vladar svijeta kršćanskoga. „Sve naše zasluge, sva naša vjerna služba upisuje nam se u grijeh, nama odnese vjetar i najmanji trun milosti".[2] Niti ova predstavka ne nađe odziva.

27. studena podnese Zrinski prvu, a 21. prosinca drugu obranu. Pozivlje se najprije na „jura et leges patrias regni Hungariae" t. j. zajedničke zakone ugarske i hrvatske sadržane u Verböczyjevom Tripartitumu. Vladar ga ne smije zatvoriti niti u Hrvatskoj niti Ugarskoj niti Austriji. Nikakav sud nije kompetentan, da ga sudi izim sabora hrvatsko-ugarskoga u sjednici prelata i velikaša. Zakoni domovine su dosadanjim postupkom prekršeni. Dalje se pozivlje na vjerovnicu, koju je sam kralj vlastoručno potpisao; dao je punomoć biskupu Borkoviću, da s njime ugovara, što je on i pismeno i usmeno zajamčio rekavši: „si nihil aliud haberem videtur graciosa litera suae

[1] Rački p. 395.
[2] Rački p. 396—399.

Maiestatis sufficere". U kraljevu pismu, što mu ga je Borković donio, stoji: „ne sumnjamo kad spomenuti grof (Zrinski) razabere našu blagost i ljubav prama njemu, te promotri korake svojih otaca, da će se djelom tako ponijeti radi općega dobra vjere i domovine, kako to mora i naše pouzdanje zahtjeva. Ako bude poslušao naše poruke, možeš ga uvjeriti, da ćemo Mi njega i sve njegove držati u osobitoj carskoj milosti, te mu ljubav našu i djelima pokazati". Još više toga mu zajamčio biskup. A da će kralj sve održati što biskup reče — eto vjerovnice kraljeve u rukama biskupovim. Salvum conductum dao mu je kralj i po dr. Forstallu, a učinio je to i ministar predsjednik ustmeno i pismeno.

Kada je dobio oprost, poslao je dr. Forstalla u Beč s cartom biancom, koju su tražili zajedno sa sinom kao jamstvo mira. Bečki je dvor ispunio cartu biancu, a on je onda došao u Beč. Još jednom svečano protestuje proti tome, da se on hoće pravdati; on ostaje pri oprostu, a dalje će raditi samo posluha radi.[1] Branio je svoje tursko poslanstvo; Turci da su ga zvali u savez otvorenim ponudama, a on te ponude poručivao kralju po grofu Rottalu. Kralj je poslao pismo pisano mađarski, koje grof Rottal prevede u njegov „hrvatski jezik", i koje Turcima odvraća ponuđeno prijateljstvo. Sultan ponukan tim pismom opet je na njega navalio, a on je na molbe kapetana Bukovačkoga otpravio ovoga k njemu da razvidi namjere Turaka. Bukovački je bez njegova znanja uzeo sobom još dva kapetana. Bukovačkoga je morao slati u Tursku, jer je kolao glas, da će veliki vezir iza osvojenja Kandije navaliti na Hrvatsku. Naravski da je on svomu tobožnjemu poslaniku dao vjerovnicu, više karta bianca i pečat banski, jer mu Turci ne bi drugačije vjerovali. Što je slao svoj pečat ne čini ništa, isto rade i mnogi generali; punomoći nije mu dao da sklopi savez. Da bude putovanje tajno, zahtjevao je to sam Bukovački. Grof Nikola Erdödy, stari neprijatelj njegovoj kući i Bukovačkomu, saznavši po nekom vojniku za poslanstvo u Tursku digne proti banu i nebo

[1] Rački p. 492. Zrinski veli, da pri prvoj obrani nije htio uzeti odvjetnika, jer mu je dan salvum conductum; dakle ju je sam sastavio.

i zemlju klikćući: Zrinski je buntovnik! Kad je to dočuo general Herberstein udario u pljačku po njegovim imanjima, dok je on (ban) to mirno gledao. Sve vijesti o kakoj Tattenbachovoj pomoći su izmišljene, on je samo ovomu poručio turska obećanja, koje da je on odbio samo da se ne iznevjeri caru. Vlahe i Krajišnike podigao je u najvećoj zdvojnosti. Priznaje, da je u Francusku poslao Poljaka Gizu, ali to zbog sasma drugih razloga. Držalo se najme čvrsto, da će buknuti rat med Poljskom i Turskom. Poljskoj bi pomogao Ljudevit XIV. Njemu, banu, stalo je mnogo do toga, da dobije Francusku kao pomoćnicu proti Turskoj. U Poljsku je poslao o. Palmerinia ne zbog kakva dogovora već radi kupnje jednoga Sečijeva imanja. Da mu može biti vlasnikom morao je biti članom poljskoga plemstva. Palmerini je dakle onamo pošao da mu ishodi indigenat, što mu je novi poljski kralj i obećao. O kakvoj instrukciji nezna ništa. Sa palatinom Vesselenyem sklopio je istina savez, ali ne proti caru već „proti neprijateljima domovine i slobode“. Ta tko bi i u snu pomislio, da će Nj. Veličanstvo postati neprijateljem svojih naroda i kršiteljem slobode“ (defrauditor libertatium)? On je doduše znao za namjere Ugra, ali čemu da ih objavljuje, kad Ugri ne mogu i onako ništa učiniti. Pisao je i izborniku mogućskomu, svome štitniku, ali samo da ga zagovara kod kralja. Istina, da je njegova žena pogorila mnoge spise; ali ona to učini u ženskom strahu. Uradila je vrlo zlo, jer su ti spisi govorili o dužnicima i trgovcima, te bilo je i takovih, po kojima bi mogao dokazati svoju nevinost. Glede Orfeja Frankopana reći mu je to, da on nije bio nikakovim zapovjednikom. On ga je imenovao nekim poglavarom nad naseljenicima, ali je ta zapovjed poslije opet opozvana. Tko bi se pouzdavao u Orfeja, koji ne razumije u vojsci niti dužnosti jednoga desetnika. S knezom Franom Frankopanom dopisivao je, ali samo o tom, da se Bukovački pozove natrag. U pismu od 21. ožujka htio samo prestrašiti svoje neprijatelje privatne. Rakoczyu je samo pisao o novcima i to s razloga, jer se je morao oduprijeti tim svojim dušmanima i jer mu je bilo očuvati ugled kod vjerovnika. Da je htio mogao se je

lako oduprijeti i prkositi, ali je volio poslušati cara. Pri koncu poziva se još jednom na salvum conductum i želi, da se parnica prekine.[1]

Prije nego li prečemo na obranu Frankopanovu navesti nam je, da je Zrinski upravio više pisama i Hocheru i Lobkovicu, a nema nijednoga, u kome se ne bi tužio na prekršaj oprosta.[2] 30. prosinca moli Frankopan Lobkovica za zaštitu.[3] Mjesto obećanja o oprostu dobivaju obadvojica koncem g. 1670., a početkom 1671. pooštrenu tamnicu. Od sada dobivali bi istu hranu kao i ostali utamničenici. Nikomu ne bijaše dozvoljen pristup k njima, s nikim se nisu smjeli zabavljati, niti sami sluge nisu se smjeli med sobom razgovarati. Prije bi češće iz studene tamnice bili izvedeni u obližnji cubiculum, da ondje blaguju, ali sada im ni toga ne dozvoljavaju.[4] Petru Zrinskomu pritisnutu oštrinom crne sudbine navrle bi u ovim teškim časovima misli o sadanjoj nepravdi i o slavi minulih vremena. Izmučene duše, a klonule ruke spustio bi se, da o sebi zabilježi događaje, da ga pravedno potomstvo uzmogne lakše razumjeti i ocjeniti. I ako te bilješke ne spadaju u okvir ovoj radnji, ipak su one lijepi biser u nizu slavnih djela skopčanih s njegovim imenom.[5]

I od Frankopana imademo dvije obrane: prva od 21. prosinca 1670., druga od 18. ožujka 1671.

Mladi knez ne zna o poslanstvu Bukovačkoga u Tursku ništa. Kada su se o tom raznosili razni glasovi, a on bana upozorio, dobio je odgovor, da su to sve izmišljotine, a Bukovački da je u sjevernoj Ugarskoj. Kad je poslije saznao istinu zadao je riječ kapetanu Čolniću i Maleniću, da će šutiti, jer su mu rekli, da se sprema velika sila na Hrvatsku, a Buko-

---

[1] I. obrana. Rački p. 401—407. II. obrana. Rački p. 466—494.

[2] Pismo od 11. prosinca 1670. Hocheru. Rački p. 410. Lobkovicu istoga dana. Rački ibidem. Drugo pismo Hocheru 31. prosinca 1670. Rački p. 431.

[3] Rački p. 430.

[4] Rački p. 431., 438.

[5] Rački p. 550—551.

vački je tamo otišao, da ju prepriječi. Imao je razloga da [illegible] vjeruje banu, nego li kojekakim glasovima, pa nije htio s[illegible] odati. Došao je onda u Zagreb i pozivao ga na predaju, a[illegible] time htio odati urotu i ništa drugo. Sve što je Colnići p[illegible] puka je hunba, da sve razvidi. O samom ugovoru s Turc[illegible] nije nikada ništa jasno znao, a bio je uvjeren, da ban [illegible] sve po inspiraciji dvora, kako se je sam izjavio pred zag[illegible] načkim biskupom Borkovićem. No o samom banu ne m[illegible] ništa reći, a sve što je proti njemu izjavio u časovitoj m[illegible] jarosti, sve su to „narrata" bez ikakvih dokaza. Banove pis[illegible] od 27. ožujka nije primio, o Koprivnici i njezinom zauzeću [illegible] zna ništa. Severovića slao je u Bosnu samo da uhodi namj[illegible] Turaka. Privilegija vlaškomu biskupu Miakiću nije gradio. [illegible] [illegible] ova pisma na njega uvrijedio kralja i njegovu osobu. [illegible] kartama, biancama ne bijaše uvrijede na kralja. Za [illegible] [illegible] nikoga predobio, dok je Zagrebu obznanio po[illegible] [illegible] i ovoe dočuo, pa uztrebao banove pomoći i nj[illegible] nagradio. Carsku zavez oteo je carskoj vojsci samo s toga, [illegible] u Bukovačk zarobio — on ga je spremio, da ga [illegible] carskim četama. Palmerinijevu instrukciju [illegible] samo preveo s hrvatskoga na talijanski: [illegible] Poljsku. Da je caru ostao vjeran dok [illegible] nije ni malo opro, akoprem [illegible] U ovo zadnje vrijeme ostao [illegible] kod Zrinskoga samo radi toga, da mogu [illegible] dosta ga [illegible] Kuća [illegible] kuća Ha[illegible] [illegible] za Austriju. Jedino nije [illegible] glavu [illegible] bor [illegible] br[illegible] [illegible] bitke h[illegible] [illegible] popui lav Stajersk[illegible] njegovo [illegible]

[1] Sve [illegible]

Ali tko bi prebrojio sva ta junačka djela? Dobro ih znade kraljevina Hrvatska i njezina Krajina. U mnogim privilegijima, koje njegova kuća posjeduje, sadržan je i taj, da mu može suditi samo sud kraljevski, radi čega je i obranu poslao kralju, a ne „nepristranomu sudu". U ostalom on je dobio salvum conductum, koji mu je kao što i Zrinskomu donio dr. Forstal.[1]

Osvrnuti nam se je jošte na prijatelja i saveznika Zrinskova grofa Tattenbacha. I njegova se parnica dugo zavlačila. Značajna je njegova izjava, da nema nasljedne zemlje, u kojoj ne bi barem dva do tri velikaša prianjala uz Zrinskoga ili simpatizovala s urotom.[2] Prava istraga započela tek 4. srpnja, a češće isprekidana svrši napokon 9. rujna. On je kriv, što se je u rujnu 1667. zakleo Zrinskomu, da će ga pomagati. Sa banom se je češće dopisivao umjetnim pismom složenim iz brojeva, koje mu je Zrinski priopćio. Dobro je znao veze Zrinskove sa Venecijom, Francuskom i Turskom, i nije ih odao, dok je bana marljivo izvješćivao o događajima bečkima. On je u urotu zapleo i Locatellija i grofa goričkoga Turna, a sam je htio proglasiti gospodarom okružja celjskoga.[3]

Tattenbach branio svoj savez sa Zrinskim, da je to jednostavno bratimstvo. Bio on negdje mjeseca rujna 1667. za nekim poslom zajedno sa dvorskim savjetnikom Maschwalderom u Čakovcu i tu mu Zrinski iskaže veliku čast i ponudi bratimstvo. prva on nije pazio na to bratimstvo, ali doznav, da je ban obratim s njemačkim izbornim knezom mogućskim, saskim, palatinom Vesselényem, vrhovnim sudcem Nadásdyem i drugim ličnostima, pa razabrav veliko dostojanstvo bana hrvatskoga, avni mu rod i neizmjerno bogatstvo, ne malo se je tim bramstvom ponosio. Kasnije se je na žalost ovo bratimstvo proti jegovoj volji izrodilo u ligu.[4]

[1] I. obrana. Rački p. 417—429. II. obrana. Rački p. 494—511.

[2] Tako izvješćuje Gremonville u pismu na kralja, samo ako mu je erovati. Bogišić p. 141—2.

[3] Rački p. 355—359.

[4] Rački p. 360. Navedosmo ovdje u kratko i parnicu Tattenbachovu, r imade i u njoj mnogo zanimivoga gradiva, koje osvjetljuje dodire inove s velikašem štajerskim.

vački je tamo otišao, da ju preprijeći. Imao je razloga da više vjeruje banu, nego li kojekakim glasovima, pa nije htio stvar odati. Došao je onda u Zagreb i pozivao ga na predaju, ali je time htio odati urotu i ništa drugo. Sve što je Čolniću pisao puka je himba, da sve razvidi. O samom ugovoru s Turcima nije nikada ništa jasno znao, a bio je uvjeren, da ban radi sve po inspiraciji dvora, kako se je sam izjavio pred zagrebačkim biskupom Borkovićem. No o samom banu ne može ništa reći, a sve što je proti njemu izjavio u časovitoj uzrujanosti, sve su to „narrata“ bez ikakvih dokaza. Banovo pismo od 21. ožujka nije primio, o Koprivnici i njezinom zauzeću ne zna ništa. Severovića slao je u Bosnu samo da uhodi namjere Turaka. Privilegija vlaškomu biskupu Miakiću nije gradio, niti je u dva pisma na njega uvrijedio kralja i njegovu osobu. Niti u kartama biancama ne bijaše uvrijede na kralja. Za urotu nije baš nikoga predobio, dok je Zagrebu obznanio ponude turske, ne bi li dvor dočuo, pa uztrebao banove pomoći i njega nagradio. Carski živež oteo je carskoj vojsci samo s toga, da ga ne bi Bukovački zarobio — on ga je spremio, da ga poslije opet uruči carskim četama. Palmerinijevu instrukciju nije napisao već ju je samo preveo s hrvatskoga na talijanski; ova nije nikada došla u Poljsku. Da je caru ostao vjeran dokazuje i to, što se Herbersteinu nije ni malo opro, akoprem bi to mogao, da je bio buntovnik. U ovo zadnje vrijeme ostao je u u Čakovcu kod Zrinskoga samo radi toga, da mogu zajedno krenuti u Beč. Ako se već sve krivo tumači, dosta ga se već do sada kaznilo i neka ga se pusti u domovinu. Kuća njegova, koja je jednako stara i jednoga porijetla kao i kuća Habsburg,[1] imade neprocjenjivih zasluga za Austriju. Jedino njegov rod spasi porazom Mongola na Grobniku, okrunjenu glavu; milijune i milijune vrijednosti izgubiše njegovi pređi, boreći se za Austriju. A što da tek govori o ocu svome, o braći svojoj, o zetu svome, što li o sebi samom. Nema bitke bana Nikole i brata mu Petra, u koj se on nije borio poput lava. Opstanak Štajerske, Koruške i Kranjske djelo je njegovo i zeta njegova.

[1] Sve po krivim poveljama.

13. **Frankopana** je imenovao nekim ravnateljem ustanka i dao mu više **carta bianca.**

14. Sve sumnjive spise je spalio.

15. On je potpisao ugovor, što sklopi Bukovački i potpuno na nj pristao.

16. Napokon je javno digao bunu.

17. 21. ožujka 1670. obružio cara u jednomu pismu, koje je pisao u Francusku.

18. On je nagovarao podgenerala Čargonju, da uza nj pristane, obećao Tattenbachu vojnu pomoć, te naumio napasti Optuj i Gradac.

19. Nakon oprosta zašao je po drugi put u bunu.

20. Radi straha pred kaznom izjavio je koješta, ali prave istine nikada. Po biskupu Borkoviću i dr. Forstalu iskazao je samo savez s Turskom.

Kada Abele napisa taj svoj votum, predloži ga pismeno „nepristranom sudu," koji potvrdi, da je Zrinski *„najveći, najopasniji, najštetniji buntovnik izmed sve trojice* i s toga nije dostojan ni trune milosti. Sklapao je saveze „sub falso nomine suo et regni". U iztrazi nije niko više zatajio od njega, iz tamnice nitko nije drzovitije pisao, nitko nije dobio oprosta, da ga i opet prekrši kao i on: finaliter od njega nema gorega *lopova, izdajnika i buntovnika* (ein ärgerer Schelm, Verräther und Rebell.)

Još jedino trebalo, da sve rasprave i odluke „iudicium delegatuma" dođu pred „geheime Stelle" tajno vijeće, koje je imalo izreći konačnu predsudu. To se tajno vijeće sastalo samo na zapovjed kralja. Ovo vijeće izreče konačnu odluku. Zrinski neka se osudi na smrt, glava i desnica ruka neka mu se odsječe, a sva imanja da mu se konfiskuju. Glavu će mu nataknuti na kolac i ispostaviti na njegovomu otoku. On sagriješi tim više, što se htjede učiniti ravnim Njeg. Veličanstvu, on htjede najmé postati kraljem hrvatskim, za to je pravo da mu se na glavu postavi mjesto krune ražanj ili kolac.[1] Nad grobom stajati će mu ovaj natpis:

[1] Rački p. 519—526.

Mirandum! ante annum venisti hac luce Viennam,
Nunc in ea ad mortem diceris esse reus.
„Sors bona“ nil aliud quondam proferre solebas,
Dicere nunc poteris: „mors bona“ nil aliud
Hic jacet in tumulo Petrus cognomine Zrinus
Qui fuit ante heros, proditor ast patriae.
Ergo diem ante occasum non laudare viator.
Convenit. est etenim regula falsi, semel
Qui bonus existit, quod talis desinat esse.
Felix perpetuo, qui bonus et pius est.

Čim se saznalo za ovu osudu uzbuni se sav svijet. Svatko je mislio. da će Zrinskomu biti sve oprošteno, jer je sina svoga poslao kao taoca u Beč. Ali ministri su sve inače sudili. Ta on se digao na cara, dok su već započeli pregovori. Sina svoga poslao je samo za to u Beč. jer ga nije mogao drugamo poslati. Zrinski je Borkoviću izjavio. da će se samo onda pokoriti caru, ako on obeća. da će se brinuti za nj i domovinu. što sve sluti na zle namjere banove. Nije se ban bezuvjetno pokorio već si je htio izvojštiti „leges et conditiones“. Ako mu i je car dao salvum conductum. to ga je svojim pismom od 21. ožujka sasma izgubio. Iz svega se vidi. da je Zrinski svojim postupkom uništio salvum conductum. a iudices delegati posve se slažu s osudom tajnika Abela.

11. travnju sastavi Abeles svoj votum i za kneza Frana Frankopana. I Frankopan je veleizdajnik kao i Zrinski. Ta sa Zrinskim bio uvjek zajedno, savjetovao ga i ovršio naloge banove kao ravnatelj ustanka. U raznim pismima ljuto je obružio kralja. Svoju kartu bianku nije dragovoljno poslao kralju. već ga na to prisiliše okolnosti njemu nepriličue. Car je dobro učinio što ih je zabacio. jer ni sam dr. Forstal nije hotio za njega jamčiti. Na nj se ne proteže obćeniti oprost od 30. travnja, jer je pobjegao prije no što je bio proglašen. Ne računa mu se ni najmanje u kakvu zaslugu da je došao u Beč. Sve izjave proti njemu našle su odziva na dvoru.

Što se tiče zasluga njegove kuće, tih niti nema, ona je od vajkada bila buntovna, a on baš nema nikakvih.

Prema tome „ima se i njemu kano saučesniku, najrevnijem pomagaču urote, sbog zločina uvrede Veličanstva i veleizdaje odsjeći desna ruka, odrubiti glava i konfiskovati sva imanja“. Spomenica se njegova ne uvažuje.[1]

21. travnja sastaje se kod ministra Lobkovica posebno vijeće, da još jednom raspravi o stvari. Bile su sazvane najodličnije ličnosti austrijske: grof Adolf Ivan Schwarzenberg, predsjednik državnoga dvorskoga vijeća, knez Maksimilijan Dietrichstein, veliki dvornik carice Margarete, grof Ivan Nostic, češki veliki kancelar, Grof Valentin Martinic, češki nadvornik, grof Ivan Lamberg, veliki posteljnik, grof Rajmund Montecuculi, predsjednik ratnoga vijeća, grof Wolf Auersperg, kranjski zemaljski kapetan, grof Vilim Hartemberg, veliki dvorski domovnik, grof Baltazar Hartemberg, dolnjo-austrijski namjestnik, grof de Souches, general i zapovjednik grada Beča, grof Albert Sinzendorf, veliki dvornik carice Eleonore, grof Maksimilijan Trautmannsdorf, štajerski zemaljski kapetan, barun Hocher, dvorski kancelar, grof Ferdinand Sprinzenstein, dolnjo-austrijski zemaljski kapetan, grof Vilim Königsegg, državni podkancelar i tajnik Abele.

Svi spomenuti dostojanstvenici s predsjednikom Lobkovicem na čelu, biti će potpuna „Geheime Stelle“. Medju njima ne bijaše nijednoga Hrvata ni Ugrina. I počeše vijećati. Tijekom rasprave izbila na površje stranka, koja je glasovala za to, da se Zrinski ne kazni smrću već doživotnom tamnicom. Treba uvažiti zasluge njegovih djedova, salvum conductum, njegovu pokornost i jamstvo sina. Što će svijet misliti o Austriji pogubi li se ovaj slavan junak? Slabo se slušali ovi i drugi razlozi. Lobkovic vodi glavnu riječ, a on je za smrt, navodeći i opet svoje ni najmanje duhovite razloge.[2] Kad bi se Zrinski odsudio na doživotnu tamnicu, spasili bi ga mogući prijatelji i štitnici ili ugarska buna. Dok god je živ najveći je on neprijatelj Austrije. život Zrinskoga i sigurnost careva ne dade

[1] Rački p. 511—517.
[2] Rački p. 538—539., 541—542.

se usporedo postaviti. Neka se samo pomisli koliko je već jada dvoru zadao brat njegov Nikola. Blagost[1] će se carska već dosta time pokazati, što se je oprostilo Rakoczyu.[2]

Kada se raspravljalo o veleizdaji Frankopanovoj, bila je i opet jedna stranka proti tome, da se i Frankopanu odsječe ruka. Protivna stranka opet tvrdila, da mu je treba svakako odsječi, jer je njome pisao instrukciju Palmeriniju i onaj zloglasni list kapetanu Čolniću![3]

Potvrđena osuda „nepristranoga suda“ ide sada na najviše mjesto — pred kralja. I ovaj ju potvrdi.

28. travnja, 1671. dojavi Krištof Abele Zrinskomu i Frankopanu, da im je umrijeti. Kobna vijest potrese dušu banovu, al još više poništi mladoga Frankopana. On još takoreći mladić u 30. godini, poletne mašte i vatrena duha, tek nedavno oženjen, sa grozom je pomišljao na to, da je on zadnji od velikoga roda svoga. Misao na drugi svijet i na boga pravednoga pruži mu donekle utjehu.[4]

Prije nego li mine 28. travnja trebalo je Zrinskomu još štošta odati, tako umovali ti odlični sudci. Ne uzhtije li treba mu se zagroziti torturom.[5] Zrinski sada prokaza sve osnove Vitnyédyjevo o zarobljenju kralja, priznaje da je dobio novaca od francuskoga kralja. Za druge pristaše urote ne zna ništa, ne može ništa uztvrditi niti za biskupa vesprimskoga, niti za grofa Ivana Draškovića. Više ne zna ništa, neka ga muče koliko god hoće, on je svaki čas spreman umrijeti.[6]

U mrklo doba noći, još istoga dana, kad im je osuda dostavljena, sastavlja mladi knez Fran molbu za oprost: neka se pomisli, da je u cvatu dobe svoje i da je zadnji potomak

[1] Car Leopold bio uvjek sklon i voljan da Zrinskomu i Frankopanu oprosti, ali su ga uvjek ministri podbadali, da to nikako ne učini.

[2] Rački p. 539—540.

[3] Rački p. 538.

[4] Izvjestitelj M. Zorzia. Rački p. 589.

[5] Svi se slože u tom, da ih je slobodno staviti na torturu, jer su i onako određeni za lešine. Rački 536.

[6] Rački p. 545—548.

roda svoga.[1] Niti ove tople riječi ne probiju led oko srdaca krvnih sudaca.

29. travnja piše zadnji Zrinski kao ban, zadnju svoju volju. Sjeća se žene svoje, sina svoga, sluge svoga i duše svoje.[2]

Budi nam dovoljeno ovdje navesti vrlo ganuljivo pismo, što ga pisa svojoj miloj i vjernoj druzi:

„Moje drago serce! nemoj se žalostiti svrhu ovoga moga pisma, niti burkati. Polag božjega dokončanja sutra o deseti ore budu mene glavu sekli, i tulikajše naukupe tvojemu bratcu. Danas smo mi jedan od drugoga srčeno proščenje uzeli. Zato jemljem i ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekovečni valete, tebe proseći, ako sam te u čem zbantuval ili ti se u čem zameril (koja ja dobro znam): oprosti mi. Budi bog hvaljen, ja sam k smrti dobro pripravan, niti se plašim: ja se uhvam u Boga vsamogućega, koji me je na ovom svitu ponizil, da se tulikajše mene hoće smiluvati, i ja ga budem zmolil i prosil (komu sutra dojti uhvam se), da se mi naukupe pred njegovem svetem thronušem u diki vekovečno sastanemo. Veče ništar ne znam ti pisati, nit za sina, niti za drugo dokončanje našega siromaštva; ja sam se vse na božju volju ostavil. Ti se ništar ne žalosti, ar je to tak moralo biti. V Novom mestu pred zadnjem dnevom mojega življenja, 29 dan aprila meseca o sedme ore

---

[1] Rački p. 549.

[2] Sinu ostavlje i namire koplje i buzdovan. Koplje je on sam nosio u svečanim zgodama, a bilo ono cara Sulejmana, pak Stjepana Bathora, poljskoga kralja, te preko Rakoczya dospjelo u njegove ruke. Sada je to koplje kod zapovjednika bečke gradske straže, Petra Hugarta. Srebrni buzdovan zasluženi je dar od cara Leopolda; ote ga u jednoj bitci djed njegov Juraj Zrinski Sasuar-paši. Sada je taj buzdovan kod generala Spankaua. Namiruje i svoje dužnike. Svome podvorniku dužan je 500 talira, a konjušniku svome Rudolfu Laanu do 1000 talira, obadvojici neka se dade za 500 talira više. Čini zakladu od 6000 for., da se u crkvi B. D. M. u gradu Loretu uzdržavaju dva svećenika, koji će moliti za nj i obitelj njegovu. Hrvatskomu samostanu sv. Leonarda, ostavlja gotovine 200 talira, a braći kapucinima i drugim samostanima namire milostinje. Rački p. 550—551.

pred večer, leta 1671. Naj te gosp. bog s mojum kćerju Auroru Veroniku blagoslovi. Grof Zrini Petar". Naslov glasi: „Moje najdragše gospe, hižne tovarušice, za sada udove Annae Catarinae grofinae Zrinske".[1]

Ne znamo, da li je ikad ona, kojoj je list bio namijenjen, dobila list. Kako pak saznade Katarina za smrt dragoga muža, nije nam poznato. Tek je sigurno to, da je već mjeseca svibnja g. 1671. znala za pogubljenje svoga muža, a rujna mjeseca iste godine zove samu sebe udovom.[2]

Isti dan oprašta se i mladi Frankopan od svoje žene Julije rođene markezice Nari. Izrazuje joj vruću ljubav i slavi odanost svoje vjerne Rimljanke. „Julijo draga, htio bih sa svom nutarnjosti duše svoje ostaviti ti poslednju uspomenu najsrdačnije ljubavi, ali sam jadan siroma i bezičesa". Preporučuje ju kraljevoj milosti, a oprašta se i sa dragim rođakom Orfejom. Izvijajući pjesničke žice završuje: „S bogom Julijo, draga moja! Svijete s bogom! Tebi bijah na svijetu ovom drugom najodanijim, a na drugom eto mene tebi najvjernijim zagovornikom kod božanskoga Veličanstva. Ostajem za navjek, Julijo draga, iz dna te srca ljubeći i najvjerniji drug Fran Frankopan". Naslov glasi: „Na presvjetlu gospođu markezicu Juliju Nari Frankopansku".[3]

Sudbina i ovoga lista nije nam poznata i akoprem znamo, da je Julija revno propitkivala za svoga markeza.[4]

Dan prije no će im glave pasti na stratištu podijele im suci dozvolu, da se smiju još jednom porazgovoriti i oprostiti. Pero nije kadro opisati ono tronuće, koje i jednoga i drugoga obuzelo ugledavši se nakon godine dana. Njemački smjeli

---

[1] Rački 551. Taj je list pisan hrvatski. Hrvatski i latinski jezik je ondašnjih naobraženih Hrvata.

[2] List od 24. rujna 1671., što ga priopći Kukuljević u „Arkivu br. IX." p. 174.

[3] Rački p. 551—552. Frankopanovo pismo je pisano talijanski, jer mu je žena bila rođena Talijanka. Na kraju pisma nalazi se i preporuka za vjernoga mu slugu Bernardina Veniera.

[4] Tako moli o svome Franu obavjesti od kneza Lobkovica 10. lipnja 1670. Rački p. 271.

su govorili sat. Ali kada se tome ne pokoriše — rastaviše ih za navjek tjelesno, ali ne duševno.

Osvanuo dan 30. travnja 1671. Već ranim jutrom brzale gomile svjetine Bečkoga Novoga Mjesta prema trgu. Kroz tanku prozirnu maglu opazilo se na trgu podignuto stratište pokrito crnim suknom, da te i bojom sjeti na osbiljnu scenu, koja će se ovdje odigrati. Sad tužno sad gotovo plačno cinkanje zvona sa tornja crkve kapucinske nemilo ti zuji u ušima. Ni glasa čuti od nikuda. Tek iz ulice, koje vode na trg, dopire ti do uha teški štropot vojnika i mukli glasovi časnika. Osbiljno stupa domaća garda, još ozbiljnije mrki oklopnici. Četa za četom zauzimlje svoje mjesto na trgu. Na shodu iznad glavnih vrata oružnice izadje gradski sudac sa prisjednici i bilježnik kaznenoga suda. Na tornju odbije 9 sati, vrata oružnice zaškrinu, a iz njih ispadne žalostna povorka. Osbiljno i dostojanstveno stupa Petar držeći u ruci propelo. Pred shodom stane povorka. Bilježnik suda pročita osudu: Petar Zrinski zapao je pod kaznu Nj Veličanstva svojim imetkom, dostojanstvom, životom i tijelom. Kralj ga suspendira sa svih časti, konfiskuje mu sva imanja, spomen se njegov briše sa ovoga svijeta, a tijelo se njegovo predaje carstvu mrtvih. Iza toga pročitana je milost careva od 29. travnja, kojom mu se oprašta sječenje desne ruke. Na to slomi gradski sudac štapić i baci ga sa shoda na trg. Povorka krenu dalje. Laganim krokom uspne se Zrinski na stratište, gdje mu sluga Juraj Tardić zaveže rubcem oči. Uzdignuti mač[1] krvnika Nikole Molira zabljesne na suncu i padne, a glava Petra Zrinskoga skotrlja se na crno sukno.

---

[1] Mač taj nalazi se i danas još u gradskomu muzeju. Na maču urezano je ime kovača i krvnika. Na svakoj strani nalazi se i po jedan distihon.

a) Hiece ribelle caput vindex demesuit cuis
   Frangipane tibi, Petre tibi tibi Zrini.

b) Frangipan et Petrus gladio cecidere sub isto
   Zrinius iste comes marchio et alter orat.

Na onom mjestu gdje im je odsječena glava sagradena je 1885. pivovara. U jednom hodniku na zidu nalazi se kamen-ploča s kratkim,

Isto se zgodi mladomu knezu Franu Frankopanu. U deset sati prije podne zamotane u crnom suknu glave naznačivale, da je krvnikov mač učinio svoje.

Isti dan pade i glava grofa Nadasdya, komu bar iskazaše milost, da bude tajno smaknut u gradskoj vijećnici Beča.[1]

I Tattenbach bi odsuđen na smrt. Kralj je potvrdio osudu 25. studena 1671., a tri dana iza toga zaputi se tajnik Abele u Gradac, da dade izvršiti osudu. Nešto poslije 9 sati u jutro, a 1. prosinca padne glava Tattenbachova u jednoj sobici gradske vijećnice.

Sav kršćanski svijet bio je ko gromom ošinut, kad su na stratištu pale glave prvih hrvatskih i ugarskih velikaša. Mnogi nisu mogli povjerovati tim glasovima. U Hrvatskoj se nije niko ni mako. Strašna katastrofa kano da zapanji sve. Mnogi patriota je osjećao, da se je po domovinu nešto užasno dogodilo, mnogo užasnije nego li sve turske provale. Vanjski svijet žalio

---

ali groznim natpisom: „Comes Petrus Zrinius, banus Croatiae, et marchio Franciscus Frangipan, ultimus familiae hac in arca truncatis capitibus poenas perduellionis dedere pridie kalendas Mai anno MDCLXXI. hora IX.

Tjelesa im sahraniše u župnoj crkvi Bečkoga Novoga Mjesta, pod kojom su do pred nekoliko godina ležali, dok ih ne iskopaše i nanovo zakopaše. Gdje su sada službeno se taji. Na vanjskom zidu župne crkve imade kamena ploča sa natpisom: „Hoc in tumulto jacent comes Petrus Zrinis, banus Croatiae et marchio Frangepan, ultimus familiae, qui, quia caecus caecum duxit, ambo in hanc foveam, ceciderunt.

Discite mortales et casu discite nostro.

Observare fidem regibus atque deo.

Anno D. 1671, die XXX, aprilis hora IX. Ambitionis meta est tumba."

Ne bi li već jednom vrijeme bilo, da im se mrtvi ostanci prenesu u domovinu?

[1] Rački p. 584. Nisu se opirali, da ga ne bi posjetili stariji sin ili u Beču udana kći. Grof Ivan Drašković i Palfy ne smjedoše blizu. Za sluge Zrinskoga i Frankopana odlučilo vijeće, da im je slobodno odrezati malen pramečak vlasi za uspomenu, a tjelesa im smio pokopati tkogod htio, ali bez sjaja. Rački p. 585.

je osobito Zrinskoga i Frankopana. „Quest' é il fine infausto di due si conspicui soggetti. Zrino in particolare tanto avanzato nell' applauso et nell' estimatione, secedi Vicerè o Bano ha fregiato con decoro la sua casa in Croatia“ riječi su mletačkoga poslanika.[1]

Za vrijeme tamnovanja zauzimlju se za njih mnogi vladari. Rimski papa navalio molbami, a i kralj saski i poljski vruće prose za svoga pobratima; mletačka republika i knez Appafy šalju svoje preporuke, tek nije Francuske i Turske. Poslanik španjolski bio odlučno za smrt, a riječ je španjolska u Austriji mnogo vrijedila.[2] Oči cijele Evrope bile dugo uprte u Beč, što će li on sa ova dva slavna Hrvata. Javno mnijenje nije ni najmanje sumnjalo o oprostu kad im se je dao salvum conductum. Ali badava. Leopold bijaše preslab, da razlozima razoruža svoje savjetnike.[3]

S Petrom Zrinskim i Franom Krstom Frankopanom propadoše te dvije velike obitelji hrvatske. Slava njihovih djela ovjenča zgradu povjesti hrvatske za sve vijeke, a stratište krvlju ispisano nijem je spomen ljubavi njihove naprama domovini. Šubići-Zrinski osobito mogući već za hrvatske narodne dinastije, još su veći onda, kada kralj hrvatski stoluje na obalama brze Dunave, njegov zamjenik — ban, kad posta pravi prorex. Kroz punih šest vjekova odlikujući se kano prvi hrvatski rod već posvećen davninom, vladari i bez vladalačke palice, često mašu banskim žezlom kraljevskom snagom. Krvava prošlost kraljevine Hrvatske razlogom je, da se ona može podičiti svjetlošću i više drugih rodova; ali već i sami po sebi mogućniji i veći Zrinski i Frankopani prepletoše dva zadnja velika potomka svoja kano ti u jednu granu, da združeni prosinu jače. Po našem ne mjerodavnom mnijenju obzirom na trajnost obitelji, na toliko obnašanje prvih dostojanstva ove zemlje, a najvećma na neumrlost velikih djela, ne može se — recimo —

---

[1] Rački p. 589.
[2] Majlath: Geschichte Ungarns p. 94.
[3] Rački p. 539. Bogišić p. 174., 183., 187., 194—195.

s kućom Zrinski isporediti nikakva kuća koga vladara evropskoga.

I drugi članovi te obitelji ne oteše se gorkom udesu. Ana Katarina Zrinska, ta duhovita i umna žena Petrova čamila sve do zadnjega časa u tamnici. Nagla propast njezine obitelji kosnu je se tako, da poludi. God. 1673. a 6. studena ispusti svoju veliku i plemenitu dušu.[1] I jedinac Ivan Antun, prozvan „Gnade“ izgubi uza svu nevinost slobodu. S početka ga htjeli silom strpati u popove, ali se on tome otimao. Kasnije mu dozvolili da bude vojnikom. Za druge opsade Beča g. 1683. potvoriše ga da je buntovnik, pa s njim u tamnicu u tvrđu Rattenburg u Tirolu ili kako opet neki misle u Kufstein. Iza 20-godišnjeg tamnovanja stiže ga udes majčin — i on poludi. Umre u 50. godini života god. 1703.

Najstarije žensko dijete bijaše Jelena, udana za kneza Frana Rakoczya, a kad ovaj umre, za čuvenoga kneza Mirka Tököly-a. Kad joj u Ugarskoj ne bi opstanka, ode u Aziju, u zemlju zaštitnika njenoga muža. Umre dne 18. veljače 1703. u Nikomediji, odkuda joj tijelo prenesoše u grad Galatu. Jelena Zrinska sa bratom Ivanom jeste. kako sama kaže: „Zrinske i Frankopanske loze dika poslednja“.[2] Druga kćerka Judita Petronela zavoli još kano dijete zidine zagrebačkoga samostana sv. Klare. gdje i dokonča vijek svoj. Najmlađe dijete Zora Veronika. dijelila je neko vrijeme udes zajedno sa majkom svojom, dok ju od nje ne otrgnuše i turiše med zidine samostana u Celovcu. gdje i umre. Od imena Zrinski preostade još jedini Adam, sin bana Nikole. On bi primljen u Austrijsku vojsku, gdje se uspne i do generala. Padne u bitci kod Slankamena g. 1691. pogođen u ledja.

Držimo. da bi nam rasprava ispala krnja, kad ne bismo još ogledali i udes onih junaka, koji su vazda vjerno stajali

[1] Arkiv IX. p. 176. O sudbini Ane Katarine Zrinske ogledaj lijepu raspravicu našega neprežaljenoga mladoga pregaoca na polju historije Tomljenovića: „Katarina Zrinska, banica hrvatska“. Zagreb 1891.

[2] Arkiv IX. p. 175

uz bana svoga Petra Zrinskoga, tim više, što su oni tako reći jedini javni representanti naroda hrvatskoga u uroti.

Prvak med svimi je bez sumnje Franjo Bukovački, sudeći po svima vijestima vješt i pronicav državnik. On je ravnatelj ustanka u Pokupju. Bečkomu dvoru zadavao on trista jada, napastujući krajinu hrvatsku.[1] Uzalud svako nastojanje da ga se uhvati. Car Leopold, da se otrese „toga živoga đavla“, podijeli mu 16. srpnja 1691. sveopći oprost.[2] Ne znamo zašto, ali se više nikad ne vrati u Hrvatsku, premda je poslije iz turskih strana iskazivao iskreno prijateljstvo kršćanskim zapovjednicima i želio neko vrijeme, da se vrati.[3] Sve vijesti suglase, da su ga Turci u velike cjenili i ako nikako ne htjede, da ostavi vjeru Isusovu.[4] Poslije otišao u Aziju, gdje se sastao sa Jelenom Zrinskom. Umre negdje u Aziji.

Gore spomenusmo, da su se odma iza odlaska bana Petra u Beč, predali Herbersteinu kapetani i to: Gašpar Čolnić, Fran Berislavić, Ivan Kamenjan, Stjepan Gereci, Vladislav Črnkoci, Juraj Gotal i Juraj Malenić. Čini se, da je sud osobito prijetio drugovima Bukovačkoga u turskomu poslanstvu: Pogledića i Berislaviću.[5]

Spomenuti kapetani predadoše se oko 7. travnja, pošto im je na zagrebačkom saboru od 30. ožujka podijeljen općeniti oprost. Ipak moradoše poslije još jednom moliti za milost pomilovanja.[6] Dok za Pogledića ne čusmo prije ništa, dolazi sada i on u društvu svojih prijatelja; biti će, da se s njima zajedno ili sam predao.

[1] Rački p. 414.

[2] Lopašić: XXIV. p. 90.

[3] Mjeseca studenoga 1672. javlja on poslaniku Delišimunoviću, da je porazio nekakve napadače turske. Lopašić: XXIV. p. 91—92.

[4] Tako o njemu izvješćuje i general Herberstein 29. studenoga g. 1672. Lopašić XXIV. p. 92—93.

[5] 22. kolovoza 1670. javlja vojno-gradačko vijeće, da su njih dvojica na imanju bana Erdödya u Zelini i da će ih se ondje uhvatiti. Rački p. 332. 25. rujna ide opet nalog na ugarsku kancelariju, da se Pogledić i Berislavić uhvate i stave pred koprivnički sud, kamo pripadaju. Rački p. 350.

[6] Lopašić XV. p. 125—126.

U Beču uračunalo im se mnogo toga u grijeh, pa im se nije tako mirne duše dijelio oprost. Tek koncem godine 1670. bude im svima na zagovor gradačkoga vojnoga vijeća oprošteno.[1]

Najbolje prođe Stjepan Ivanović, jer se je za nj zauzeo ban Erdödy. On je samo maknut sa zapovjedničtva na Kupi.[2] Gorje je prošao kapetan Fran Ivanović. U Koprivnici stavljen bi pred vojni sud i tu ga ispitavali, ali ni pod torturom nije htio ništa odati. Odsudiše ga 13. svibnja 1670., da mu se odsječe glava i desna ruka, a tijelo da mu se raskomada na četiri dijela.[3] Bačen bi utamnicu, dok kralj ne potvrdi osudu. U tamnici ostade pune dvije godine odakle je molio milost, pozivajući se na opći oprost od 30. ožujka 1670.[4] Pustiše ga tek negdje početkom svibnja 1674.

Od 12. travnja 1670. nije već na slobodi ni primorski kapetan Franjo Frankulin. I njega tužili zbog veleizdaje, ali narod pokaza za njega u Grobniku rijetku privrženost svjedočeći, da on nije buntovnikom.[5] I on se pozivao na opći oprost, ali bude ipak zatvoren i nakon dužega tamnovanja pušten na slobodu.[6]

Upravitelj primorskih imanja Zrinskovih, o. Fran Bargiglio, umače vješto u Italiju, te bi uzaludno naprezanje bečkoga dvora, da ga se nađe. Sva revnost kardinala Fridrika od Hassiae i Altiera, osta bez ploda — njemu se zatre trag.[7]

---

[1] Rački p. 408. Lopašić XV. p. 127.

[2] Lopašić XV. p. 124—125., 127.

[3] Rački p. 259.

[4] Rački p. 303.

[5] Dana 5. i 13. lipnja 1670. svjedoči sav puk u Grobniku, da je Frankulin bio vjeran caru, da se je na poziv generala Herbersteina htio predati, ali da mu to nedopustiše Bakrani. Da je Frankulinu sav puk grobnički dao svjedočbu, to potvrdiše bilježnik Ivan Durbešić i sudci Juraj Sabelić i Mihalj Valić, a pristade i pop grobnički Stjepan Črnić. Lopašić XV. 121—122. XXIV. 66. 73—74. Da Frankulin nije počinio nevjere svjedoči i Andrija Dujmić, pop bakarski pred sudcem Krištofom Znikom u Jastrebarskom 11. lipnja 1670. Lopašić XXIV. pag. 69.

[6] Lopašić XXIV. p. 63., 79.

[7] Rački p. 399., 408. Neki govorili, da je u Rimu i da će do [illegible] poći s jednim biskupom u Indiju, drugi opet, da je u Firenci. [illegible]

Slično se dogodi i s Orfejom Frankopanom, bratićem Franovim. Zadnji put ga viđe Austrija u kući Valvasonovoj u Rosacisu. Poslje ga se vidjevalo u Udini i kod sv. Vida na Rijeci. Pri ustanku bijaše on bratiću svome Franu desna ruka, da nekako i repubiku mletačku privuče u savez. Bečki ga se dvor htio silom domoći, ali badava. Uzalud i spremnost mletačke republike, da učini uslugu Beču, nikada se nije doznalo, da li je u Italiji ili gdje drugdje.[1]

Jedan od glavnih privrženika banovih, na koga se toliko oči upiralo, bio biskup vlaški Gabro Miakić. O njegovoj djelatnosti ne znamo ništa izvjesna, jedino stoji to, da su ga na bečkomu dvoru držali za krivca. Negdje početkom studenoga 1670. uhvati ga Herberstein, a da se Vlasi nisu ni najmanje oprli, čega su se u Beču vrlo bojali. U Gradcu ga staviše u istražni zatvor.

Što se je dalje s njime dogodilo ne znamo, ali to stoji, da 4. srpnja 1671. nisu u Rimu znali, da li je živ ili mrtav i da u to doba još nema novoga vlaškoga biskupa.[2] Voljni smo nagađati, da je umro negdje u tamnici.

Od ostalih nešto znatnijih privrženika Zrinskovih spominjemo kapetana Caldia, grofa Locatellija i popa brodskoga Jurja Pipinića.

Caldi bio je zapovjednikom banovih konjanika u Međumurju. I njega bili uhvatili i zatvorili u Gracu ali već 29. lipnja 1670. naloži kralj da ga se pusti, ako mu se ne može

---

opet u Veneciji. Rački 369—370. Jedino stoji to, da je zamolio papu, da smije stupiti u red sv. Duha, što prepriječi Fridrik od Hassiae. Rački p. 370.

[1] Rački p. 275., 286., 305—307. Carski tajnik reče Lorenzu Stefani-u: „Kralj želi svakako uhvatiti Orfea živa i nada se uhvatiti ga ma bio u kojoj državi". Po toj izjavi možemo ocjeniti stupanj revnosti, kojom ga se tražilo.

[2] Rački p. 394—395. 5. prosinca 1670. pitalo vojno vijeće gradačko biskupa Borkovića za savjet, što da uradi sa Miakićem. Ne znamo ni za istragu ni za parnicu, koja je imala biti. Po svemu sudeći nije bio na smrt osuđen, a nije niti pušten na slobodu.

ništa dokazati. Po drugoj jednoj vijesti doznajemo, da je 24. srpnja uživao slobodu.[1]

O Jurju Pipiniću spomenici mramorkom šute.

Grof Loccatelli bio je glavnim posrednikom Tattenbachovim u stvari sa Zrinskim. Okrivili ga, ali mu ništa ne dokazali, i onda pustili na slobodu.[2]

Juliju, ženu Frankopanovu puštale austrijske vlasti na miru ne toliko, što je bilo možda prava, već jer je čeljade preblizu kuriji rimskoj. Neko se je vrijeme viđevala u Veneciji, marljivo raspitujući o svome mužu. Za nju se je zauzimala sveta stolica po kardinalu Palaviciniu, da dobije štogod od imanja svoga muža, ali to ne uspije. Nakon ne dugo vremena stupi u rimski samostan sv. Tereze, moleći za dušu ljubljenoga si Frana. Preminu u rodnomu svojemu mjestu — u vječnomu Rimu.

* * *

Tako padoše u grob dvije toli slavne obitelji, koje su bile kroz vjekove i vjekove stup i štit ustavu hrvatskomu. U kraljevini Hrvatskoj nastupaju dani novih kušnja. Austrijska vojska i opet je haračila po Hrvatskoj, o instalaciji banovoj ni čuti. „Sada ali nigdar trebalo je za patriju stat".

U tom urotnom zapletaju zauzimlje Petar Zrinski nesumnjivo prvo mjesto; on je vođa, glava i začetnik cijeloga pokreta. Takovim ga označivalo javno evropsko mnijenje, tako ga se i shvatalo i sa službenih strana.

Fran Frankopan je samo prvi i glavni pomagač svoga „glavara" u Hrvatskoj. Kod nas se uobičajilo taj pokret krstiti imenom obiju velikaša, a to sbog sjaja i imena Frankopanskoga i sbog tragičnoga konca zadnjega potomka te slavne kuće: ali pravo ime tomu pokretu može po našem najdubljem uvjerenju biti samo po imenu glavnoga nosioca cijele urote, po banu Petru Zrinskomu.

[1] Rački p. 310.
[2] Rački p. 308—310.

